

1977. XXXI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM

SOPRONI SZEMLE
HELYTÖRTÉNETI FOLYÓIRAT
1977
XXXI. ÉVFOLYAM 1–4. SZÁM

Alapította: Heimler Károly

Kiadja:
a Győr-Sopron megyei Lapkiadó Vállalat

Szerkesztő-bizottság:

CSAPODY ISTVÁN, CSUKA ISTVÁN, DÁVID FERENC, DOMONKOS OTTÓ, FÁBJÁN LAJOS,
FEKETE FERENC, FRIEDRICH KÁROLY, GÁL JÁNOS, GUNDA MIHÁLY, HÁRS JÓZSEF
olvasószerkesztő, HILLER ISTVÁN titkár és technikai szerkesztő, HORVÁTH ZOLTÁN, KOCSIS
JÓZSEF, KOVÁCS JÓZSEF LÁSZLÓ, KÖRNYEI ATTILA, MAJOR, JENŐ, METZL JÁNOS,
MOLNÁR LÁSZLÓ, PAPP ISTVÁN, PRÖHLE JENŐ, † RASZLER MIHÁLY, SOMOGYI JÓZSEF,
SZAKÁL ERNŐ, SZITA SZABOLCS jegyző, TÁRCZY-HORNOCH ANTAL, VÁRHELYI ISTVÁN,
VERBÉNYI LÁSZLÓ, WINKLER OSZKÁR

Szerkeszti: MOLLAY KÁROLY

1977. XXXI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / 1277–1977

1277–1977

„Mi tehát köteles kegyességből, illendő kérésünkre hajolván és figyelembe véve azt a kedves hűséget és becses szolgálatokat, amelyeket irányunkban fáradhatatlanul ugyanezek a polgárok kifejtettek soproni várunk megvédelmezésében..., és akik súlyos szükségtől kényszerítve gyermekeiket a cseh királynak túsokul átadták, de mégis, hogy irányunkban hűségüket megőrizhessék, nem kegyelmezve fiaiknak, az említett várunkat nekünk sértetlenül visszaadták, nem törődve azzal a veszéllyel sem, hogy gyermekeik a cseh király hatalmában maradtak. Erre való tekintettel megígértük és megígérjük, hogy polgárainkat sértetlenül meg fogjuk őrizni abban a szabadságban, amelyet még Magyarország dicső királyai, Béla úr, nagyatyánk, és István atyánk kiváltságlevelük által engedtek vagy rendeltek nekik.”

IV. László király ezzel az 1277. szeptember 3-a után, valószínűleg november 20-a táján kiadott oklevelével Sopron királyi várat kivette a vármegyei ispán hatásköre alól és szabad királyi városi

rangra emelte mindazokkal a kiváltságokkal, amelyek akkoriban a nem nagyszámú szabad királyi városokat megillette. Ezzel a király a Sopron hűségét kívánta jutalmazni, mivel egy évvel korábban, 1276 őszen megnyitotta kapuit a király csapatai előtt, bár túszaik, a legelőkelőbb soproniak fiai, 1273 ősze óta II. Ottokár cseh király fogságában voltak. A német császári hatalom, sőt Magyarország megszerzésére is törő cseh király Sopron várát csak Péter várnagynak, az Ágfalván birtokos Agendorfer család őseinek árulása révén tudta megszerezni, aki az árulással szembehelyezkedő soproni várlakók közül három német kézművest kivégeztetett.

1200 évvel a magyar szabad királyi városi rang elnyerése előtt Sopron helyén városias településként már létezett a római Scarbantia, amely hamarosan a római városi rangot is elnyerte. Városunk 1977-ben tehát nemcsak magyar szabad királyi várossá emelésének 700 éves, hanem fennállásának 1900 éves évfordulóját is ünnepelheti. Az 1900 év római, langobard, avar és magyar uralma alatt városunk és közvetlen környéke mindig több nép és műveltség érintkezésének, sokszor hatalmi érdekek összeütközésének színhelye volt. Ez az adottság tulajdonképpen örökség a városunk határát a korai vaskortól kezdve benépesítő illirektől és keltáktól; sőt a természeti környezet, így a kőzettani felépítés, a növény- és az állatvilág szempontjából is több, egymástól lényegesen eltérő körzet érintkezik itt. Városunk változatos természeti környezetének, gazdag történelmének ez a titka, magyarázata.

A mai Sopron e közel háromezer éves múlt emlékeit, értékeit becsüli, őrzi, ápolja vagy fejleszti tovább. Helytörténetírásunk és folyóiratunk pedig a többszörös évforduló évében is városunk szocialista közművelődésének céljait vallva végzi feladatát.

A SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG

1977. XXXI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Winkler Oszkár 70 éves

2 Winkler Oszkár 70 éves

A Soproni Szemle szerkesztőbizottsága, olvasói és a város építészetkedvelő polgárai 70. születésnapján köszöntik dr. Winkler Oszkár ny. egyetemi tanárt, a város immár félévszázadon át tevékeny, jeles építészt.

1907. január 19-én született Sopronban, itt járt elemi és középiskolába, a Széchenyi István reáliskolában 1925-ben érettségizett. Beiratkozott a Budapesti Műszaki Egyetemre, s a mai Építésztechnológiai Kar elődjén, az akkori építészeti osztályon szerezte meg oklevelét 1930. február 5-én.

Édesapja, aki a GYSEV főfelügyelője volt, a klasszikus építésznevelés mintájára lehetőséget adott számára, hogy az itáliai építészetet tanulmányozza. Olaszországban készített vázlatai a tárgy elmélyült tanulmányozását tanúsítják. Innen az új építészet akkor jelentős európai központjába, a weimari köztársaság Berlinjébe kerül, ahol a kortárs építészet szemléletét szívja magába. Hazatérése után Budapesten néhány évig statikus tervezőként dolgozik, majd 1934-ben hazajön Sopronba és itt telepszik le.

A most következő évtized építészeti működésének jelentős első szakasza. A magyar építészetben a Bauhaus és a CIAM hatására kibontakozik az átalakulás, mely a külföldről képest ugyan kissé elkésett,

de annál maradandóbbnak bizonyul. Ez az új építészet hazánkban jóformán Budapestre korlátozódik, csak elszórtan épül néhány alkotás a Balatonnál, Pécsen, Debrecenben, Sopronban. Winkler Oszkár fiatalkori épületeire, melyeket a haladó építészeti folyóirat, a *Tér és Forma* ismertet, felfigyel a szakmai közvélemény. Ízlés és erő sugárzik a Frankenburg út 6. sz. bérház homlokzatáról, a Károlymagaslat kőtornyjáról, az Egyetem matematikai pavilonjáról. Jó arányokkal illeszkedik az erdei környezetbe az István menedékház, a fejlődő város léptékéhez igazodik a Vörösmarty u. 10., a Mátyás király u. 7. és a Hárs Györggyel együtt tervezett Lackner Kristóf utca–Ógabona téri bérház. Családi házai átgondolt alaprajzzal és tetszetős, kiegyensúlyozott megjelenéssel új lakáskultúrát szolgálnak. Az építész gyakorlati tevékenysége az adott gazdasági és társadalmi keretek közé korlátozott, ezért a megépült művek mellett a tehetség és képesség méltánylásához a tervpályázati elképzeléseket is fel kell sorakoztatnunk: a pesti városháza, a pécsi kereskedelmi iskola, a Ferihegyi repülőtér felvételi épületének és más objektumoknak tervét. Díjak és elismerések egymást követték. Ennek az aktív kornak, melyhez még sok más alkotás is tartozik, a háború vet véget.

Az építőművészeti tevékenység a háború után csak vontatottan bontakozhat ki, előbb az újjáépítés igazgatási és szervezési munkát kíván az építészeketől. Winkler Oszkár 1945-től az Országos Építésügyi Kormánybizottság kirendeltségének vezetőjeként (Sopron és Vas megye területén) tevékenykedik. Ezekben az években kezdődik több évtizedes felsőoktatási munkássága is: 1948-ban a Budapesti Műszaki Egyetem soproni Bánya-, Kohó- és Erdőmérnöki Kara előbb tanszékvezető nyilvános rendkívüli, rövidesen pedig rendes tanárrá nevezi ki. Építéstan címen épületszerkezetant, szerkezettervezést és méretezést, majd mechanikát, a földmérő mérnöki kari oktatás keretében városépítést ad elő.

Tervező építészként második alkotó korszaka azzal kezdődik, hogy vidéken elsőként vállalkozik az állami tervező szervezet képviselőjére, s 1948-ban megszervezi a Soproni Tervező Irodát (ez 1950-ben Győrben, az új megyeszékhelyen **3**létesített vállalatba olvad be, s annak keretében működik mai napig). Ezt a soproni Irodát Winkler Oszkár 8 éven át vezeti, később éveken át az egész Győri Tervező Vállalatra kiterjedő főépítési feladatkört látja el.

A Tervező Iroda munkájának kezdetén a kecskeméti OTI-székház áll, melyet – önállóan nyert tervpályázat nyomán – pesti építészekkel társulva tervez. A szocialista tervgazdálkodás bevezetése és az állami építőipar lehetőségei alapján ezután következnek az a nagyarányú építési fellendülés, melynek keretében Winkler Oszkár tervei alapján épül Sopronban az Épületesztalosárugyár, az ún. Sotex kultúrház, a Zárgyári kultúrház, befejeződik az Egyetem „régis” kollégiumának (menza) építése, megépülnek a Május 1. tér, Lenkei út, Kiss János utca és Mátyás király utca által határolt tömb lakóházai. Az ún. Sotex kultúrház mintájára épül Budapest-Mátyásföldön az Ikarus kultúrház. Winkler Oszkárt a legmagasabb hazai építészeti díjjal, az Ybl-díjjal 1953-ban – az elsők között – tüntetik ki.

Főépítész korában is aktív tervező marad, ekkor tervezi Zalaegerszeg filmszínházát és a városközpont arculatát befolyásoló lakóházakat, a zalaegerszegi és nagykanizsai MSZMP székházakat, a celldömölki gimnáziumot, Sopronban pedig egyik legsikerültebb alkotását, a volt zsinagóga helyére épülő és zártsorú rendet teremtő Templom utca 23. lakóházat. Később a Kőfaragó téri lakótelep egyedi tervezésű épületeinek alkotásában vesz részt.

Sopron város általános rendezési tervének első és második változatát – társtervezővel – készíti el. Az 1960 körüli évek szervezeti felépítésének megfelelően az Építésügyi Minisztérium megbízásából a városi főépítész hatáskörében is tevékenykedik.

Időközben az Egyetem profilja is átalakul, az 1950-es években Miskolcra helyezett Bánya- és Kohómérnöki Kar helyére Sopronban a Faipari Mérnöki Kart szervezik. Ennek oktatási profiljához tartozik az a jelentős tudományos tevékenység, amit Winkler Oszkár a faipari üzemek épületeivel kapcsolatosan végzett. Kidolgozta a fűrészüzemek, valamint a forgács- és farost-lemezgyárak technológiájához igazodó épülettervezés szempontjait. Az elméleti munkához társult már korábban a szombathelyi fűrészcsernok tervezése, majd a franciavágási (meg nem épült) és a barcsi – később más műterem által befejezett – fűrészcsernok tervezése is. A témát értekezésként is feldolgozta, aminek alapján a műszaki tudományok kandidátusa fokozatot és egyúttal a Budapesti Műszaki Egyetem doktori címét nyerte el. 1965–1969-ben a Soproni Erdészeti és Faipari Egyetem Faipari Mérnöki Karának dékánja. Egyetemi pályafutása alatt a város, a hazai faipar, a felsőoktatásügy, az építésügy és az MTA különféle szervezeteiben, bizottságaiban tevékeny. Az Építőipari Tudományos Egyesület Soproni Csoportjának 1952-től elnöke, 1961-ben az egyesületi Alpár-éremmel tüntetik ki. Jelentős szakirodalmi tevékenységét több szakkönyv társszerzőjeként, továbbá saját egyetemi jegyzeteiben, a soproni egyetem kiadványaiban, szakfolyóiratokban és nem utolsósorban a Soproni Szemlében fejtette ki. Építő és tervező tevékenységének eddigi mérlege számos egy-, kétszintes, többszintes lakóház, oktatási intézmény, diákotthon, művelődési, egészségügyi épület, sportlétesítmény, közigazgatási épület, üdülő, ipari épület, városrendezési terv (Sopron). Díjazott, ill. helyezett és meg nem valósult terveinek száma is jelentős.

Éppen a Soproni Szemle hasábjain mutatkozott meg tervező-építész és felsőoktatási tevékenységének együttes vonása, a Sopron város iránti feltétlen **4**ragaszkodás. 1975-ben nyugállományba vonult. Ebből az alkalomból a kormányzat a Munka Érdemrend arany fokozatát adományozta neki. A város és közönségének hasznára azonban változatlan energiával és kedvvel dolgozik tovább. Ehhez a lankadatlan szorgalmú nnunkához kívánunk 70. születésnapja alkalmából jó egészséget.

K. M.

1977. XXXI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Tompos Ernő 70 éves

Tompos Ernő 70 éves

Szeretettel köszöntjük a 70. születésnapját ünneplő dr. Tompos Ernőt, a történetírás egyik sajátos területének, a címertannak (heraldikának) az országhatáron túl is ismert művelőjét.

Régi soproni család fia, 1907. március 2-án született. A helyi Széchenyi István reálgymnáziumban érettségizik (közben nyaranként a Sieger és Zábrák cégnél kőművesinasként kitanulta a szakma mesterségbeli részét), majd építészmérnöki oklevelet szerez a budapesti műegyetemen. Sopron város szolgálatába áll, egyideig fizetés nélkül, később a statikus munkakör ellátásáért napidíjat kap. A felszabadulás után városi mérnökké nevezik ki. Munkatársaival együtt a romok eltakarításán, otthonok megmentésén, a város újjáépítésén fáradozik. Vállalati főmérnökként nyugdíjazták 1967-ben, 60 éves korában.

Elismert és megbecsült építész ugyan, mégis szíve mélyén mindvégig a régi korok építészművészetére érdeklődik. Egyetemi éveit után ismét tanult. Művészettörténész akart lenni, a római magyar intézet, a Collegium Hungaricum tagja volt. Tervei megvalósulásában a háború akadályozta meg. Jogot végzett Pécsen. Szaktudása lehetőséget adott számára, hogy több tudományos értékű értekezést jelentessen meg

szülővárosáról, Sopronról. Együtt él a város gondjával, cikkei aktuálisak: Veszélyes Sopron (Soproni Műszaki Szemle 1954, 3. sz.), A „Lábasház” megújítása (Soproni Szemle 1956, 73), Eltűnt műemlékekről és a megmaradtak védelméről (SSz. 1958, 310), Újjáépítések (SSz. 1961, 148) stb. A XIX. század építészetével, mint korunk előfutárával több ízben is foglalkozik. Kiállítást rendez a levéltár tervrajzaiból „A XIX. század építésze Sopronban” címmel. (ism. SSz. 1965, 280). Tanulmányt ír Sopron romantikus építészetéről (Művészettört. Ért. 1958, 177) valamint „Handler Ferdinánd építész és családjának többi építész tagjai” címmel. Ezt a munkáját a Magyar Tudományos Akadémia jutalmazza (SSz. 1962, 17). A régi soproni városházáról írt kötetnyi tanulmányát az Építőművész Szövetség III. díjban részesítette. Reméljük, hogy ez az értékes munka megjelenik nyomtatásban is.

Címertannal már a felszabadulás előtt foglalkozott. Úttörő tanulmányában („Címeres pecsétek, különös tekintettel a polgári címerekre”) már 1940-ben hangsúlyozza, hogy nemcsak a nemeseknek, hanem polgároknak, sőt parasztoknak is vannak a történelmi múltat tükröző címereik, pecsétjeik. E gondolat jegyében készült 1967-ben a levéltár anyagából a címertani kiállítás is (SSz. 1967, 86) A városát szeretők, idegenvezetők, tanulók ismereteit gyarapító heraldikai munkái közül megemlítem: A soproni pékmúzeum heraldikai emlékei (SSz. 1976, 160), a Soproni múzeumok címeres céhemlékei (Arrabona 1968), Storno-műterem (Műemlékvédelem 1957, 121), Címertani adalék a soproni Szent Mihály templom építéstörténetéhez (Művészettört. Ért. 1954, 264). Ismerteti Lackner Kristóf és Rauch András címerét (SSz. 1971, 208; 1974, 66). Az egyik legértékesebb – a korszak és a címertani elemzés szempontjából – „Az Antwerpenben 151494-ben tartott lovagi torna képe a sárvári múzeumban” című tanulmánya (Savaria 1971–72, 503). Külföldi szakfolyóiratokban is ismerteti a soproni heraldikai emlékeket. Többek közt az „Adler” és „Rada” című heraldikai folyóiratban közölte 1974-ben és 1975-ben a soproni levéltárban található, a mai Ausztria, ill. Csehszlovákia területén keltezett címeres pecséteket. Címertani munkásságának szép elismerése, hogy 1974. szeptember 12-én felvették a Nemzetközi Heraldikai Akadémia tagjai sorába. Ezúton is kívánunk neki jó egészséget, munkájában sok örömet, hogy még több helytörténeti, valamint heraldikai értéket, „bányáshasson ki” a levéltár és a múzeum anyagából.

Horváth Zoltán

1977. XXXI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Raszler Mihály: A jubiláló Sopron gazdasága 1977-ben

Raszler Mihály: A jubiláló Sopron gazdasága 1977-ben

1. Akik vitatják, de ha nem is vitatják, csak elhanyagolják a gazdaságpolitika helytörténeti lényegét, ha úgy tetszik alapvető tényezőjét, azok tévednek. A helyi gazdaságpolitika igazán helytörténet a javából, ami meghatározza egy település, egy adott földrajzi környezet gazdasági rendjét, társadalmi szerkezetét, kulturális környezetét, az ott élő emberek élet- és munkakörülményeit, igényeit, szokásait, mindent ami helytörténetet jelent. Tehát mindent, ami az emberrel történik a munkahelyén, a lakóhelyén, egyaránt helytörténetnek tekintünk.

Ezért örömmel teszek eleget a felkérésnek, hogy a Soproni Szemlében írjak városunk gazdaságpolitikájának jelenéről és prognózisszerűen a jövő fejlesztési lehetőségeiről is.

A 700 éves jubileum egybeesik a város V. ötéves tervének közel a felezőjéhez. Így reális értékmérővel adhatunk számot gazdaságpolitikánk alakulásáról. A múlt és a jelen összehasonlításától eltekintek, csupán

a város gazdaságtörténetének felszabadulás utáni fejlődési szakaszait említtem, ezt is a teljesség igénye nélkül, mert szükséges ennyiben visszatekinteni a múltra, hogy jobban becsüljük a jelent és bízunk a jövő fejlődésében, meg aztán azért, mert nem rendelkezünk megfelelő statisztikai adatokkal sem.

2. A felszabadulás Sopron város történetében is új korszakot nyitott. Az elmúlt 30 esztendőt a gazdaságfejlesztés szempontjából három fejlődési szakaszra lehet és kell bontani. Mindhárom korszaknak megvannak a jellemző vonásai. Az első szakasz 1945–1949-ig tartott. Ez a romeltakarítás, az üzemek, a közlekedés, a kereskedelem és a legfontosabb szolgáltatások megindításának szakasza volt. A lényegét kifejezve, a háborús károk nagyjából helyreállítása volt, mert hiszen az üzemek 50%-a, a közlekedés 100%-a, a kereskedelmi és szolgáltató hálózat 60–70%-a elpusztult.

A második szakasz 1949–1960-ig tartott. Ez az úgynevezett stagnálási időszak, amely a hidegháborús politika következménye volt. Jellemző a város fejlesztésének korlátozása, a szükséges szintentartás biztosítása.

A harmadik szakasz 1960-tól a töretlen és dinamikus fejlesztés szakasza. Jellemző az ipartelepítés, a rekonstrukciók, a közművek és a szolgáltatás fejlesztésének az igények szerinti megindítása. Két ötéves terv a város gazdaságának *6*extenzív fejlesztését jelölte meg feladatként, a jelenlegi V. ötéves tervben már az *intenzív* fejlesztést jelöltük meg célként.

Ezek után tekintsük át, miként alakul városunk gazdasága a jelenlegi fejlődési szakaszban. Melyek azok az alapvető tényezők, amelyek meghatározói jelenünknek és alapját képezik jövőnk építésének.

3. A város gazdaságának intenzív fejlődése kedvezően változtatja meg a társadalom szerkezetét. A város termelőerőinek fejlődése az elmúlt években rohamosan növekedett. Különösen az ipari fejlődés volt számottevő, ami lehetővé tette, hogy a munkásosztály legyen az alapvető politikai tényező. Sopron gazdaságának fejlődése azt is lehetővé tette, hogy a lakosság minden osztályának és rétegének mind élet- és munkakörülményei, mind műveltsége – különböző formában és mértékben – növekedett. Természetesen legnagyobb mértékben az ipari munkásság arányszáma (közel 22 000 fő), szakképzettsége, szervezettsége, műveltségi szintje emelkedett. Állandóan növekszik a szakmunkások (7 190 fő), sőt az érettségizett szakmunkások száma is. Az ipari munkásokból 1480 érettségivel rendelkezik és mindössze 3250 fő nem végezte el a 8 általános iskolát. Jelenleg is közel ezren – munkásaink legjobbjai –, tanulnak mind általános-, mind középiskolákban és egyéb továbbképzőkön. A szocialista brigádokban (770 brigád: 9 780 tag) egyre inkább érvényesül a „szocialista módon dolgozni, élni, művelődni” követelménye. Arra pedig határozottan büszkék vagyunk, hogy a közel 50 termelő és szolgáltató szervezetünk 50–60%-a évek óta, jó munkája eredményeként, valamely kitüntető cím tulajdonosa.

A város értelmisége számarányában megnőtt (több mint 2500 fő), döntő többségére a magas fokú általános és szakmai műveltség a jellemző. Szerepe és felelőssége a munkahelyén és a város közéletében kiemelkedően fontos. Az az egyértelmű törekvése, hogy a tudomány és a technika legújabb vívmányait megismerje, elsajátítsa és a gyakorlatba átültesse, dicséretre méltó. Ehhez jelentős szervezeti keretet ad a város TIT- és MTESZ-szervezete, amely gazdag programot és képzési, továbbképzési lehetőséget biztosít. A városra az urbanizáció következtében a vegyescsaládok jellemzők. A családok jelentős részében már fizikai munkások, parasztok és értelmiségiek egyaránt megtalálhatók. Ezáltal megszűnőben vannak a merev határok az emberi kapcsolatokban. Ez kedvező feltételeket teremt a város termelőerőinek egységes növekedéséhez és fejlesztéséhez. Új helyzetet jelent az, hogy 1977. január 1-től a városkörnyéki községeket (Kópháza, Balf, Fertőrákos, Ágfalva, Magyarfalva) Sopronnak rendelik alá. Ennek lényege, hogy a város

gondoskodik a jelzett községek közigazgatási, politikai gondozásáról és a város részeként történik községpolitikai fejlesztésük. Ez a körülmény közigazgatási területünkön a községpolitikán keresztül fokozottabb törődést jelent a szövetkezeti parasztság irányában is, hiszen számuk 1600 fő. Ezután operatívabban kell politizálnunk a városhoz tartozó községek parasztságával is. Ez a helyzet a jövőben meghatározza a mezőgazdasági termelés koncentrálásának egységes várospolitikai elveit, valamint a parasztság körében végzett politikai munka eszközeit és módszereit.

4. A gazdaság különböző szektorai arányukban megfelelnek földrajzpolitikai helyzetünknek, demográfiai tényezőinknek, ellátási kötelezettségeinknek, foglalkoztatási politikáinknak és nem utolsósorban a növekvő igények kielégítésének. Az ipar mellett számottevő a mező- és élelmiszer-gazdaság, a közlekedés, a kereskedelem és az ipari és lakossági szolgáltatás. A kialakult szerkezet arányos fejlesztése most az alapvető feladatunk, amely hosszú távra megszabja fejlődésünk fő irányait és arányait. Azáltal, hogy áttértünk az intenzív fejlesztési szakaszra, más jellegű munkaerő- és társadalmi szükségletek képződnek, mint korábban. Ebből következik, hogy a szektorok közül az ipar fejlődését tekintjük alapnak és egyben meghatározónak.

Sopron ipari fejlődése alapján véve 1960-tól indult meg, a hatvanas évek közepétől folyik nagy intenzitással és tart még napjainkban is. Mivel a korábbi időkből még nem rendelkezünk összehasonlítási adatokkal, ezért néhány fontosabb mutatót az 1975-ös állapotoknak megfelelően közlök városunk gazdaságából. Jelenleg városunkban 50 termelőszervezet működik, ezeknek 1975. évi termelési értéke az 5,7 milliárd forintot is meghaladta. 1970-ben a termelési érték közel 4 milliárd Ft volt. A foglalkoztatottak száma 21 750 fő, 1970-ben 20 210 fő volt. A bejáró dolgozók száma közel 5 000 fő. A termelőszervezetek állóeszköz bruttó állománya 4,2 milliárd Ft. Az átlagos forgóeszközállomány 920 milliárd Ft. Az egy főre jutó termelési érték átlagos mutatója 250 ezer Ft, természetesen nagyok a szóródások a különböző egységek között (a 142 ezer Ft-tól a 628 ezer Ft-ig). A műszaki állományi létszám 1470 fő, az adminisztratív létszám 1325 fő. Az ötödik ötéves tervi beruházások értéke a gazdaság szektoraiban közel 2,5 milliárd Ft-ot tesz ki. Ez összegben nem szerepelnek az AFIT, az Öntöde, a KAEV kiemelt fejlesztő beruházásainak összegei, mert jóváhagyásuk még folyamatban van.

Az iparfejlesztésre jellemző a sokrétűség, amelyet a következő táblázat is mutat. (1975. évi adatok alapján):

Ipari szektorok	Teljes termelési érték (1000 Ft)	Átlag állományi létszám (fő)	Munkásokból szakmunkás (fő)	Export (1000 Ft)
Textilipar	1 742 879	6543	2860	155 000
Vasipar	887 966	4050	1190	244 000
Élelmiszer-gazdaság	704 808	2100	521	50 000
Építőanyagipar	387 390	1260	414	18 500
Tanácsi ipar	150 000	1222	272	–
Szövetkezeti ipar	252 786	1780	770	71 000
Szolgáltató ipar	96 150	640	220	–
	4 221 979	17 595	6 247	
Közlekedés és hírközlés	616 246	2 850	383	160 000
Kereskedelem	889 800	1 305	560	–

Ipari szektorok	Teljes termelési érték (1000 Ft)	Átlag állományi létszám (fő)	Munkásokból szakmunkás (fő)	Export (1000 Ft)
A gazdasági szektorok összesen	5 728 025	21 750	7 190	698 500

A kialakult szerkezetet hosszabb távon változatlanoknak tartjuk. A Városi Pártbizottság 1976-ban állást foglalt abban, hogy a gazdaság minden szektorában fokozatosan át kell térni az extenzív fejlesztésről az intenzív fejlesztésre. Ennek megfelelően nem indokolt új ipari üzem Sopronba telepítése, viszont gyorsítani kell a szőlő-rekonstrukció, a kereskedelmi hálózat és a szolgáltatás beruházásait a növekvő igényeknek megfelelően.

8 Az ipari üzemek közül kiemelten kezeljük az AFIT, az Öntöde, a KAEV vasipari üzemeket, ahol új, fejlesztő, nagyobb beruházások lesznek. Továbbá támogatjuk azokat a termelőszerkezeteket, amelyek exportra termelnek, importot pótolnak, vagy országos programokban vesznek részt (pl. járműprogram, lakásprogram, stb.). A tudományos-technikai forradalom üzeink rekonstrukciójában realizálódik és a termelékenység válik a gazdaságfejlesztés legfőbb emelőjévé.

Az ipari szövetkezetek koncentrációját hajtjuk végre a szövetkezetek egyesülése útján, ami profiltisztítást és a szolgáltatás fejlesztését jelenti. Folyamatos feladatnak tekintjük a zsúfolt és korszerűtlen üzemek kitélepítését az e célra kijelölt területekre.

5. Sajnálatos tény, hogy a várospolitikában korábban (az iparral egyidejűleg) nem kapott súlyának és jelentőségének megfelelő helyet a mezőgazdaság és élelmiszer-gazdaság. Pedig közigazgatási területünkön 1450 ha szőlő és gyümölcskultúra, 5640 ha erdő, és 3000 ha szántó van. Jelenleg fontos célnak tartjuk a korszerű és iparszerű termelés kialakítását és szakosítását, a termelés koncentrációjának végrehajtását és a város ellátásának szervezettebbé tételét. Adottságaink alapján a mezőgazdasági termelés fő ágazata a szőlőgazdálkodás, a takarmánytermelés és a szakosított állattenyésztés lesz. Jelenleg folyik a szőlő-rekonstrukció előkészítése; az előmelegítéssel eljárású vörösbor-előállító üzem építése kezdetét vette. A rekonstrukció célja jóminőségű, exportképes vörösbor előállítása. E mellett az iparszerű takarmánytermelés és készítés, továbbá a szakosított szarvasmarha- és juhtenyésztés szervezése van folyamatban. Ezek a nagyjelentőségű feladatok az V. ötéves tervben indokoltá teszik a tsz.-egyesülések végrehajtását, és a mezőgazdasági szektorok társulásának megvalósítását.

6. A város közlekedése és hírközlése mind mennyiségben, mind minőségében és korszerűségében jelentősen javult. Ugyanez mondható el a Sopron a vonzáskörzetével és az ország más területével összekötő közlekedésről és hírközlésről is. A jövőben még konstruktívabb közlekedéspolitikára van szükség. Viszonylag kis beruházással a közlekedés gyorsítható, torlódástól, baleseti veszélyektől mentesíthető, ha belső forgalmi útjainkat felülvizsgáljuk és gyors intézkedéseket teszünk (pl. egyirányúsítás, a betorkoló utak számának csökkentése, tájékoztató táblák elhelyezése, a veszélyes helyeken elektromos jelzőberendezések felszerelése, a parkolóhelyek kiépítése, a történelmi városmagból a járművek kitiltása, stb. által).

Nagy problémákat jelent, hogy a várost a vasút kettéosztja. Ezért a vasúti felüljáró megépítését programba kell venni és áthúzódió beruházással meg kell építenünk a VI. ötéves terv első felére, tehát 1982-re.

A várost érintő 84-es számú autópályát indokolt a városon kívül vezetni a határátkelőig. Ezt úgy

kell megoldani, hogy a városi centrummal jó összeköttetés legyen, egyben a centrum körüli körforgalmat is biztosítsa.

Feltétlen számolni kell az új vasúti pályaudvar forgalomnövelő hatásával is, amely több autóbuszt és taxit igényel.

7. A város kereskedelmi hálózatának bővítésére és korszerűsítésére történtek erőfeszítések, aminek következtében közepes színvonalúnak minősíthető városunk kereskedelme. Az elmúlt évek urbanizációs folyamata felgyorsult, a vásárlóerő mennyiségi és minőségi növekedése a vártnál nagyobb, az idegenforgalom fejlődése is arra készítet bennünket, hogy sürgős intézkedéseket tegyünk kereskedelmi hálózatunk fejlesztésére, korszerűsítésére és szakosításának meggyorsítására. Ezért minden törekvést támogatunk (függetlenül attól, milyen **9**szervhez tartozik), amely kereskedelmi, vendéglátó hálózatának fejlesztését vagy korszerűsítését tűzi ki célul. Az V. ötéves tervben a kereskedelmi és vendéglátó hálózat bővítése meghaladja a 8000 m²-t, mintegy 150 millió Ft-ot. Felépítünk a városközpontban egy vegyes áruházat, a VI. ötéves tervben egy Centrum-áruházat és több ÁBC-élelmiszer-áruházat. Az áruházak megépítése lehetővé teszi olyan üzletek létesítését, amelyekre már most egyre nagyobb az igény. Ezek mellett gondoskodnunk kell az ellátatlan területek (peremterületek, új lakótelepek) üzlethálózatának szükség szerinti kiépítéséről is. A vendéglátóhelyek bővítését közel 300 ágyas szállodai kapacitással és vendéglők bővítésével, korszerűsítésével és újak építésével oldjuk meg. Kiemelt figyelmet fordítunk az ellátás színvonalának emelésére is.

8. A szolgáltatások fejlődése elmaradt az igényektől. Bizonyos struktúraváltozás is bekövetkezett. Csökkent az igény a ruházati termékek és lábbelik javítása iránt, növekedett az elektromos háztartási gépek és híradástechnikai cikkek, valamint gépkocsik javítása iránt. A tényleges igények figyelembevételével a következő időszakban kiemelten foglalkozunk az ipari szolgáltatás területén a gépkocsiszerviz bővítésével már az V. ötéves tervben, az építőipari jellegű szolgáltatások megoldásával. Egyes szakmák elnéptelenedése, valamint az utánpótlás problémái indokoltá teszik a kisiparosok támogatását. Jelenleg a város területén 300 kisiparos működik, számuk növelése csak az alacsony létszámú szakmákban indokolt.

A villamosenergia biztosított, a gázellátás jelentősen javul, de nem tudja kielégíteni a növekvő igényeket az új gázbontó sem. Várhatóan a földgázvezeték megépítése oldja meg gondjainkat.

A vízprobléma megoldására több erőfeszítés történt, megnyugtatóan csak a Kapuvár térségében megépülő regionális vezetékrendszer oldja majd meg, amelyhez csatlakoznak a fertőmenti községek is. Megépítése a VI. ötéves tervben várható. Addig is az igények kielégítésének fontossági rangsorolása és a maximális takarékoság biztosítása a legfontosabb feladatunk. Az ipari vízszolgáltatás hálózatfejlesztése és kapacitásbővítése figyelembe kell, hogy vegye a város vonzáskörzetének igényeit, ezért ennek fejlesztését a környékével együtt kell megoldani.

9. A város gazdaságának fejlődése mutatja, miként alakul az itt élő ember sorsa, hogyan válik békés, boldog, megelégedett és kiegyensúlyozott emberré. Városunk lakóinak életszínvonala a társadalmi fejlődéssel összhangban emelkedett. Városunk dolgozóinak életkörülményei stabilizálódtak, így az életcélok köre jelentősen bővült, szerkezete módosult. A létbiztonság és az anyagi feltételek javulása lehetővé teszi minden dolgozó számára azokat a törekvéseket, amelyek a lakás és megfelelő berendezése, a jó, átlagszínvonalú öltözködés és táplálkozás iránti igények általánossá válásában nyilvánulnak meg. Mivel a foglalkoztatási és jövedelmi viszonyok növekedése következtében egyes csoportok igényeinek kielégítése biztosított, kialakultak újabb igények (pl. lakásminőség, autó, telek, külföldi utazás, stb.). Ezeket az

igényeket is természetesnek tartjuk, kielégítésükre erőfeszítéseket teszünk.

Az igények és kielégítésük bemutatására néhány 1975. évi jellemző mutatót idézek.

A termelőüzemek dolgozóinak átlagjövedelme kedvezően alakult, mert pl. 1975 végén az átlagbérszint 33 000 Ft (természetesen nagy a szóródás, még pedig 23 740 Ft-tól 45 602 Ft-ig).

Az elmúlt 30 esztendőben megépült 6354 lakás. Ebből 1960–1975 végéig átadásra került 5520 db. Jellemző az igények növekedésére, hogy pl. az ötödik 10-öt éves tervben megépítünk közel 3500 lakást, ebből állami célcsoportos mindössze 1200 db. Az OTP társaslakás-akcióra állandóan növekszik az igény. A lakásigénylők száma még mindig 2000 körüli.

A lakosság takarékosági kedvét és biztonságérzetét mutatja, hogy a takarékbetét-állomány folytonosan nő. Jelenleg a betétállomány értéke meghaladja a 450 millió Ft-ot. Ebből gépkocsibetét 1140 db, 20 millió Ft értékben. Jelenleg a gépkocsi-tulajdonosok száma 5000-nél több. A lakossági hitelállomány meghaladja a 350 millió Ft-ot, amelyből mintegy 300 millió Ft a középlejáratú lakásvásárlásra és 50 millió körüli a rövidlejáratú hitel, amelyet tartós fogyasztási cikkek vásárlására használnak fel (mint pl. bútor, TV, rádió, háztartási gépek, stb.). A televízió-előfizetők száma 12 250, a rádióé 11 755, a telefon-előfizetőké közel 4 000. Naponta 14–15 ezer m³ vizet termelünk, mégsem tudjuk minden időben kielégíteni a növekvő igényeket. A város csatornahálózata 120 km hosszú. A gázszolgáltatásba bekapcsolt lakások száma 9 780. E néhány statisztikai szám felsorolása is mutatja lakosságunk életszínvonalának állandó növekedését, amit az anyagi javak előállítása eredményezett. Ezért most az a legfőbb feladatunk, hogy a rendelkezésre álló termelőberendezésekkel, anyaggal, eszközzel a lehető leghatékonyabban gazdálkodjunk. Ez biztosít még több és jobb, olcsóbb terméket, amely minden piacon jól értékesíthető. Ez hozza a több nyereséget, a még több anyagi juttatást és nagyobb ütemű életszínvonal-emelkedést városunk minden lakójának.

10. Pártunk és kormányzatunk a Győr-Sopron megyei vezető testületek segítségével, egyetértésével gazdaságpolitikai koncepcióinkat jelentős pénzeszközökkel és beruházásokkal támogatja.

Városunk jövő távlatai igen reálisak és biztatóak, fejlesztő politikánk a reális igényekre épül és összhangban van anyagi erőforrásainkkal, ezek eredményeink további fokozását teszik lehetővé. Mindehhez természetesen nekünk, soproniaknak is hozzá kell adnunk tehetségünket, szorgalmunkat, felelősségünket és a szocialista jövőbe vetett hitünket és meggyőződésünket.

Sopron vonzása és varázsa szépségében, a változó korok visszatükröztesében van, és természetesen ez adja a város jövő fejlődésének nagy lehetőségeit is. Az a kötelességünk, hogy e lehetőségeket és adottságokat, a legrövidebb idő alatt maximálisan és céltudatosan kihasználjuk. Ezzel szilárdabb alapokat hagyhatunk örökül az utánunk jövő nemzedékeknek.

Összegezve nyugodtan megállapíthatjuk, hogy utóbbi három évtizedes múltunk gazdag eredménye közös munkánk, összefogásunk gyümölcse volt. Most is, miként tettük a múltban is, össze kell fogni, eggyé kovácsolni városunk szellemi és anyagi erőforrásait, mert e kettő együtt adhat biztosítékot arra, hogy városunk szocialista jövője kiteljesedjék. Ezért hívjuk fel minden városát szerető és tisztelő polgártársunkat, hogy közös munkánk eredménye legyen a még szebb és gazdagabb város, a mi szeretett Sopronunk, amely most ünnepli magyar városi rangra emelésének 700 éves évfordulóját.

1977. XXXI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Staud Géza: Iskolai színjátékok Sopronban(1615–1776)

11 Staud Géza: Iskolai színjátékok Sopronban(1615–1776)

1. A magyarországi iskolai színjátszás társadalmi szerepét és művelődés-történeti jelentőségét az a körülmény határozza meg, hogy a 16. század közepétől a 18. század közepéig, tehát kétszáz esztendőn keresztül egyedüli formája volt a színháznak, a 18. században pedig előkészítette a nemzeti drámairodalom és a magyarnyelvű hivatásos színjátszás megszületését. Ezt azért kell hangsúlyozni, mert egyidejűleg más országokban is virágzott az iskolai színjáték, de társadalmi, irodalomtörténeti és színháztörténeti szerepe lényegesen eltért a magyarországitól. Így például Franciaországban a 17. század folyamán már olyan fejlett nemzeti drámairodalommal és színjátszással találta magát szemben, hogy a történeti fejlődésben lényeges szerephez nem is juthatott. Vagy akár Ausztriában, ahol az iskolai színjátékokkal egyidőben az Itáliából kirajzó commedia dell'arte társulatok járták keresztül-kasul az országot, sőt az iskolai színjátékok egy része az udvari színjátszás díszes külsőségeit is magára öltötte.

A magyarországi iskolai színjátszásnak ez a társtalan magámaradottsága történeti okokra vezethető vissza. Az ország kétharmada a 17. század végéig török megszállás alatt állt, a szabad területeken pedig az örökös háborús készültség miatt sem olasz, sem német vándortársulatok nem merészkedtek be az országba. Így hát a színjátszás egyedüli otthona a még veszélyeztetett területeken is működő iskola maradt.

2. Nagyszombat és Pozsony mellett a magyarországi színjátszásnak egyik fontos központja Sopron volt. Ez a Bécstől kb. 60 kilométerre fekvő, zömében német lakosú város a reformáció idején igen gyorsan áttért a protestáns hitre. A 16. század végén polgárságának nagy része már evangélikus vallású volt, s a városi tanács is éberrel őrködött a város protestáns jellege fölött.

Az iskolai színjátszás Sopronban is, akárcsak egész Magyarországon, a protestánsok iskoláiban kezdődött. Az úttörők egyike Lackner Kristóf (1571–1631), humanista jogtudós, 1613-tól Sopron művészbárát polgármestere, az iskola részére, melyet azelőtt mint inspektor látogatott, három latinnyelvű drámát is írt. Első drámája a *Cura Regia seu Consultatio Paterna*, erősen pedagógiai irányú mű, amelyben a szerző drámai mozgalmasság helyett hosszú beszédekkel akarja a közönséget a helyes pedagógiai elvekre nevelni. Az ifjúság ezt 1615. április 20-án és 21-én nagy közönség jelenlétében elő is adta a városháza tanácstermében (in domo senatorio). Az előadást némileg élénkítették az ének- és táncbetétek.¹⁽¹⁾ A következő évben a dráma Kassán nyomtatásban is megjelent.²⁽²⁾ 1617. május 3-án ugyancsak előadták a tanulók *Electio Trigoniana* című drámáját, amelyben Lackner a fejedelmi és alattvalói erényeket ismerteti. A Nádasdy Pál főispánnak ajánlott mű 1617-ben, az Odera menti Frankfurtban jelent meg.³⁽³⁾

Harmadik drámája a helyes gazdálkodásról szól: *Actus Oeconomicus* címmel Révay Péter turóci főispánnak és koronaőrnek ajánlotta. Az iskolai tananyag dialogikus és drámai formában való előadásával Lackner tulajdonképpen ¹²megelőzte Comeniust. 1619-ben a darabot azért nyomatta ki az Odera menti Frankfurtban, mert az ottani egyetemen akkor számos soproni diák tanult. A címlap szerint színművét igen előkelő családokból származó ifjak, grófok, bárók és nemesek mutatták be Sopronban, nagyszámú közönség előtt.⁴⁽⁴⁾

Feljegyzések említik Johann Klokovius nevét is, aki a Mark grófságbeli Neustadtból származott (Neopolitanus Marchicus), s 1612–1624-ig a protestáns iskola konrektora volt. Mint költőt és iskolai drámaírókat ismerték. 1616-ban Cantate vasárnapján (ápr. 28) a szabadban egy 'komédiát' akart előadatni, de kérvénye beadásával megkésétt, s ezért elutasították. Beadványa szerint a dráma alapeszméje az lett

volna, hogy bár az erényeket és a nemes szabad művészeteket mindenütt háttérbe szorítják, de teljesen mégsem nyomhatják el.

Nem tudni, mi lett Klokovius említett darabjának sorsa, de Heinrich Wolweber néptanító, aki 1628–38-ig a templomban a reggeli könyörgéseken énekelt, már mint régi megbecsült hagyományra hivatkozik az iskolai színjátszással kapcsolatban. A soproni városi levéltárban található kérvénye szerint pünkösdkor az istentisztelet után egy a tékozló fiúról szóló drámát akart a polgárok fiaival előadatni vidám tárgyú közjátékkal (benebens einem mitunterlaufendem Spiele von einem Bauernknecht, ders Hern Handwerk lernen will). Mint írja: Ilyen színelőadások évekkkel azelőtt is szokásban voltak.

1638 körül, amikor a jezsuiták eredményes új módszerei a polgárság körében több hívet szereztek nekik, a tanács is kezdett hivatalosan foglalkozni a latin iskola ügyével s egyhangúan elfogadta azt a javaslatot, hogy a protestáns gimnáziumban is legyen ünnepélyes examen az év végén, és máskor is gyakrabban adjanak elő a növendékek vallásos tárgyú iskolai drámákat.

1658-ban a város megvásárolt egy házat a magyar iskola részére és azt még abban az évben átalakította. Az ácsok már az első évben színpadot is állítottak föl a magyar iskolában, majd pedig ideiglenesen egy másikat is a Mélyúton (In der ungarischen Schule und nachmals im tiefen Wege zum Komoedienspielen Bühnen aufgerichtet und wieder abgebrochen).⁵⁽⁵⁾

Bővebben tájékoztat a század közepén virágzó soproni iskolai színjátékról Klesch Daniel, aki 1650–1660-ig mint konrektor működött a latin iskolában. *Die Siebenfältigen guten und vollkommenen Gaben Gottes* című munkájának előszavában⁶⁽⁶⁾ többek közt foglalkozik a világi színjátékok hasznával, mert soproni működése idején ő is sok ilyet adatott elő növendékeivel Terentius és Plautus példája nyomán, majd Lang Mátyás tanácsára a világi tárgyú darabok helyett bibliai históriákat hozott színre: „von Isaac und Rebecka, von dem Jungen Tobia, von der Heldin Judith, von dem Keuschen Joseph, von der Enthauptung Johannes des Täuffers, von der Siegreichen Auferstehung Christi, von der Aufferweckung Lazari. Item von dem Reichen Manne und Lazaro... von den verlorenen Sohne Luc. XV. von dem ungerechneten Haushalter Luc. XVI. von dem unbarmherzigen Staats Richter und der bekümmert flehenden Wittwen”.

Klesch játékrendjében, mint látjuk – írja Pukánszky Béla – együtt vannak az iskoladrámának összes ismert tárgyú darabjai. Kétszeresen sajnálnunk kell, hogy a drámáknak nem akadt kiadója, mert Kleschnek Sopronból való távozása után a protestáns iskoladráma rohamosan hanyatlik, majd a hatvanas ¹³évek vége felé, amikor a jezsuiták konkurenciájával nem tud lépést tartani, be is szüntetik az előadásokat.”⁷⁽⁷⁾

3. Az ellenreformáció megindulásával a vezető szerepet az iskolázás terén is a jezsuiták ragadták magukhoz. Így történt ez Sopronban is, ahol a jezsuiták letelepedését mindenekelőtt Pázmány Péter szorgalmazta, szándékának végrehajtója pedig a rendkívül energikus és akadályt nem ismerő Draskovich György győri püspök volt.

A soproni rendház 1636-ban kezdte meg működését, tagjainak száma ekkor még mindössze nyolc volt. Ugyanebben az évben nyílt meg a gimnázium is 32 tanulóval, de csak néhány év alatt alakult ki s 1643-ban érte el legfelső „retorikai” osztályát.⁸⁽⁸⁾

A környéken lakó főurakban a rend gyorsan támogatókra talált. Különösen hasznos pártfogónak bizonyult gróf Nádasdy Ferenc, Nyugat-Magyarország egyik leggazdagabb főura, akit a soproni jezsuiták 1643-ban térítettek vissza a katolikus hitre. A különböző adományok és egyéb jövedelmek egyre növelték vagyonukat,

összeköttetésekkel pedig politikai befolyásuk erősödött. 1651-ben a Residenzet kollégium rangjára emelték, 1661-ben pedig az elszegényedett nemesi ifjak részére nemesi konviktust létesítettek. A konviktus megkapta az időközben elhalálozott Draskovich püspök által összegyűjtött 40 000 forintot, de csak bizonyos kikötésekkel, többek közt azzal, hogy a konviktusba csak magyarokat, lehetőleg dunántúli elszegényedett nemesek gyermekeit szabad fölvenni. Nem katolikus szülők gyermekei akkor lehetnek a konviktus tagjai, ha remény van arra, hogy áttérnek a katolikus hitre.

A rendházban rendszeresen vendégül látták a környék főnemeseit, akik a nemességgel együtt jelen voltak a kollégium által rendezett ünnepségeken és színelőadásokon is. A házi krónikában mindig pontosan számon tartják, hogy az adott évben hány gróf, báró és köznemes volt a kollégium növendéke. Így pl. 1668-ban 3 gróft, 2 bárót és 50 nemeset említenek, 1670-ben pedig 3 gróf, 1 báró és 77 nemes tanult a kollégiumban, de köztük 12 lutheránus és 8 kálvinista is.⁹⁽⁹⁾ Az összlétszám is állandóan emelkedett: 1636-ban 32, 1668-ban 296, 1670-ben 277 növendéke volt a gimnáziumnak. A látogatottság 1754-ben emelkedett a legmagasabbra, ekkor kereken 600 diák tanult a jezsuita iskolában.¹⁰⁽¹⁰⁾

Súlyos napokat élt át a kollégium a törököknek 1683-ban vezetett Bécs elleni hadjárata alkalmával, de nem volt nyugalom a városban a Rákóczi-féle szabadságharc évei alatt sem. A 18. században azonban az ellenreformáció győzelme már biztosítva volt, s a sikeres térítések során a rend olyan vagyona és politikai hatalomra tett szert, amely végül is felozlatásához vezetett.

14A soproni jezsuiták először 1638-ban próbálkoztak színelőadással, amikor a tanulmányi prefektus egy ismeretlen című darabot tanított be, hogy meggyőződjék növendékeinek képességeiről. Nyilvános előadásra azonban csak 1640-ben került sor, a jezsuita rend alapításának századik évfordulóján. A kollégium akkori tanulmányi felügyelője, P. Ambrosius Heigl, akinek nagy érdemei vannak a színelőadások rendszeresítésében, ekkor a rend alapítójáról, Loyolai Szent Ignácról szóló darabot adattott elő a plébánia udvarán *Virtutes Ignatiana*e címmel, amelyben valószínűleg élőképek sorozatában a jezsuita erények ábrázolásait (symbolis variis) láthatták. Esterházy Miklós nádor zenekarát küldte el az előadásra.¹¹⁽¹¹⁾

1642 karácsonyán a templomban adatta elő Heigl az ünnepi alkalomra írott darabját, amelyben Krisztust vadász képében mutatja be (Christum recens natum in templo in forma Venatoris ad theatrum dedit P. Heigl).

Az iskola helyiségében került előadásra 1644-ben egy, a várost rettenetes pusztítással sújtó pestisjárványról szóló darab, amelyben Heigl a pestist Isten ostorának tünteti föl: „P. Heigl tragoediam in theatrum publicam in atrio Scholae pestem Flagellum esse dei lugubro spectaculo demonstravit” – írja az évkönyv krónikása. Ez alkalommal osztottak először jutalmat is a növendékek közt. Amikor Heigl 1647-ben meghalt, a rend az iskolai színjátékok egyik leglelkesebb propagátorát és legjobb rendezőjét veszítette el benne.

A rendszeres játékkalkalmak itt is, mint minden jezsuita kollégiumban az évvégi vizsgák voltak, de előadásokat tartottak karácsonykor, húsvétkor, Úrnapján, Szent Ignác ünnepén (VII. 31.), a rend alapításának évfordulóján és előkelő vendégek látogatása alkalmával is. Általában latin nyelvű iskoladrámák kerültek bemutatásra, de még ezek sem pusztán pedagógiai célokat szolgáltak, hanem egyúttal a rend propagandájának kiváló eszközei voltak és mint táncos, zenés, látványos produkciók szórakoztatták is a közönséget.

A rend 137 éves soproni működése alatt közel 300 előadást tartottak. A bemutatott darabok nagy részét cím szerint, más részét csak tárgyukra való utalásokból ismerjük, a szűkszavú házi krónika azonban olykor

csak azt jelzi, hogy színelőadásra került sor. Részletes tartalmát és előadási körülményeit (pl. szereposztás) csak azoknak a daraboknak ismerjük, amelyeknek argumentumai vagy szövegeknyvei nyomtatásban is megjelentek.

A tematika főleg erkölcsi eszmék körül csoportosult: a megbocsátás, az önmegtartóztatás, a hatalomról való lemondás, a szülői és testvéri szeretet, az alázatosság, a tekintélyek tisztelete, Mária kultusza azok a motívumok, amelyekből a sovány cselekmény táplálkozik. A részben költött, részben a történelemből merített történetek az erény diadalát, s a bűn isteni megtorlását hirdetik. A hátteret Európa, Ázsia, Afrika országainak látványos színhelyei alkotják, amelyek pompás díszletek készítésére nyújtanak kiváló alkalmat.

4. Az 1676. esztendő fordulópontot hozott a soproni jezsuita színjátszás történetében. Ebben az évben ugyanis Esterházy Pál, a későbbi nádor, aki már addig is támogatta a soproni rendházat és kollégiumot, tekintélyes összeget adományozott a soproni iskolai színjátékok céljaira, s külön alapot teremtett a közreműködők jutalmazására is. A színjátszás iránti érdeklődése nyilván még diákkorából származott, amikor Nagyszombatban gyakran lépett fel iskoladrámák előadásain. Ezekről több helyen megemlékezik magyar nyelven írt önéletrajzában, [15](#)sőt egyik fellépésének emlékét egy olajfestmény is őrzi, amely őt Judit szerepében ábrázolja.[12\(12\)](#) A soproni kollégiumnak juttatott gazdag adománya nemcsak a közreműködők buzgalmit növelte, hanem – mint látni fogjuk – lehetővé tette pompás díszletek készítését is.

Esterházy Pált 1681-ben a Sopronban tartott országgyűlés nádorrá választotta, s így nemcsak mint mecénásnak, hanem mint a király helyettesének tiszteletére mutatták be Sopronban a *Christiana Fortitudo* című drámát, amelynek programja Bécsben jelent meg nyomtatásban.[13\(13\)](#) A hallei magyar könyvtárban fennmaradt egyetlen program adatai szerint a Surlius és Petrus Ribadoneira spanyol jezsuiták művei nyomán Szent Pancratius vértanúságát feldolgozó darab előadása 72 szereplőjével, látványos díszleteivel, énekes és táncos betéteivel a nagy barokk ünnepi játékok egész arzenálját felsorakoztatta s a bécsi udvari „Cézári játékok” pompájával vetekedett.[14\(14\)](#)

Ugyanez év nyarán a király is megjelent Sopronban és meglátogatott néhány a környéken lakó magyar arisztokratát, elsősorban Esterházy Pált, az új nádort. Kíséretében volt Kollonics Lipót is, aki július 31-én, Loyolai Szent Ignác napján, maga tartotta a prédikációt a soproni Szent György templomban. Keményen támadta a lutheránusokat s védelmébe vette a jezsuitákat, akik ellen a többségében még mindig protestáns lakosságot képviselő városi tanács állandóan panaszokkal fordult az udvarhoz. Ebéd után Kollonics tiszteletére a kollégiumban színelőadást rendeztek; ez alkalommal a *Fide, sed cui vide, seu Philindus paenitens* című darabot mutatták be. (Ezt a darabot 1721-ben újból előadták.)

1697-ben ismét Esterházy Pált dicsőítő darab került színre, amely Zsigmond királyról szól, akit nádora juttatott vissza trónjára. Címe: *Sigismundus Hungariae Rex fidelitate palatina throno restitutus*. Ugyancsak Esterházyt ünnepli az 1702-ben előadott *Serena Domus Estorasiense* című színjáték, programját Bécsben nyomatták ki.[15\(15\)](#)

5. Különösen megélné a soproni jezsuiták színházi tevékenysége a 18. század folyamán, amikor már legyőzték protestáns versenytársaikat. Részben a színelőadások száma növekszik meg, részben új tematika kezd kibontakozni az iskoladrámákban. Például 1740-ben a következő darabok kerülnek színre: *Chianchius sinarum regulus*, *Viriatas*, *Manlius Romanus*, *Juvenis Hispanus a Mahometano Regulo Christi causa occisus*; 1744-ben: *Lucas Nosara*, *Narcissus*. *Dapeus et Zogius*, *Jaurini oppugnatio*; 1745-ben: *Seifadinus*, *Victor de Eugenio Theodosius*, *Quintus Sertorius*, *Adrasti in Patrem egenum Pietas*, stb.

A tematika változását a magyar történelmi vonatkozású témák jelzik: Szent István, Szent László, I. Béla,

Vak Béla magyar királyok, Hunyadi János, Czillei Ulrik, Dobó István, Perényi Péter, Koháry István stb. lesznek a magyar drámák hősei. A központi helyet a magyar vonatkozású témák között is az Esterházy család hősei foglalják el, többek közt Esterházy Lajos, aki Győr ostrománál [16](#)tüntette ki magát és Mihály (1640–1686), aki Budavára bevételekor halt meg.

Mint láttuk, a soproni jezsuiták általában latin nyelven mutatták be darabjaikat. Ez természetes, hiszen az ország vezető rétegeit nevelték s pedagógiájuk egyik fő célja a latin nyelv minél tökéletesebb elsajátíttatása volt. A latin nyelvet ebben az időben Magyarországon élő nyelvnek kell tekinteni, mert itt a latin a 18. században is nemcsak az egyház és a tudományosság, hanem államnyelv, sőt a nemesség társalgási és közéleti nyelve volt. A megyei és kormányzati hivatalok, a bíróságok és az országgyűlés a latin nyelvet használták, s minden hivatalos irat latin nyelven készült.

Azokban a városokban, ahol magyar, német vagy szlovák nyelvű polgári többség volt, a jezsuiták olykor – de nem rendszeresen – ezeken a nyelveken is tartottak színházi előadásokat, vagy legalább is a latinnyelvű előadásokhoz készült programokat két, esetleg három nyelven nyomatták ki.

Sopronban német nyelvű iskolai színjátékokról először 1647-ben esik szó, bár a darabok címét a Collegium krónikája nem említi. Az egyik egy nagypénteken előadott *passiójáték* volt, amelyet a szabad ég alatt flagelláns felvonulás követett, a másik a halott Krisztusról szóló *misztérium*, amelyet Úrnapja utáni vasárnap mutattak be, az egyes jeleneteket – spanyol minta szerint – diadalszekéren hordozva körül a városban. A látványos előadást a nagyrészt protestánsokból álló városi tanács is érdeklődéssel nézte végig.

1667-ben két németnyelvű előadást említ a házi krónika: ekkor egy élesen protestánsellenes darabot mutattak be *Geschichte des Propheten Elias* címmel; ebben Elias, mint az igazi vallásosság képviselője a bálványkép által szimbolizált egész vallási reformmozgalmat darabokra töri. Az előadás fényét nagyban emelte Esterházy Pál herceg kismartoni zenekara, amelyet ez alkalomra a kollégium rendelkezésére bocsájtott.

1671-ben Úrnapján és júliusban, Szent György tiszteletére adtak elő németnyelvű „actiones”-t.

Az utolsó német előadásra az Annalesek szerint 1696-ban került sor, amikor *Eumenii und Attali zwey liebsbündig Brüder lobreicher Sieg Brüderlicher Lieb wider die Ehrgerige Regierungssucht* című darabot mutatták be. Arról szól, hogy két testvér, akik egymással versenyeznek alázatosságban és szerénységben, végül lemondanak a számukra kínálkozó uralkodói hatalomról. Ezen az előadáson Esterházy Pál nádor is megjelent. [16\(16\)](#)

Ettől kezdve a rend feloszlásáig egyetlen németnyelvű iskoladráma sem szerepel a soproni kollégium egyébként igen gazdag műsorán. Viszont két olyan latinnyelvű előadás programját ismerjük, amelyben német nyelven is közlik a darab tartalmát a latinul nem tudó laikus közönséggel. Az egyik 1735-ből való, Esterházy Mihály gróf emlékezetére adott ünnepi játék: *Praemium fidei et amoris...* [17\(17\)](#); a másik egy 1738 májusában bemutatott történelmi dráma, amelynek címe: *Jagello ex magno Lithuaniae duce rex Poloniae electus* volt. [18\(18\)](#) A programokban [17](#)közölt szereposztásokból kiderül, hogy a színjátszók egy része soproni polgárok gyermekei közül került ki. Ennek ellenére a jezsuita iskolai színjátszás a polgári kultúrával nem tudott összenőni, s bár a nézőközönség egy része is polgárokból állt, a soproni polgárság úgyszólván semmiféle befolyást nem gyakorolt a jezsuita drámákra. [19\(19\)](#)

6. A 18. század közepétől kezdve több jezsuita konviktusban (Nagyszombat, Pozsony, Sopron, Győr stb.) francia előadásokat is rendeznek. A francia nyelv tanítása ugyanis ebben az időben kezd elterjedni a

jezsuita iskolákban a bécsi Theresianum példája nyomán. Mária Terézia királynő személyesen is támogatta a francia nyelv elsajátítását s ennek kapcsán a francianyelvű iskolai előadásokat is. Ez érthető, hiszen férje, Lotharingiai Ferenc császár francia anyanyelvű volt. A bécsi Udvari Színházban 20 éven át (1752–1772) francia színtársulat is játszott.²⁰⁽²⁰⁾

Lelkes propagátora volt a francia iskolai színjátékoknak P. Mathias Geiger, aki a Theresianumban tanult meg franciául oly mértékben, hogy franciául tudott verselni és francianyelvű színjátékok hazai viszonyokhoz való adaptálására is vállalkozott. 1764-ben a nagyszombati nemesi konviktus (Convictus Nobilium) igazgatója lett, s a nyelvtanulás elmélyítésére két francianyelvű színjátékot adott elő tanítványaival. Ezek egyikének, a *Le Plaisir* című allegorikus játéknak az előszavában körvonalazza szerepét a darab szövegével kapcsolatban, ami valamennyi átdolgozására érvényes: „Cette petite Comédie n'est pas nouvelle et nous ne prétendons nous en attribuer le fond, ni la principale invention, mais comme dans ces heureux moments nous avons un droit incontestable á tout ce qui s'appelle ‚Plaisir‘, nous avons cru pouvoir nous approprier cette piéce; en y faisant les changements analogues aux circonstances et dont il sera facile de s'apercevoir.”²¹⁽²¹⁾

1768-ban P. Geiger a soproni nemesi konviktus élére került, s itt folytatta a francia színjátékok népszerűsítését. Így már működésének első esztendejében előadták növendékei a *Benjamin ou reconnaissance de Joseph* című tragédiát; ez Sopronban nyomtatásban is megjelent.²²⁽²²⁾ A darabot egyesek Geiger eredeti munkájának tartották, csak legújabbán sikerült azonosítani Pierre-Joseph Arthuys francia jezsuita író 1749-ben Párizsban megjelent munkájával.²³⁽²³⁾ A darabot eredetileg a párizsi Louis-le-Grand jezsuita kollégium diákjai mutatták be, az 1749. évi párizsi kiadás egy példányát a budapesti Széchényi Könyvtár **18**is őrzi.”²⁴⁽²⁴⁾ A darab teljes francia szövegének soproni kiadását valószínűleg ugyancsak Geiger szorgalmazta.

1772-ben főnemesi és nemesi származású növendékei bemutatták a soproni iskolai színpadon *Esope au Collége* című darabot, P. Du Cerceau művét, P. Geiger kisebb módosításával.²⁵⁽²⁵⁾ Az ötfelvonásos vígjáték gróf Festetics Józsefnek ajánlva Sopronban nyomtatásban ugyancsak megjelent.

Nyomatott szövegét ismerjük az 1773-ban színrekerült *Sosipatre ou le Triomphe de l'amour filial*²⁶⁽²⁶⁾ című ötfelvonásos francia tragédiának, valamint a *Le Couronnement du jeune David*²⁷⁽²⁷⁾ címmel 1776-ban, tehát már a jezsuita rend feloszlata (1773) után előadott és kinyomatott francianyelvű iskoladrámának is. Bár egyiknek a szerzőjét sem sikerült kideríteni, kétségkívül eredeti francia darabok, amelyek Geiger közreműködésének köszönhetik magyarországi megjelenésüket.

7. A színelőadások helyeül kezdetben mezők, terek, utcák, a parókia vagy az iskola udvara szolgáltak, de olykor a templomot is felhasználták színjátszás céljára. Később a gimnáziumban rendeztek be egy nagy színháztermet, amelyet azután az 1702-ben elkészült új gimnáziumban létesített végleges színházzal váltottak fel. A gimnázium a jezsuita rend 1773-ban történt feloszlata után a dominikánusok, majd 1802-ben a bencések birtokába került. 1873-ig, az épület lerombolásáig épségben megvolt a színház is, amelyet „Odeum” néven ünnepélyek és hangversenyek tartására használtak. Sajnos, sem alaprajz, sem fénykép nem maradt utána. A megőrződött díszlettervek azonban arra engednek következtetni, hogy kulisszarendszerű, barokk típuszínpadról lehetett szó, amilyen a felső-ausztriai Lambach benedekrendi apátságban ma is látható iskola színpada.²⁸⁽²⁸⁾ (Ez egyébként az egyetlen 18. századi iskolai színpad, amely az osztrák–magyar jezsuita provincia területén épségben fennmaradt).

8. Lényegében a soproni iskolai színjátszás nem különbözött a többi magyarországi jezsuita kollégium

színházi működésétől. Ami a soproni jezsuita színjátékoknak mégis különleges helyet biztosít a színháztörténetben, az az a páratlan és gazdag díszletanyag, amely a véletlen során fennmaradt és lehetővé teszi, hogy az iskolai színjátékoknak mindeddig pusztán szöveges információk nyomán kialakított képét vizuális elemekkel egészítsük ki és közelebb kerüljünk népszerűségük és hatásuk megértéséhez.

Az iskolai színjátékról ugyanis rengeteg feljegyzés maradt fenn, de annál kevesebb a szemléletes anyag. S ez nemcsak a magyarországi iskolai színjátszással kapcsolatban érvényes, hanem egész Európa viszonylatában is. Jeanne Lejeaux, aki a francia iskolai színjátékok díszletanyagát vizsgálta, mindössze négy jezsuita díszlet metszetes ábrázolását tudja felsorolni az 1732 és 1757 közötti [19](#)időszakból.[29\(29\)](#) 1732 előtti iskolai díszletábrázolás Franciaországban egyáltalán nem maradt fenn. Kindermann szerint Avancini *Pietas victrix* című darabjának egyetlen fennmaradt nyomtatott példánya 1659-ből 9 díszletképet őrzött meg,[30\(30\)](#) ezek azonban az ausztriai jezsuita drámának inkább a „Ludi Caesarei”-hez alkalmazott udvari előadásaira jellemzők, semmint a szokványos iskolai előadásokra. Ugyancsak Kindermann említi a salzburgi bencés színháznak a 17. század végéről származó típusdíszleteit, amelyeknek színezett metszeteit Salzburgban őrzik.[31\(31\)](#)

A soproni iskolai díszlettervek egy 66 lapra terjedő albumban maradtak fenn, amely a rend feloszlása után, valószínűleg a könyvtárral együtt, a jezsuiták rendházába költöző domonkosok, illetve bencések birtokába került, majd nyoma veszett. Csak 1890-ben bukkant fel újra, amikor id. Storno Ferenc soproni műgyűjtő vásárolta meg egy ószerestől, amint ezt Storno sajátkezű bejegyzésével igazolja a gyűjtemény első oldalán: „gekauft [von] durch Franz Storno senior um 5 Gulden in Ödenburg bei einem Trödler in Sopron. Ödenburg 1890.”

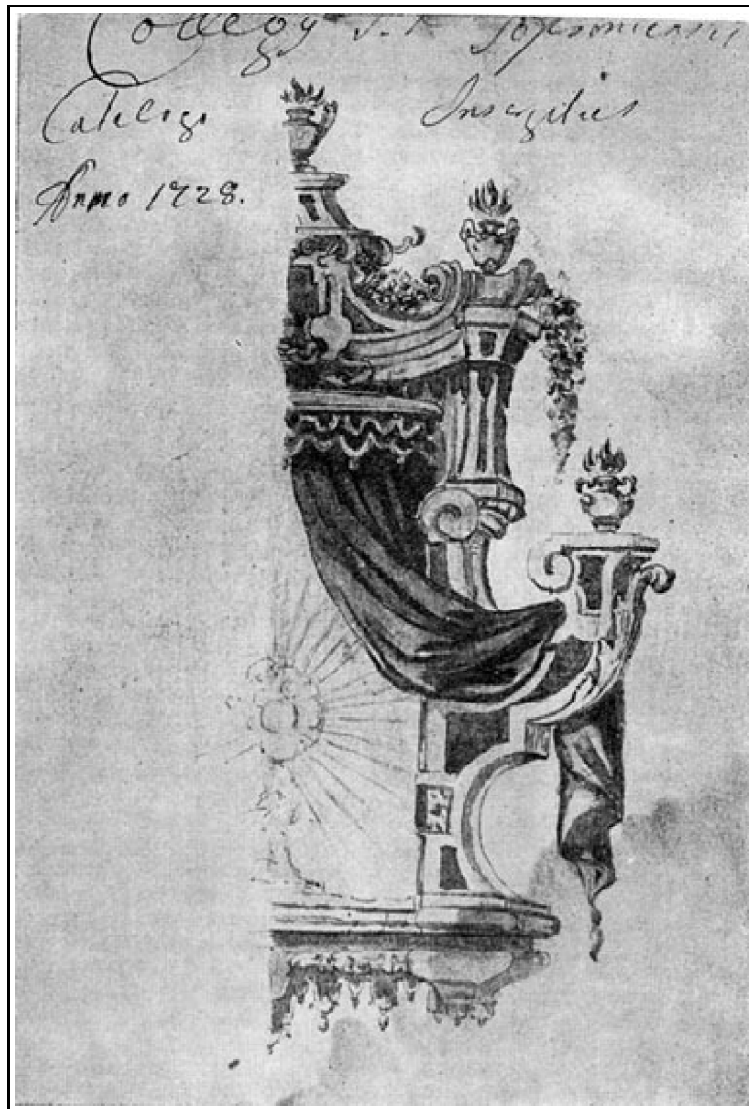
Az album ezután a Storno család soproni magánmúzeumába került. Első ismertetése 7 darab illusztráció kíséretében 1936-ban, Csatkai Endre tollából *A Szinpad*, című színháztörténeti folyóiratban jelent meg[32\(32\)](#). 1965-ben a budapesti Színháztudományi Intézet vásárolta meg, s azóta az anyagot az Intézet Történeti Osztálya őrzi.

9. A gyűjtemény 106 képet foglal magában. Ezeket méretük szerint egyenként vagy kettesével-hármasával ragasztották az album számozott lapjaira. Nagy többségükben vízfestéssel színezett tollrajzok. Az eredeti jezsuita díszlettervek sorát 10 metszet (Torelli díszleteinek néhány metszetes lapja és néhány theatrum sacrum-hoz készült metszetes lenyomat) zárja le.[33\(33\)](#)

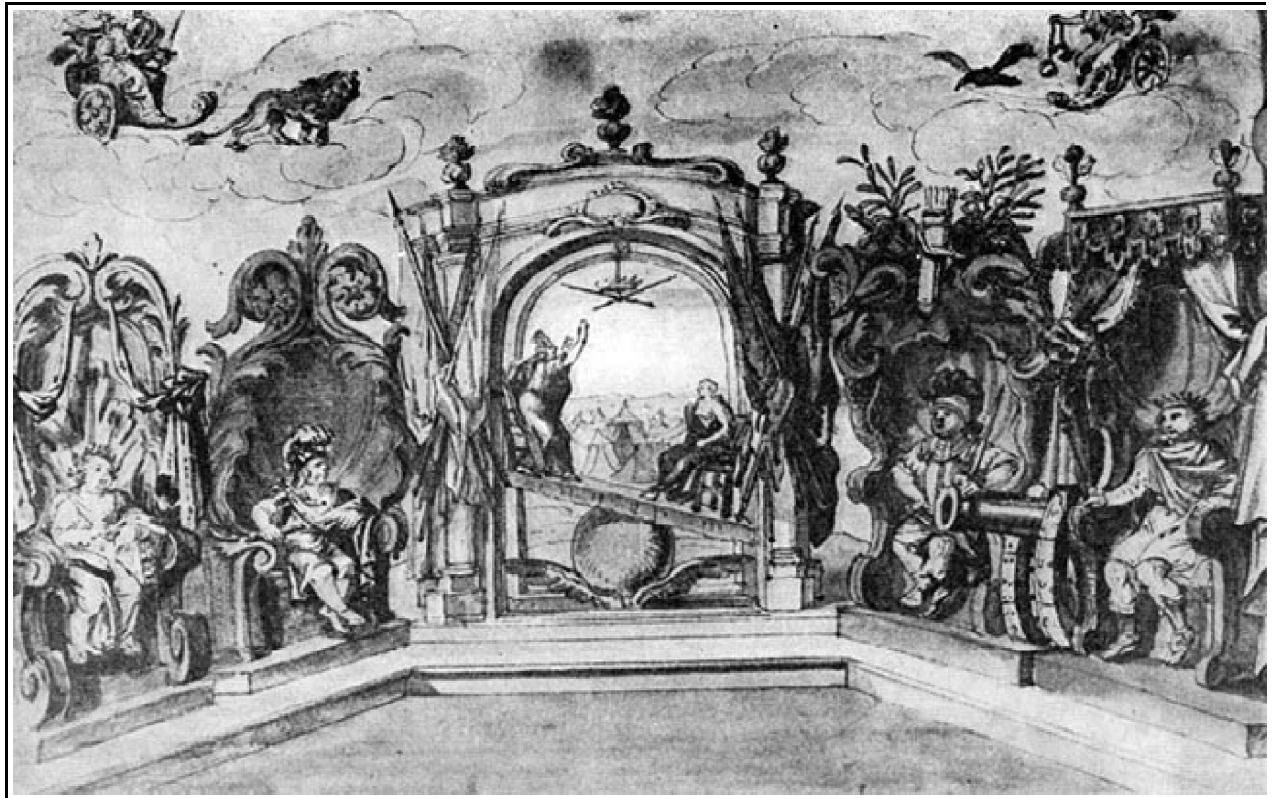
A soproni díszlettervek nem egy kéztől származnak és különböző időpontban készültek. Minőségben is eltérnek egymástól, de nagyobb részük gyakorlott kéz munkája. A vázlatok keletkezésének korára két évszám utal: a „Das Jahr” feliratú díszítményen az 1710-es évszám olvasható. A sorozat első díszletterve fölött pedig a következő bejegyzés áll: „Collegij S. J. Soproniensis Catalogo Inscriptus Anno 1728” (1. kép). Nyilván e két évszám alapján vezette rá id. Storno az első lapra: „Die Zeichnungen sind meistens um 1710 herum, und wurden 1728 bei den Ödenburger Jesuiten Patres catalogisiert”. Egyes vázlatok stílusából azonban korábbi eredetre is következtetni lehet: kivitelezésük tekintélyes összegbe kerülhetett, a sorozat kezdetét az 1676 utáni évekre tehetjük, amikor a jezsuiták már az Esterházy Pál által tett alapítványra támaszkodhattak az iskolai színjátékok kiállításában.

A soproni iskolai díszletvázlatok jelentősége nemcsak mennyiségükben rejlik, hanem főleg abban, hogy nem metszetes kiadványok részére készült idealizált színpadképek, hanem a díszletfestő műhely használatára tervezett munkapéldányok [20](#)melyek bepillantást engednek az előadás előkészítő folyamatába. Erre vallanak többek közt a színpadképek egyes elemeinek külön is kinagyított és aprólékosan kidolgozott

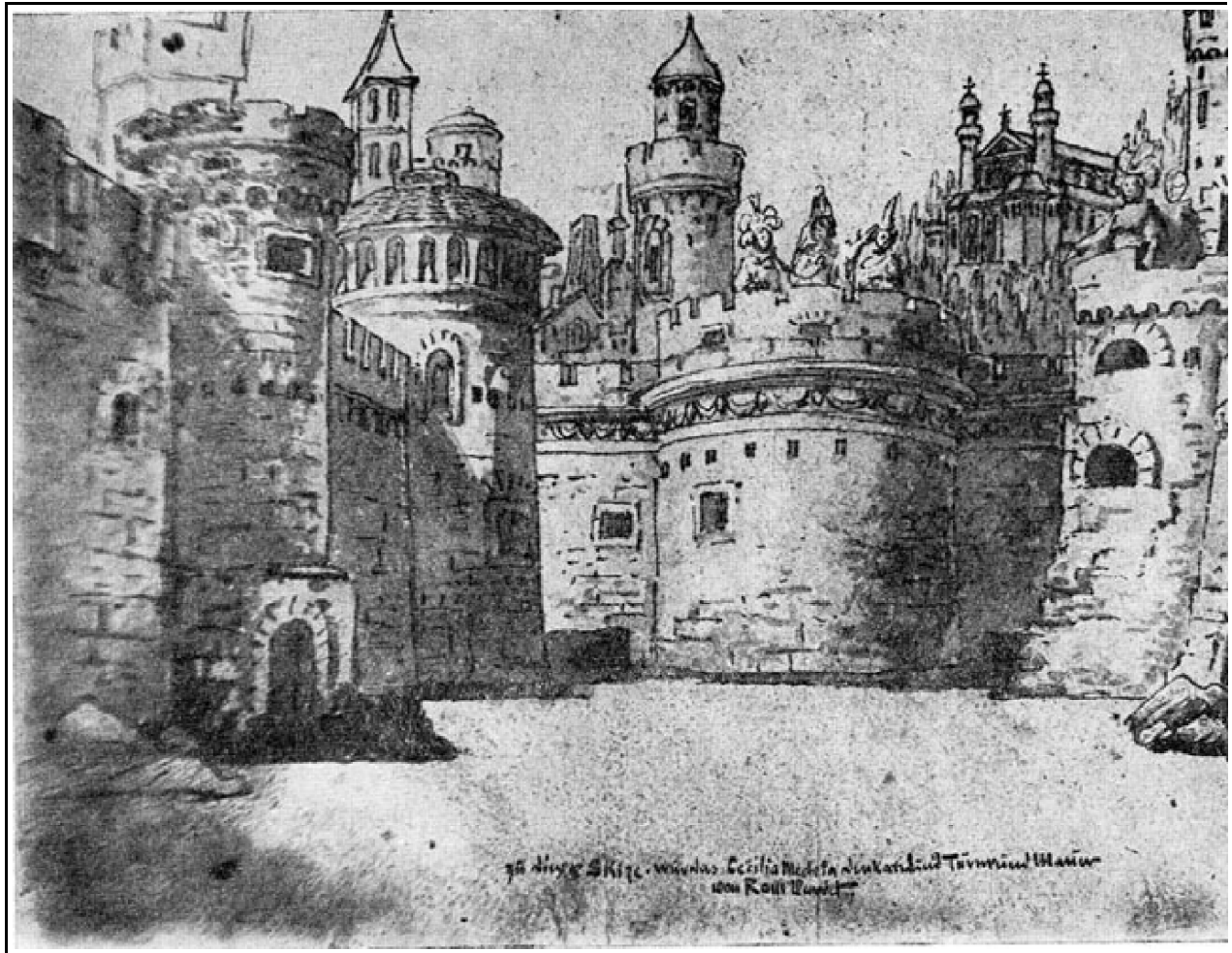
részletei, továbbá a kivitelezésre vonatkozó szakmai utasítások, mint pl. „Die Lauber (Lauber) Hütte muss vor bunt Werckh sey(n) wie es in denen gärthen” olvashatjuk az egyik kerti képen, ahol hermák kis kupolacsarnokot tartanak magas fák között; vagy „Flora Wägroll auf der Erd”; vagy „Pamona Waghen auf der Erd” stb.

1. Az első vázlat a katalógizálás dátumával (1728)

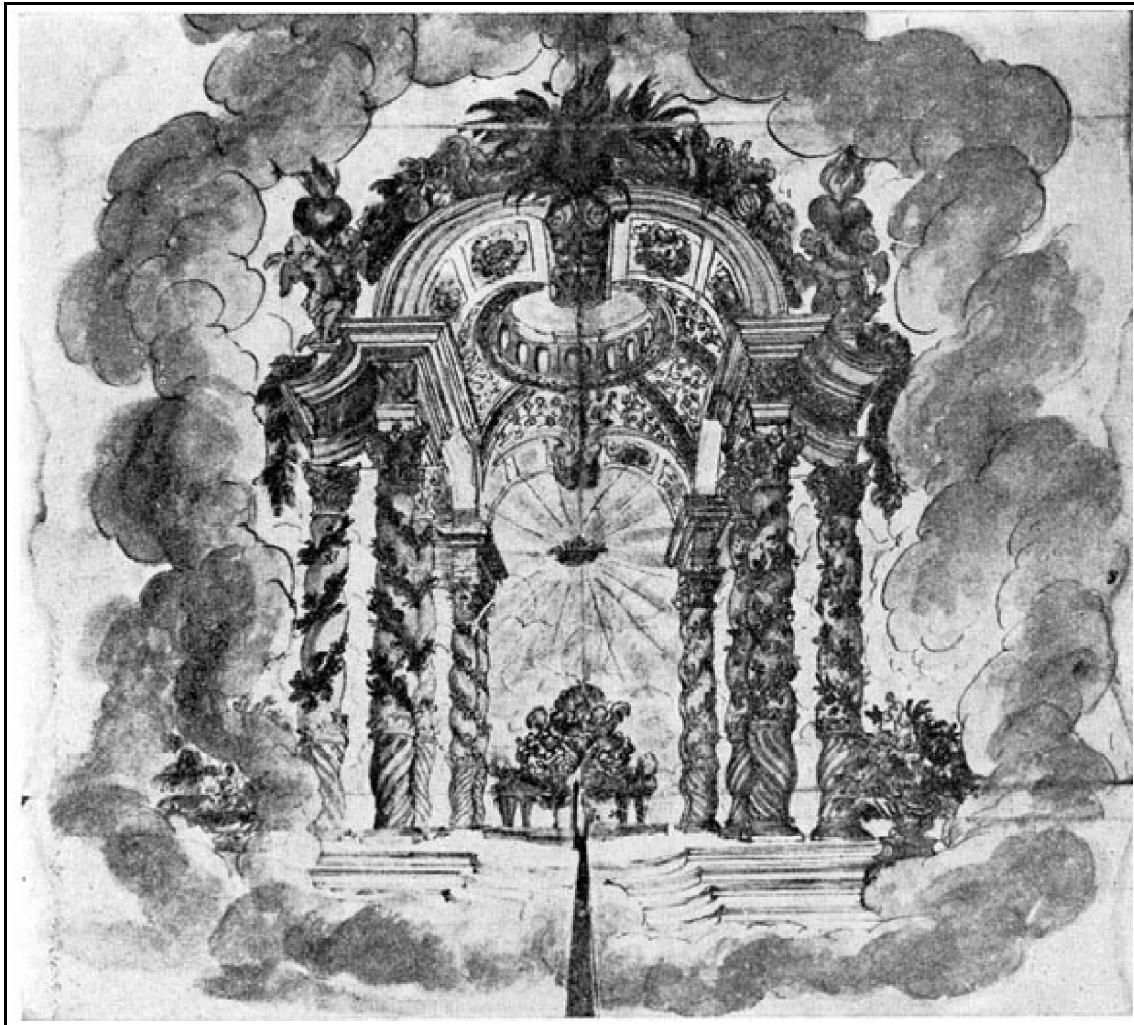

212. Ülőfülkék allegórikus alakokkal, a háttérben katonai tábor.

223. Bástyák és tornyok, a háttérben városi épületek.

23Egy részük az egész színpadot átfogó, a barokk színpad technikájához alkalmazkodó perspektivikus kép, amelynek felbontásához mindig a kulisszasorból és a perspektívát folytató háttérfüggönyből álló színpadi struktúrát kell szem előtt tartanunk. A soproni színpad ismeretének hiányában a felbontás azonban igen nehéz. Vannak képek, amelyek egy kulisszapárral és egy háttérfüggőnyel is megoldhatók, s vannak olyanok, amelyeknek színpadi realizálásához 2–3 kulisszapár és egy háttérfüggőny kívánkozik. Sőt, az egyik katonai tábornok ábrázoló képen, amelynek előterében kétoldalt sátrak láthatók, elképzelhető, hogy valóságos sátrakat állítottak a színpadra, a mögöttük álló bástyatornyok kulisszaszerűen illeszkedtek a színpadképbe, a hátul húzódó várfal a középső rondellával viszont a háttérfalra volt festve (8. kép). Ha a kulisszapárok között húzódó járások, az ún. utcák (Gassen) szélességét általában 1 méternek vesszük, akkor minimálisan 5 m mély színpaddal kell számolnunk.

Bernini római baldachinjának elemeit ismétlő építmény rajza háttérfüggönyön.

Igen finom kivitelű rajz a várrészlet, amelyet tornyok és bástyák öveznek. Storno bejegyzése szerint a vázlatához Caecilius Metella síremléke és a római városfal szolgált mintául. Az előtérben itt is valódi sátrak állhattak, majd két sor kulissza következett, s a prospekt a harmadik utca mögött húzódott.

24A gyűjtemény egyik legművészebb darabja egy sziklás öbölben hányódó kis hajón a Hitet (bár Ámornak is nézhetnénk) ábrázolja (9. kép). A négy világtáj felől fújó szelek háborgatják a tengert és hánytorgatják a kis vitorlás hajót. A rajzból is világosan kivehető, hogy a hajócskát két kulisszapár között húzódó utcában kötéll segítségével mozgathatták ide-oda. A tenger hullámzásának illuzióját festett hengerek forgatásával hozhatták létre, mint ahogy ez abban az időben szokványos megoldás volt.

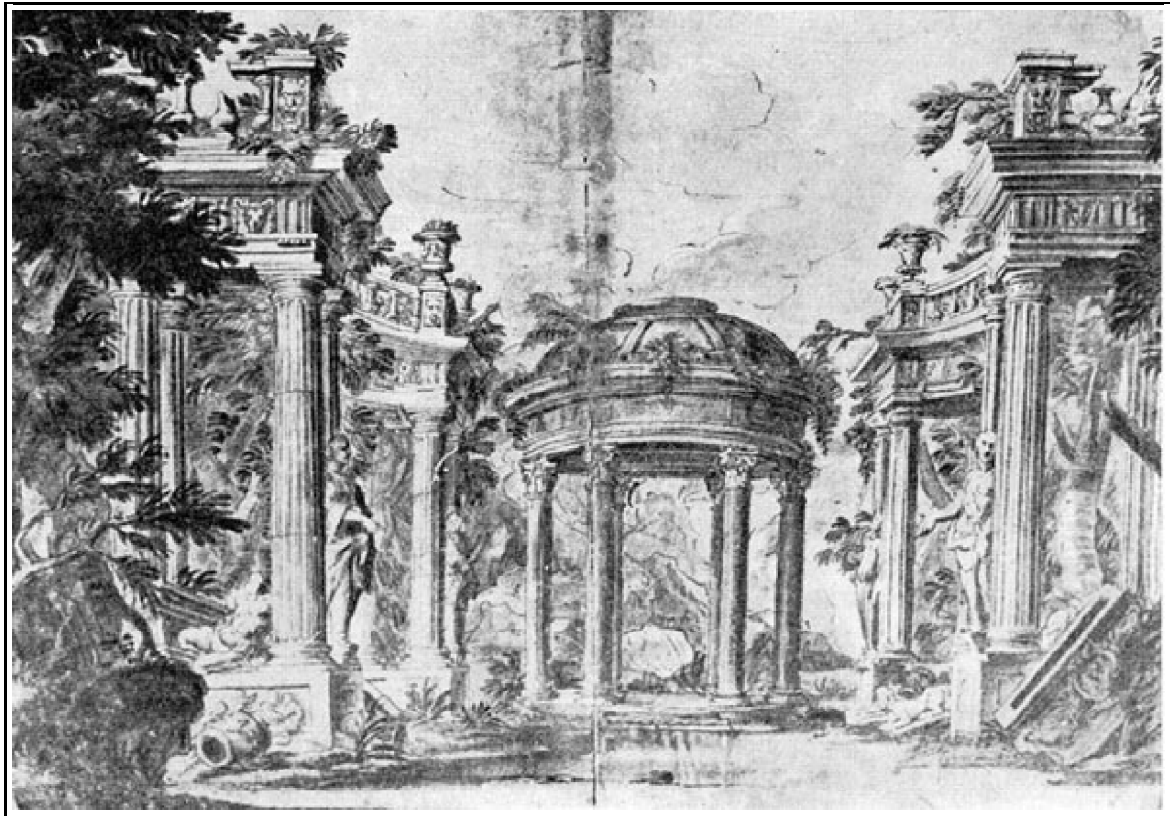
5. Allegórikus figurák kocsikon.

25 Szerepel a gyűjteményben egy nagy tengeri vitorláshajó is, mint külön ábrázolás. Nyilvánvalóan ezt is kötelek segítségével mozgatták. A hozzá tartozó kulisszák és háttérdíszlet hiányzik a gyűjteményből (10. kép).

6. Háromszintű allegórikus jelenet.

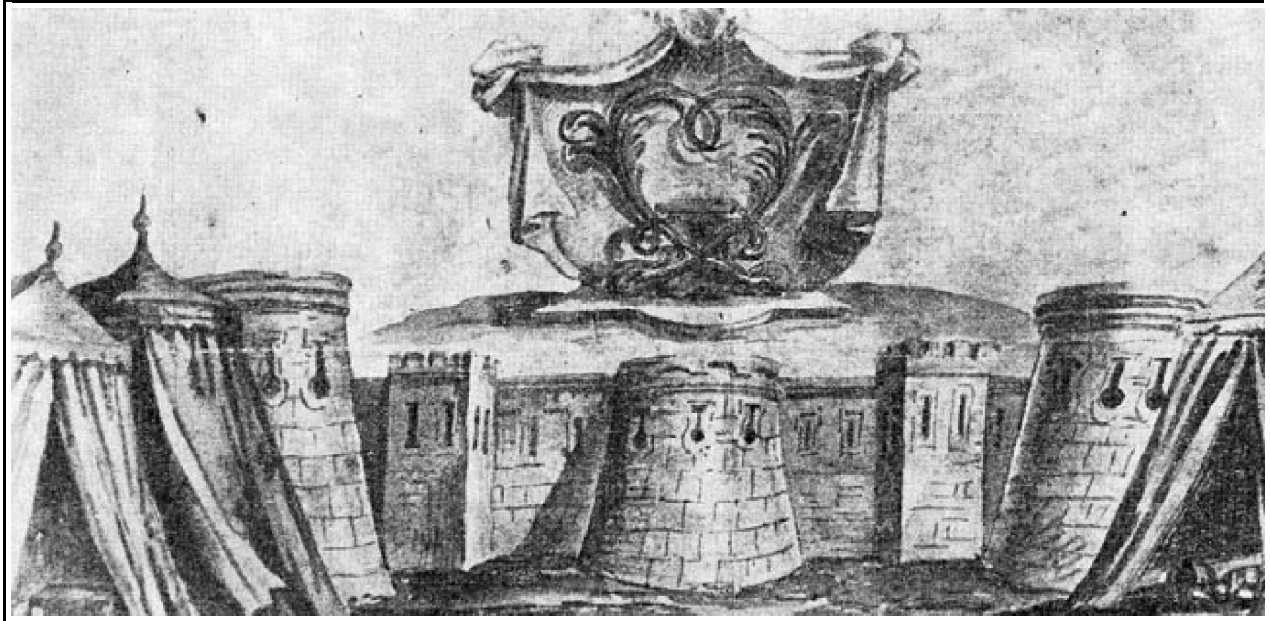
Feltűnően sok a gyűjteményben a mozgatható díszletlem (Versetzstück), ami arra enged következtetni, hogy meglehetősen tág színpadtér állt az előadások rendelkezésére. Ilyen például az a díszes baldachinos ágy is, amely valamelyik díszlet berendezéséhez tartozott (11. kép).

267. Barokk park épületdíszekkel, az előtérben pusztulást jelző elemek.

27 Viszonylag igen nagy a díszletrajzok közt szereplő repülőszerkezetek (Flugwerke) száma (12., 13., 14. kép). A teljes színpadképeket ábrázoló rajzokon szerepelnek égi kocsikban ülő mitológiai alakok, a tervező azonban külön-külön részletező rajzokon is kivetítette őket. Junót látjuk, akinek szekerét sasmadár vontatja az égen (13. kép) Mars díszhintáját kakasok húzzák. A kagylóalakra stilizált kocsik a barokk mitológiai festészet jellegzetes motívumai, amelyekkel különböző diadalmenetek és egyéb felvonulások ábrázolásain találkozunk, színpadi díszletben azonban Torelli alkalmazta őket először. Azóta az ókori mitológia barokk hősei ilyen kocsikon közlekedtek a színpadon.

A repülőszerkezetek részletrajzaihoz fűzött efféle utasítások, mint „Pomona Waghen auf der Erd”, vagy „Flora Wägroll auf der Erd” azt jelentik, hogy ezeknek a kocsiknak kicsinyített repülőszerkezeti változatán kívül természetes nagyságú földi változatát is el kellett készíteni. Miután ugyanis a festett Pomona átszelte az eget és a kulisszák mögött földre ért, utána begördült a színpadra nagyobb méretű, élethű kocsin élő színész képében.

8. Várfal rondellákkal, kétoldalt katonai tábor.

Nem határozható meg, mely darabok előadásához készültek az egyes díszletek vagy díszletelemek. A barokk díszlet még öncélú dekoratív hatásra törekedett, s legfeljebb mint a játék helyét meghatározó általános helyszín jelentkezett az előadásban: egy tábor, egy kert, egy palota, egy barlang, egy kriptá stb. Szorosabb dramaturgiai kapcsolat díszlet és dráma között csak a romantika couleur locale törekvéseiből indult ki, s vált a naturalizmus idején a rendezés egyik fontos alapelvévé. A 18. században ilyen kapcsolatokat keresni anakronizmus volna.

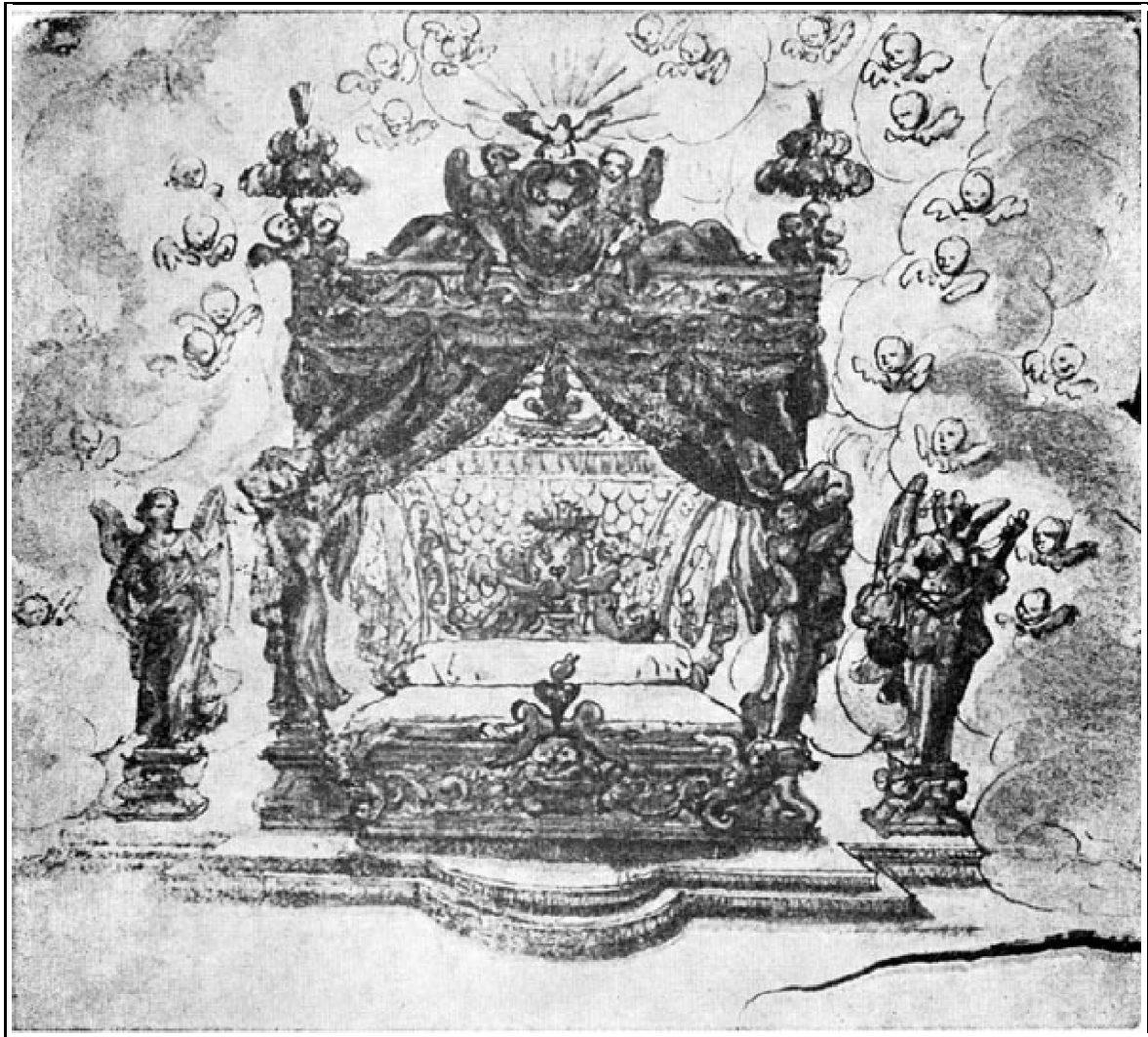
Jelmezterv mindössze egy szerepel a gyűjteményben: díszes, barokk öltözetű ördög, akinek csúfságát hosszú orral igyekezett hangsúlyozni a tervező.

A soproni tervgyűjteményben a korszakban használatos szinte valamennyi díszlettípus variációi megtalálhatók és stílus, minőség alapján korszakok szerint világosan elkülöníthető együttesekbe csoportosíthatók. A legkorábbiak még a Torelli-féle centrálperspektivikus elrendezést mutatják (trónterem, kertarchitektúra, sátoztábor, vár), a későbbiek a 18. század fordulójától kezdve jelentkező lazább, többnyire aszimmetrikus, diagonális térszerkesztések, amelyek Pozzo felé mutatnak.

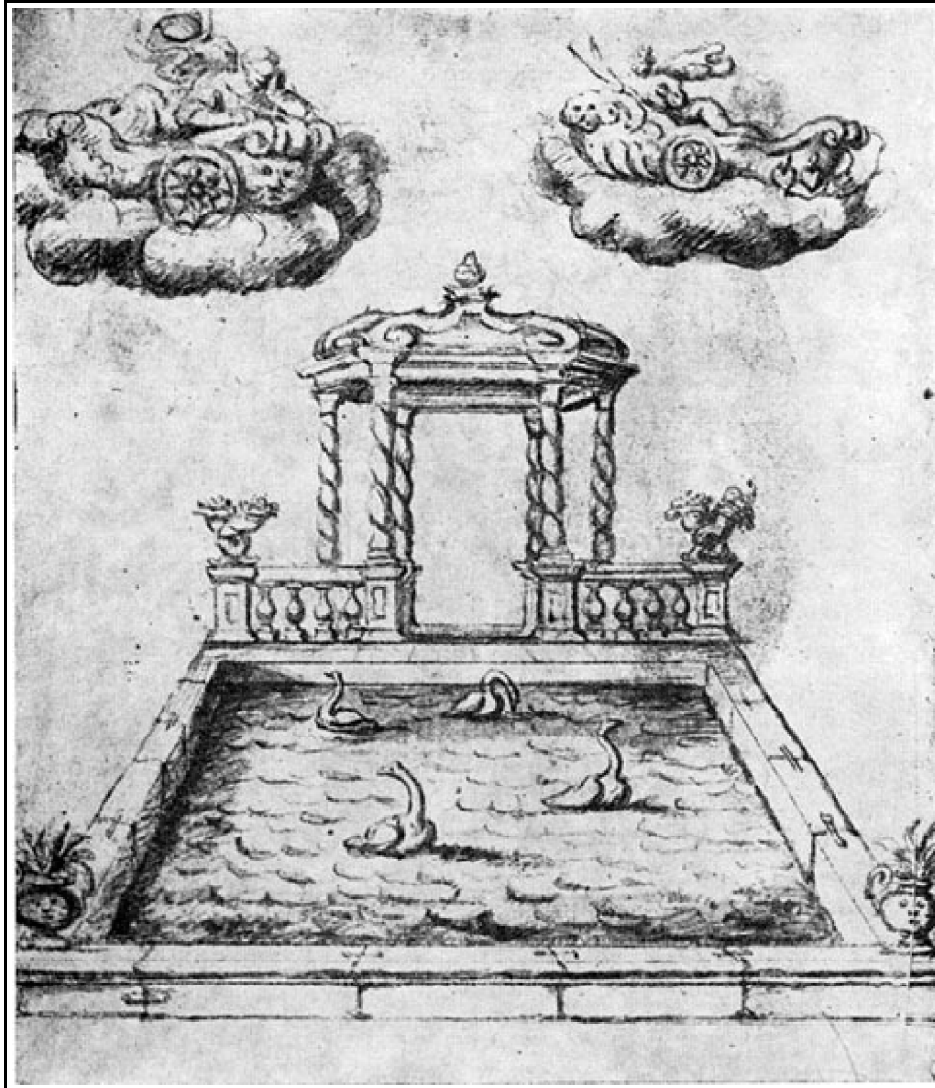
289. A viharos tengeren hajózó Hit, a levegőben a Viszály alakjai.

29 Torelli metszetes díszlettervei nem véletlenül kerültek az albumba: ő volt a kiindulópont, a minta a jezsuita tervezők számára, de meg kell adni, hogy nem utánozták szolgai módon, hanem – bár ez a maga korában nem minősült külön érdemnek – egyéni megoldásokat kerestek. Az oltárarchitektúrák pedig a templomokban rendezett theatrum sacrumokhoz szolgáltak motívumokkal.

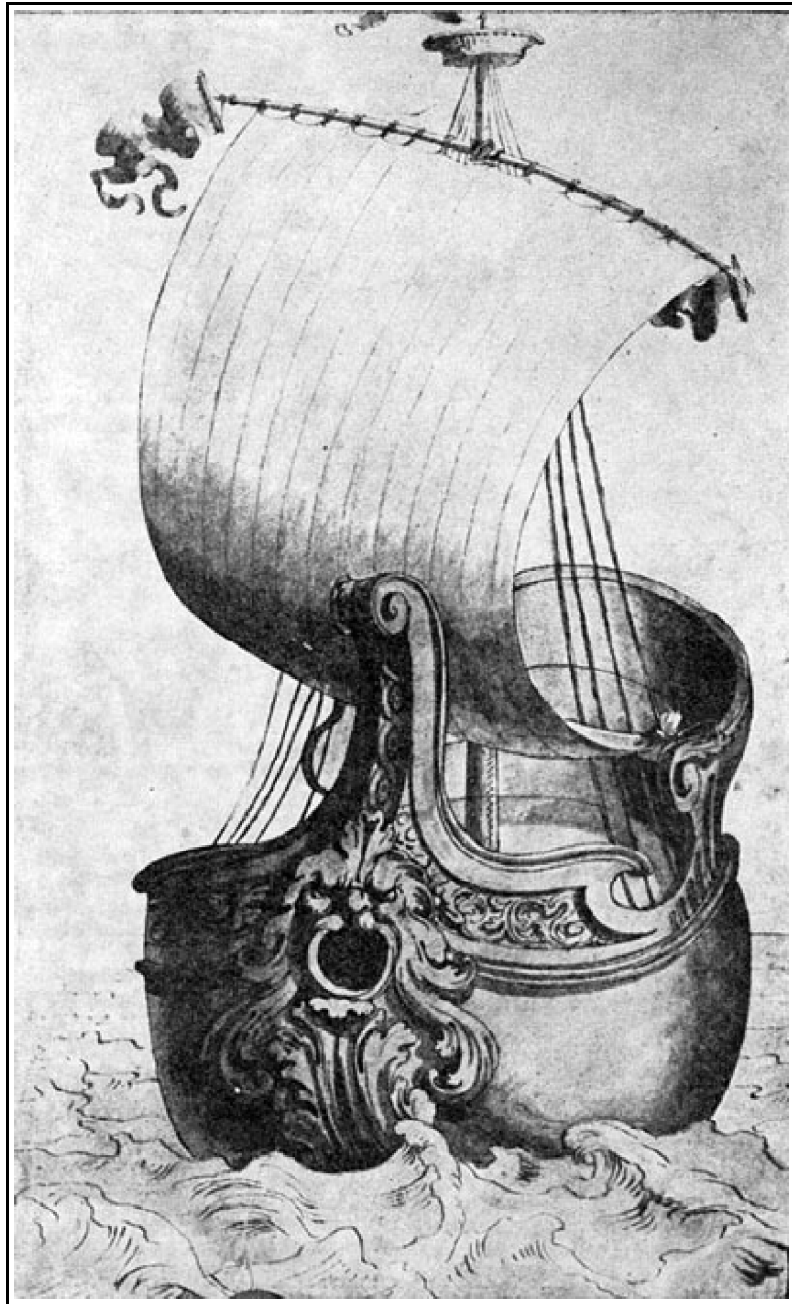

10. Baldachinos ágy (valószínűleg plasztikus, mozgatható elem).

A soproni jezsuita díszlettervek nemcsak helyi vonatkozásban jelentősek, mégcsak nem is pusztán a magyarországi színházas történetének rendkívül értékes emlékei, hanem az egész európai jezsuita iskolai színháték páratlan dokumentumai, amelyek a spektakulum irányában bővítik ki erről a sajátos színhátéktípusról alkotott, eddig pusztán a drámák szövegére támaszkodó ismereteinket és érthetővé teszik számunkra a jezsuita iskolai előadások rendkívüli népszerűségét és hatását.

3011. Vízmedence hattyúkkal, a levegőben két repülőszerkezet.

3112. Tengeri hajó (valószínűleg mozgatható elem).

3213. Repülőszerkezet.

3314. Repülőszervezetek.

1977. XXXI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI

1977. XXXI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Szita Szabolcs: Sopron sportéletének újjáéledése a felszabadulás után

Szita Szabolcs: Sopron sportéletének újjáéledése a felszabadulás után

A második világháború pusztításai nem kímélték meg a soproni sportlétesítményeket sem. A pályák, sportterek és uszodák jelentős károkat szenvedtek,¹⁽³⁴⁾ az egyesületek szertárainak, felszereléseinek túlnyomó része a katonai igénybevétel idején eltűnt vagy megsemmisült.²⁽³⁵⁾

A város öt labdarúgópályája közül 100%-os kárt szenvedett az SVSE 1926-ban épült pályája, a többiek közül egyedül a SOTEX Somfalvi úti pályája³⁽³⁶⁾ maradt épen.⁴⁽³⁷⁾ A 12 tornacsarnok közül elpusztult a „Rákóczi Ferenc” hadapródiskola 216 m²-es terme, 25%-os volt a papréti (ma: Ifjúság tere) tornacsarnok háborús rongáltsága. Jelentős kárt szenvedtek a tenispályák, a korcsolyapályák, megrongálódott a Károlymagaslat–Turistaház között 1924-ben épült szánkópálya, valamint az Istenszéki menedékház⁵⁽³⁸⁾ is. A rombolás nagymérvű a szabadtéri fürdőknél: elpusztultak a Fertő-strandfürdő létesítményei, a Tómalom, a Nagyszoda minden berendezése, tönkrement a hadapródiskola területén épült fedettuszoda, megrongálódott a népszerű Lővéruszoda⁶⁽³⁹⁾ is. A Hubertuszon megsemmisült a sportrepülőtér valamennyi létesítménye. A háborús körülmények, korlátozások miatt lényegében megszűnt az egyesületi sportélet, a rendszeres iskolai testnevelés is.

Számos sportember, lelkes sportvezető is áldozatul esett a háborús örületnek. A soproni munkásság vezetőinek elhurcolása a helyi labdarúgó élet híveit, a munkás természetbarátokat⁷⁽⁴⁰⁾ fájóan érintette, a német fasiszták és a nyilasok terrorja kioltotta a nemes vetélkedés fáklyájának lángját. A sporttörténet gyászos lapjaira tartozik, hogy légiriadó idején gyilkos szilánk okozta Sopronban Csík Ferenc olimpiai bajnokunk⁸⁽⁴¹⁾ halálát, orvosi hivatása gyakorlása közben.⁹⁽⁴²⁾

1945 áprilisában a felszabadulás, a visszanyert szabadság rövidesen a város sportéletében is érezteti hatását. Hiszen a sport ekkor már nemcsak társadalmi jelenség, hanem társadalmi tényező is. Az első sporthír április 24-én lát napvilágot az „Új Sopronban”: a Szociáldemokrata Párt városi szervezete jelentkezésre hívja fel **36a** Természetbarátok Turista Egyesületének¹⁰⁽⁴³⁾ korábbi tagjait. A további kezdeményezést a fiatalok ragadták magukhoz. Az április 28-án megalakult MADISZ vezetőségébe Vitek Gyula pamutipari szövömunkás személyében sportfelelőst is választanak.¹¹⁽⁴⁴⁾ Az ifjúsági vezetők idejekorán felismerték a sport ember- és közösségformáló szerepét, így a következő hónapokban lendületes sportélet bontakozik ki a demokratikus ifjúsági egységszervezet kebelében.

351. Romanov a soproni labdarúgók körében.

A későbbi felmérések tanúsága szerint a pályák, létesítmények helyreállítása jelentős erőfeszítést, számottevő összegeket követelt, de még ilyen igazán mostoha körülmények között is akadtak a pártokban, az egyesületekben, az ifjúsági szervezetekben mindenütt olyan ismert és névtelen sportemberek, sportbarátok, akik elsőként kezdtek munkához, a soproni sport újjáélesztéséhez.¹²⁽⁴⁵⁾

Április végén a pályák romos szertáraiból kimentett, s a széthordás elől lakásokon összegyűjtött felszerelések képezték az alapot a sportélet megindulásához. A labdarúgást szerető túlélők, az itthonmaradottak a viszontlátás öröme után először a SOTEX és a Vasárugyár egyesületei kebelében gyülekeztek, s néhány lelkes sportember kezdeményezése révén rövidesen a SOTEX pályán, majd a líceumi pályán megindult a felszabadulás utáni labdarúgó élet.

Az első nyilvános felhívást „a sportszerető munkástestvérekhez” a felszabadulás utáni első szabad május elseje alkalmából a SOTEX labdarúgó csapata bocsátotta ki.¹³⁽⁴⁶⁾ A munkásünnepen elrendelt munkaszüneti napra a SOTEX pályára mérkőzést hirdetett meg azzal, hogy „a vezetőség és a játékosok mindent elkövetnek, hogy a csapat újra a régi SOTEX hírnevét visszaszerezze és szép játékkal fogja

megörvendeztetni a lelkes szurkolók tömegét.”

A SOTEX pályát újraavató első mérkőzésre tehát 1945. május 1-én került sor. Ekkor a munkásszurkolók között megjelent a város szovjet katonai állomásparancsnoka, Naum Alekszejevics Romanov alezredes, valamint a Vörös Hadsereg itt állomásozó 28930. sz. alakulatának számos tisztje és katonája is. A hosszú kényszerpihenő után újra pályára lépő SOTEX csapat¹⁴⁽⁴⁷⁾ (összeállítása: Benkei, Erdei, Bozza, Bartha, Hercegh, Böröcz, Sinkovits, Kustor, Endrész, Tomsits, Lichtl) és a Vasárugyár hagyományos piros-kék mezben játszó csapata¹⁵⁽⁴⁸⁾ (Taberger,¹⁶⁽⁴⁹⁾ Kiss, Birbaum, Első, Rejtő, Buranits, Taródi, Pados, Fröhvirth, Soproni IV., Haller) mérte össze játékerejét. A 20. percben Kiss, a Vasárugyár védője hibájából öngólt jelzett Ertinger II. játékvezető, ez maradt aztán a végeredmény is. Az évadnyitó mérkőzés bírálata megállapította, hogy „a két csapat találkozása gyenge játékot hozott. Örvedetes azonban az a lelkesedés, mely mind a két csapatot eltöltötte. Jók a SOTEX-ből: Bozza, Sinkovits és Tomsits, a Vasgyárból Buranits és Soproni IV. Reméljük a SOTEX és a Vasgyár példája munkára serkenti tétlenkedő nagy csapatainkat is és rövidesen mind az SVSE-t, mind a SFAC-ot üdvözölhetjük a zöld gyepen.”

A krónikás várakozása hamarosan teljesül, mert a következő héten megindulnak az egyesületközi megbeszélések, a tervezgetések. A ma már történelmi jelentőségű újrakezdésnek biztatást ad a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front kiadásában ³⁷megjelent Népsport, az országos sportlap egyik első példánya,¹⁷⁽⁵⁰⁾ amely hírt ad a budapesti csapatok, egyesületek megújult, demokratikus alapon folytatandó tevékenységéről. Május 13-án a soproni demokratikus napilap a Soproni Vasutas Sport Egylet¹⁸⁽⁵¹⁾ (SVSE) és a Soproni Football és Atletikai Club¹⁹⁽⁵²⁾ (SFAC) vezetőinek megbeszéléseiről értesíti olvasóit, ugyanakkor e naptól fogva rendszeresen közöl híreket a budapesti sportélet (labdarúgás, atlétika) eseményeiről is.

A bimbózó soproni sportélet bemutatása során méltatnunk kell azt a számottevő erkölcsi és anyagi támogatást, melyet az itt állomásozó szovjet egységek parancsnoksága, valamint Romanov alezredes személyesen nyújtott.²⁰⁽⁵³⁾ A szovjet városparancsnok lelkes sportbarát is volt, így az új élet megindításakor figyelme kiterjedt a sportéletre, elsősorban a labdarúgásra is. Másrészt a fejlett szovjet sport, valamint annak mozgalmi,²¹⁽⁵⁴⁾ gyakorlatilag pedig az itteni helyőrség élénk sportélete is ösztönözte a sport soproni talpraállását.

2. A Goszpitalj csapata (az álló sorban a második Sift Antal, az utolsó Sift Ödön)

1945 áprilisában az egyetem egyes helyiségeibe szovjet hadikórház költözött.²²⁽⁵⁵⁾ Sportkedvelő személyzetéből, lábadozó betegeiből állt az ún. „Goszpitalj” nevű labdarúgó csapat, melynek tagjai hamarosan a bombasérült „licista” pályán kergetik ^{38a} labdát. De alkalmi csapatokkal rendelkeztek a helyőrség más alakulatai, még a tiszti állomány is.²³⁽⁵⁶⁾ Mindez lökést adott a líceumi pálya helyreállításához, ugyanakkor a spontán ismerkedéshez, sőt a sportbarátság kialakulásához is. Hamarosan közös munkával, a vasgyári sportbarátok, szovjet katonák, visszatért egyetemi hallgatók keze nyomán eltűntek a bombatölcserék, elegyengették a talajt. Csere útján kiegészítették a hiányos felszereléseket és mezeket, sőt az újonnan állított kapukra még halászháló is került.²⁴⁽⁵⁷⁾

3. A Sotex csapata 1945 nyarán

Így májusban már itt végzi rendszeres edzéseit a Vasárugyár csapata. Május 13-án az SVSE²⁵⁽⁵⁸⁾ és a SFAC még csak közös labdarúgó csapattal képes kiállni a SOTEX csapata ellenében, de a szépszámú nézőközönség előtt, melynek soraiban Romanov alezredes is helyet foglalt, a „vegyes” kemény védelemmel és lendületesebb csatársorral megérdemelt győzelmet aratott 3:2 (1:0) arányban.²⁶⁽⁵⁹⁾ A nemes vetélkedés bevétele is nemes célt szolgált; ugyanis a SOTEX sportolói kezdeményezésére felét a szovjet, felét a magyar hadikórház javára juttatták el.²⁷⁽⁶⁰⁾ Május derekán ³⁹értesülnek a sport hívei Ruzicska Emil hazatéréséről, akit korábban a nyilasok hurcoltak el. Ruzicska rövidesen átveszi a SOTEX gyár labdarúgóinak edzői tisztét, „ezzel az edzés nagy előnyhöz jutott”.²⁸⁽⁶¹⁾

Május 20-a a megújulás jelét hozza. 1944. október 15. óta ezen a vasárnapon lép újra pályára a SFAC, melyet intézője, Grafli Ferenc, a kezdet számos akadályát legyőzve, kölcsön felszerelésben állított ki a SOTEX pályán a helyi csapat ellenében. A nehéz talajon játszó SFAC (Taberger, Murányi, Sebes II., Brenner, Seres, Szigeti, Iszló, Siklós, Budai II., Budai III., Kővári) ugyan vereséget szenvedett a SOTEX-től,²⁹⁽⁶²⁾ de az egyelőre minden hivatalos támogatást nélkülöző, nagymúltú piros-fehér csapat példája, talpraállása jelentős tény volt.

4. Sportújságírói igazolvány 1945-ből

27-én ismét a SOTEX pálya ad otthont az újabb rangos eseménynek. A már Ruzicska edző irányításával működő SOTEX csapat ellen először lép hosszú idő után pályára az SVSE csapata. A lila-fehérek összeállítása: Mátrai, Horváth, Conrád, Kalocsay, Kómúves, Vargha, Rejtő, Pados, Budai, Nyers ... A mérkőzés eredménye ugyan 7:3 (3:3) volt, de a játékra a gyenge erőnlét nyomta rá a bélyegét – jegyzi meg a tudósító.³⁰⁽⁶³⁾ A május 30-i „Új Sopron” a sportélet megújítása eseményei között említi a MADISZ-rendezte „Szabad Ifjú Serleg” döntő mérkőzéseit, s nyilvánosságot kap első alkalommal a nemzetközi sportbarátság is, melynek új hajtása az akkori román–magyar sporttalálkozó. Ekkor már több sportesemény színhelye az Anger-réti pálya is.

A labdarúgó élet kibontakozását, mint vázlatos bemutatása is jelzi, eléggé gyors ütem jellemezte. A megújítás hamarosan a korábbi szervezeti, egyesületi formák helyreállítását, a vezető szervek újjászervezését is igényli. Egységes szabályokra, átfogó felső irányításra volt szükség.

Ez a fejlődési folyamat június 9-én az SVSE nyilvános közgyűlésével, tisztújításával kezdődik meg. Az újjáépítési törekvésektől lelkes hangulatú összejövetelen ideiglenes sportbizottságot választottak. (Tagjai:

Bodnár Alajos, Gilicz András, Jusits Rezső, Kummert Ernő, Lágler József, Neher Imre, Németh János, Schmidl Károly és Szabó László). Ezenfelül elhatározták, hogy a SFAC-cal együtt rendbehozzák a „Rákóczi” hadapródiskola pályáját, ezért minden csütörtökre sportolók, vezetők és szurkolók önkéntes munkáját ajánlották fel a bombatölcsérek betömésére. A sportalapra 3000 pengő adomány gyűlt össze az elpusztult felszerelések pótlására.³¹⁽⁶⁴⁾

13-án a SOTEX színháztermében egyesületközi megbeszélések kezdődtek az SVSE, a SFAC és SOTEX vezetői között.³²⁽⁶⁵⁾ Rövidesen napvilágot lát a megegyezés is. Ruzicska Emil Budapesten, a Magyar Labdarúgó Szövetségnél kér támogatást, ígéretet is kap arra, hogy minden működő soproni csapatnak egy felszerelést juttatnak.

Az egyesületközi megállapodás jelentős állomása a labdarúgó élet újjászervezésének. Eredményeként létrehozták a városi labdarúgó-egyesületi tanácsot, mely hivatalosan a Soproni Labdarúgó Sportbizottság elnevezést kapta. Úgy döntöttek, hogy a soproni sportegyesületek, valamint a Csornán és Kapuvárott is működő labdarúgó csapat részvételével július 15-ével kétfordulós bajnokságot rendeznek. Megegyezés született az átigazolás szabályairól, valamint a MADISZ-csapatok részére rendezendő ifjúsági bajnokságról is. A következőkben a városi (egyben vármegyei) sportbizottság rendszeresen ülésezik, egyesületi helyiség híján legtöbbször az Újteleki utcai Horváth-féle vendéglőben. 21-én már a Játékvezetői Testület tagjai is résztvesznek a megbeszélésen. A JT ideiglenes vezetője Kovács I. János, a játékvezetői megbeszéléseket a következőkben ismétlődően a Grubits-féle vendéglőben tartják.³³⁽⁶⁶⁾ A szurkolóknak pedig Neher Imre Alsólövér u. 2. sz. alatti sportvendéglője adott lehetőséget a sporteseményeket követő vagy éppen megelőző beszélgetésekre.

Egyidejűleg hétről-hétre fejlődnek a helyi szovjet–magyar sportkapcsolatok is. Legtöbbször a „Gospitalj” lép pályára, melyben több szovjet első vonalbeli csapat volt játékosa is szerepelt,³⁴⁽⁶⁷⁾ de jónéhány híradás szól pl. olasz, német, magyar hadifogolyválogatottak (!) és a helyi csapatok között rendezett találkozóról is.

Az új élet, a testkultúra talpraállása első hónapjainak krónikáját a MADISZ több jó kezdeményezése színesíti. Június 29-én a Festetich-majorbéli MADISZ-otthonban atletikai szakosztályt hoznak létre. Ekkor már az ifjúsági szervezet turisztikai- és vízi szakosztályának fiataljai szervezeten túráznak a soproni hegyekbe, vagy a Fertőre.³⁵⁽⁶⁸⁾ A MADISZ labdarúgó csapata iskolai csapatokkal, vagy a városkörnyéki falvak MADISZ-csapatával mérkőzik. A felszerelés hiánya nem akadály. Gyakran vívnek „mezítlábas” viadalokat, később ilyen bajnokságot is kiírnak. Július 41-elején pedig napvilágot lát újabb felhívásuk is, amely a soproni sportéletben később oly jelentős szereppel bíró kosárlabda élet megindítását hirdeti meg. A „gyakorló órákat” a fiúknak (Tóth Antal testnevelő vezetésével) és külön a lányoknak (Tóth Antalné irányításával) a Kis János utcai, rohammunkával helyrehozott tenispályán rendezi meg a MADISZ sportbizottsága.³⁶⁽⁶⁹⁾ A későbbiekben csak a lányok rendszeres kosárlabdázásáról szólnak a MADISZ-hírek, úgy látszik a fiúk körében az érdeklődés csekélyebb. Majd a városi vezetőség a sportban is versenyt hirdet meg a MADISZ-szervezetek vezetőségei között. A szervezeti életnek ebben a lendületében alakítják meg kerékpáros szakosztályukat is, amely a következő hónapokban látványos fejlődést ér el.³⁷⁽⁷⁰⁾

Július 1-én a SOTEX saját pályáján barátságos találkozón fogadta az első megyebeli labdarúgó csapatot. A kapuvári vendégegyüttessel vívott találkozó 5:5 arányú döntetlen eredménnyel zárult. A megye sportélete kibontakozásának figyelemreméltó eredménye zajlik a következő vasárnapon is. 8-án utaztak először a soproni csapatok városon kívülre. Így a MADISZ labdarúgói Kapuvárott szerepeltek, az SVSE csapata

pedig Kőszegen barátságos mérkőzésen vett részt.

A Soproni Labdarúgó Sportbizottság július 7-i ülésén már arról döntöttek, hogy 1945. július 15-től augusztus 19-ig rendezik meg a megyei érembajnokságot. Az összejövetelen megejtették a mérkőzések sorsolását is. A bajnokságra Kapuvár 17, a MADISZ 16, a SFAC 24, a SOTEX 17, az SVSE 20, valamint a Vasárugyár 30 játékost nevezett.³⁸⁽⁷¹⁾ A szabályok szerint a játékvezetők 25 pengőt, a határbírók 20–20 pengőt kaptak a helyi mérkőzéseken való közreműködésükért.³⁹⁽⁷²⁾

Ugyancsak július 15–augusztus 19-ig ifjúsági labdarúgó torna is indult. A MADISZ sporttitkárához hat nevezés érkezett: az Állami Széchenyi István Gimnázium, a Fáy András kereskedelmi középiskola, a MADISZ TE, a SFAC ifi csapat, az SVSE ifi és a Vasárugyár ifi csapata mérkőzött meg egymással.⁴⁰⁽⁷³⁾

Július 18-án Gefáhl Henrik, a Nemzeti Sportbizottság tagja tárgyal a soproni egyesületek vezetőivel az első nagy méretű sportmegmozdulás, az augusztus 19–20-i országos sportnapok (OSN) soproni megrendezéséről. A kezdeményezés kellő fogadtatásra talál. 25-én a MADISZ otthonában ülésezik az OSN előkészítése érdekében Reményi Dezső elnökletével a városi sportbizottság. Az OSN védnökségét a szovjet állomásparancsnok, Romanov alezredes vállalta.⁴¹⁽⁷⁴⁾ Szervezői között már nyolc soproni sportegyesület (MADISZ TE, SOTEX, SFAC, STE, SVSE, Vasárugyár, Pannónia Úszó Egyesület és a Sempronia Kerékpáregyesület) képviselőit találjuk.⁴²⁽⁷⁵⁾

1977. XXXI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK

42 KISEBB KÖZLEMÉNYEK

1977. XXXI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Tatay Jenő: Egy Sopron vármegyei iskolamester, kántor, nótárius, postamester, egyben harangozó élete az 1848–49-i szabadságharc körüli időkben

Tatay Jenő: Egy Sopron vármegyei iskolamester, kántor, nótárius, postamester, egyben harangozó élete az 1848–49-i szabadságharc körüli időkben

1. Dédapám, Rasztovits Mihály 1812. aug. 29-én született Beleden, apja az anyakönyvi bejegyzés szerint „molitor”, azaz vízimolnár. Anyja Bohár Terézia. A szülők neve után horvát eredetű a család, de Beleden már teljesen elmagyarosodtak, úgyannyira, hogy dédapám képesítói bizonyítványa szerint magyarul, németül jól beszél, latinban közepesen jártas. Németül feltételezhetően Sopronban vagy annak környékén tanulhatott, mint cserediák az akkori idők szokása szerint. Keresztanyja Heilig Katalin, Beleden szokatlan név, talán német vidékről való volt és segítségére volt dédapámnak a német nyelv elsajátításában, elhelyezte talán német vidéken, minthogy a német nyelv tanulására Beleden kellő mód nem volt.

Elemi iskolája elvégzése után dédapám 19 éves korában a paptanárok által vezetett győri róm. kath. tanítóképzőben szerzett kalligrafikus írású, latin nyelvű tanítói oklevelet az 1831. esztendőben. A latin nyelvű oklevél kiemeli: „a következők érvényességét bizonyítjuk: törekvésével és szorgalmával a kiképzést

végig folytatta... őt magát alkalmasnak tanúsítjuk, jó erkölcsben, derekasságban találva a nyilvános tanítói állásra méltóvá lett a háromévfolyamú (trivium) iskolában. Ennek hiteleként ezt az írásos bizonyítványt kiállítottuk, elküldtük és saját pecsétünkkel megerősítettük.”

A tanítói oklevél feltünteti a képesítő vizsga végső tantárgyait: „hittanban jó; módszertanban dícséretes; nyelvtanban jó, helyesírásban elégséges; szépírásban jó; számtanban szintén.”

A képesítő bizonyítvány latin szövege:

„Praesentium Exhibitorem D. Rástovits Michaelem ex possessione Beled, Inclyto Comitatus Soproniensi ingremiata oriundum, Annos 19. natum, Romano-Catholicum, Lingvarum: Hungaricae, Germanicae bene, Latinae verum mediocriter gnarum, virtute harum testamur in confirmate praevigentium Benignarum Resolutionum Regiarum, in hacce Primaria Regia Vernacula Schola Praelectiones Praeparandorum ad Magisteria eo conatu et diligentia excepisse, ut facto Examine generali, in Doctrina Religionis bonum, Methodo docendi laudabilem, Grammatica bonum, Orthographia Sufficentem, Calligraphia bonum, Arithmetica denique praestantem profectum exhibuerit, dignumque se reddiderit, quo tam ob expositas scientificas qualitates, quam etiam morum probitatem ad obeundum munus Docentis publici pro Triviali Schola adprobatus sit. In cuius fidem has eidem Testimoniales Litteras extradandas esse duximus, et authentico Sigillo munivimus. Jaurini die 15-a Aprilis Anno 1831.

Godefridus Vekerle m. p. OSBen.

R. Prim. Nation. Scholae Jaurinensis
Director Localis

Körpecsét

Josephus Hodich m. p. Reg: Prim:
Nat; Scholae Catecheta Incly: Sedis
Praedialis Nob: de Bátsa, Lud.: Assessor.

Stephanus Váczy m. p. Ro. Prim.
Nat. Scholae Classis II-dae una
Candidator ad Magisteria Professor
Publ. Ordinarius Inclytae Sedis
Praedialis Nobilium de Bácsa Assessor.

432. Nem lehetett éppen gyenge iskola a győri preparandia egyrészt, mert elégséges jegye ellenére dédapám fennmaradt írásaiban helyesírása a korszaknak megfelelően szinte kifogástalannak mondható, másrészt kora magyar irodalmát dédapám eléggé ismerte, ismereteit feljegyzései szerint állandóan gyarapította. Azokat a költeményeket, regényrészleteket, gondolatokat, amelyek neki megtetszettek, egy kézzel írt, összevarrt füzetbe másolgatta le, melynek egyrésze meg is maradt. A zöldszínű merített íveken részek olvashatók Jósika Miklós, Eötvös József, Vörösmarty, Garay János, Kisfaludy Sándor, Virág Benedek, Bajza József, a győri Kovács Pál regényeiből, illetve költeményeiből.

Sok ismeretlen szerző is szerepel a füzetkében, mint pl. Halvány K., Vályi Tamás, Szilágyi, Burián Imre, Kiss Sándor L...cs Amália, Csernyánszky, S. Sarolta, Miskoliczy István, Barna, Bústavi, Gaál. Csak egy-kettőt sikerült kinyomoznom részben a Magyar írói álnévlexikon segítségével, a többiek nem álnevek, viszont teljesen ismeretlenek irodalmunkban. Így Barna valószínűleg azonos Barna Ignáccal (1822–1893),

aki eredeti költeményeivel, valamint Horatius fordításával tette magát ismertté. *Gaál* feltételezhetően Gaál József (1811–1866), a Peleskei nótárius írója, aki lírai verseket is írt. *Bústavi* pedig Kunoss Endre (1811–1844) tragikusan meghalt vasmegyei költő álneve. „Kitárom reszkető karom” és „Képeddel alszom el” c. dalait abban az időben, sőt még a század végén is igen gyakran énekelték.

Dédapám füzetkéjében megtalálhatók a XIX. század eleji szentimentális líra, szobaköltészet jellegzetes darabjai, epigrammák, gnómák, aforizmák, melyeket szívesen irogatott ki, s bár nem írta sok helyt a költő, vagy az író nevét, így az is meglehet, hogy egyik-másik gondolat önálló ötlete volt. A győri paptanárok erős katolikus hatása nyilvánul meg a töredékes füzetben, mert ha már a bohém Csokonai nem is szerepel, de a dunántúli, nagyszerű nyelvi erejű Berzsenyit ismernie kellett volna. Úgy látom, a győriek nem álltak azon az állásponton, mint a székesfehérvári és a pesti kispapok, akik segítettek Berzsenyi verseinek kiadásában, vagy a derék egri szeminaristák, akik az agyonfáradt és kiehézt Petőfinek 1844 telén kedves, szép órákat szereztek. Az akkori felekezeti fenntartás még uralkodott a győri atyákban és mellőzték a kor két legnagyobb magyar költőjét. A füzetke anyaga 1830 és 1841 közötti időkre vall. Annyira a biedermeier-korban vagyunk, hogy dédapám másolt „alagyái” között, szinte érezhető, milyen gyönyörűséggel olvasta és másolgatta a „könyü, éldelet, virány, kecs, korány” szavakat, a „hév szív”, „az igézö, bájdús, nyíló természet” s a „hölgy pongyola kebele” kifejezéseket.

3. Bár dédapám okleveléből nem tűnik ki, hogy lélektant, neveléstant és neveléstörténetet tanultak volna a preparandiában (talán előző évfolyamokban!), hanem csak módszertant, mégis a nevelés, a szociális gondolat, meg a szerelem problematikája foglalkoztatja:

„Nem fiatal korokban szokták é a vad fákat szelídebb ággal be oltani? Nem kell é a csemetéket korán nyesegetni és tisztogatni, ha azt akarjuk, hogy görbék ne legyenek, hanem sudarasan felnyúljanak? Nem szükséges é az ugart tavasz kezdettel mindjárt felszegni, hogy rajta gyom ne terüljön? Egyedül a lelkes teremtsnek csinosítását halasztanók é késő időre.”

Folytatja ismeretlen szerző művéből kimásolt, vagy talán önálló pedagógiai nézeteit, amelyeket vetítsünk vissza másfél száz esztendőre, mert különben primitív pedagógiának érezzük: „...még a kicsinyeknek is van az igazság és igazságtalanság felől éles érzeményök: ha velök az okosság és emberiség szabályai szerint bánunk, még szigorúságunkat is csendes szívvel viselik, meglévén azeránt győzzetve, hogy valódi javokat tárgyazzuk: A mértéktelen keménység ellenben szívökben az érzékenyded szeretet és háladatosság magvait korán elfojtja, a bizodalmat szét tépi s ifjúi elméjüket keserü mérgeledéssel és macacssággal tölti be.”

„Legjobb (a nevelésben) a két végső között az arany középutat követni. A régi közmondás szerint, az egyik kezeden vesszöt tarts, a másikban kegyelmet, s azt vedd elő, melyiket a bölcsesség javallani fogja.”

„Ha nem elégszünk meg a test bárdolatlanásával, még inkább ki kell a lélek [44](#)nyavalyájit gyökerestől irtani, az idomos testet és szép termetet csak úgy becsülhetjük igazán, ha az egy fokkal szebb léleknek hüvelye.”

„A vallásbeli közönyösség hitetlenséggé, a hitetlenség erkölcstelenséggé, az erkölcstelenség zabolátlanossággá, ez a felsőség eránt engedetlenséggé, ez pedig vérontássá és felfordultsággá válik.” Nem sokkal a Szent Szövetség (1815–1830) után vagyunk, az Egyház nem alaptalanul retteg a francia forradalom eszméitől.

„Olts nevendékeidbe mindenek felett engedelmességet, jószívűséget, igazságszeretetet, szemérmességet, nyájasságot s emberbecsülést mindenek eránt, s megvetted fenekét boldogságoknak A szű szemérem

az ifjak és hajadonok koszorújában leggyönyörűbb virágszál, jelesen pedig a szépnemnek olly rózsája s gyöngyszeme, mellynek elhervadását s vesztését semmimás tulajdonsággal s érdemmel többé soha kinem pótolhatja. Ezt vegyétek jól szivetekre ti, kik az ifjúság zöldellő tavaszában éltek! Ez a díszes virtus, az ártatlanság testvére mozgassa szüntelenül ajkaitokat és vezérelje minden lépéteket és mozdulásaitokat! Társalkodjatok jó erkölcsű személyekkel s a Religió szentelje meg örömeiteket! Irtózzatok szemérmeketek még a hold előtt is felfedezni!... Mit lehet a szívemelő gyönyörűséghez hasonlítani, mellyet a szülők akkor éreznek, midőn sok álmatlan éjjeleikért s feles költségeikért és fáradozásaikért szerencsés foganattal megkoronáztatnak? Ha már a kertész is vígadhat lelketlen művei, virágai közt sétálván, vagy azon fának gyümölcsét ízlelhetvén s árnyékában pihenhetvén, mellyet egykor tulajdon kezeivel ültetett, oltott, nyesegetett és dajkálgatott. Mennyivel nemesebb, nagyobb s édesebb örömezőn borítja el az atyák és anyák szíveit, akkor, mikor e lelkes valóságok jeles tulajdonságokkal s erkölcsökkel ékeskedve várakozásaiknak megfelelnek s benne családok csillagait feltűnni, öregségek vigasztalt gyámolait s a hazánk oszlopait felserdülni, emelkedni szemlélhetik!”

Másutt így ír a gyermeknevelésről: „Ha csak lehetséges, az anyák tartoznak szülöttjeiknek az első táplálmányt ki szolgáltatni s rólok hűséges ápolgatás által gondoskodni. Melly gyenge s tehetetlen állapotban köszönti meg a kised polgár a világot! Siránkozásai által mások szánakozását, segedelmet s dajkálását látszik esdekelni. Melly hathatós ingert, melly édesded sajnást érez a szülő, midőn ártatlan piczinkéjének a természet által emlőjében készített eledelt nyujthatja s azzal engesztelheti? Mi anyagi gyönyörtől fosztja meg magát az, ki ebbeli kötelességét hívságból, kényességből, puhaságból elmulasztja!... Ha gyermekeinkben egyik, vagy másik rosszindulatot elnézünk s meggyökeresedni engedjük bennök, arról őket néhány esztendő múlva nehezebben szoktathatjuk el. Mihelyt nálók helytelen kívánságok s gerjedelmek kitörnek, legottan ellenek kell dolgozni!”

Dédapám egész életével bizonyította akkori pedagógiai nézeteit, hiszen jóegynéhány szolgálati bizonyítványa kiemeli szelídségét, emberségét és a gyermekekkel való bánnitudását.

4. De nemcsak a nevelés problémája, a szerelem témaköre is kezd megjelenni a füzetkében. Többször is szerepel számunkra ismeretlen *Halvány* nevű költő néhány szerelmi témájú verse mint pl.:

*„Oh Istenem, mit tegyek? Miért vagyok kis leány?
Hisz, amit nagyok tudnak, Én is megtanulnám.”*

Valamelyik korabeli regényből írhatta ki az alábbi sorokat: „Ide, ide szerelmesem! – Ide szép ifju! Oh rózsákat lehell itt a lég! s leánykád ittas szerelme vár dobogó szívre, ölelő karok közé, jer, jer!”

Másutt így jegyzi fel az ismeretlen író, esetleg saját filozofálgatásait a női nemmel kapcsolatban: „Nők karjai között, ha szédelegsz, ajkaikról csókokat, ne tanácsot és terveket végy, azok mézet, mérget rejtenek ezek.” „A feleség olyan mint a hintó. Ritka, hogy a szijgyártó lakatos, kerékgyártó és kovácsmunkák mind remekek legyenek rajta; de mennél több a jó munka, annál becsesebb a hintó. A szépség csak alakja, előbb lekopik, mint a hintó tart. A jóság paszománt oldalfogók, mellyekhez 45 is csak akkor kap az ember, ha a hintó dőlni akar; a pénz és nexus ezek tengenek, ezek hordozzák a hintót... Leghasznosb, vagy legkárosb szerencse játék a házasság; ebben vagy mindent nyer, vagy sokat vesz a játékos... „A ledér szerelmes hasonló a darázshoz, melly, ha kellemesen illatozó virágnak kiszívta nedvét, tova repül... Oh a szerelem édes! de bódít, ront szivet, fejet és, részegítőbb, mint a bor hatalma. Azért, ki józan s boldog lenni vágy, álmodozzék inkább, mint szeressen, mert a mi szépet álmodott, magáé, de a szerelmen kettő osztozik.”

5. Megjelenik azonban a szociális gondolat, a nyomorultak az elnyomottak iránti együttérzés és segítenivágás: L...cs Amália nevű költőnő gyakran szerepel epigrammákkal, mint alább is:

*„E kicsiny életben mit kívánsz nagypalotákat?
Könyebb kisházból sírba lehajtni fejed.*

Másutt ezeket jegyzi fel: „Gonosz, vad szív lakik annak melljében, ki a javak özönében torkig fulladozván az előtte kínokban fetregő embertársain nem könyörül: de gonoszabb és ördögibb tanyáz azon mell üregben, melly finnyás, vagy megvető kaczajt kölcsönöz az undok szájra, honnét szitkok hullanak azon elévült árvákra, kik alig nyavalognak az élet kietlenében..

Mit ér a birtok egészség nélkül? s minő borzasztó nálunk egy szegény terhes betegnek sorsa falukon! nálunk néha a legcsekélyebb betegség, melynek könnyen elejét lehet vala venni, pusztító ragályá nevededik s hol egyesnek sem kell vala veszni, tizen, huszan s többen lesznek a halál martalékaivá, néha hetek telnek, míg a falusi Elöljáró a sok vénasszonyi gyógyszerektől félholtra csigázott beteg mibenlétéről valamit megtudhat s minő ritka eset, ha megtudja is hogy orvos után küldjen! nálunk a földmivelő az orvost nem mint gyógyítót tekinti, hanem mint egy durva gyógyszerzatócsot, ki undorító nedveit goromba fenyegetésekkel beszéli torkába jelenlétében s mellyek elmenetele után sorsuk a szemétre öntés.”

E sorok talán reflexiók az 1831–1832. évi nagy kolerajárvánnyal kapcsolatban.[1\(76\)](#)

A füzetkében hosszú oldalak olvashatók Jósika Miklós „Az utolsó Báthori” (1837), valamint Eötvös József, „A karthausi” (1841) című regényekből. A neki különösen tetsző részeket másolgatta ki dédapám. Petőfi ekkor még ismeretlenül a soproni postát strázsálja, Jókai pedig kis gimnazista. Jósika és Eötvös jelentette ekkor az élvonalat.

6. Bár dédapám oklevele 1831-ben kelt, a lébényi plébános latin nyelvű működési bizonyítványban igazolja, hogy „1829 Szt. Mihály ünnepétől a tanítói tisztt emberséggel viselte s sorsának valamiképpen javítása” érdekében őt a plébánosok jóindulatába ajánlja. Lébényben csak félesztendőt töltött. Nyilvánvalóan csak ezután iratkozhatott be a győri preparandiába. A latin nyelvű lébényi bizonyítványa:

Lectoris Salutem a Domino.

Praesentium exhibitorem Michaellem quippe Raczkovits (*Rasztovits* helyett tévesen!) inde a Festo S. Michaelis hic Praeceptoris munus cum Solertia et ergo omnes exhibita Humanitate egisse, eum in Finem testor, ut sic Fors Conditionis Suae Meliorande causa ad quosdam D. A. R. Parochos veniret Eundem, ut et in Omnibus Fidelem ac Morigerum Suscipiendum hanc formident.

Sig. Lébény die 15. Mart. 1830. Franciscus Xav. Moor Parochus Loci et Tabulae Judicae Assesor.

Magyar nyelvű bizonyítványt ad dédapámnak Lázi (Veszprém vármegyei) község plébánosa, akinél oklevele megszerzése után először működött:

„+ Áldás és békesség az Olvasónak!

Ezen levelemet mutató Rasztovits Mihály, mint Oskola Mester és Lázi helységnek hites Jegyzője négy Esztendők folyta alatt hivataljában magát böcsületessen és dicséretessen [46](#)viselte, olly annyira: hogy minden ajánlásra magát méltóvá tette, ugyanazért Sorsának jobbitása véget ezen levelem bizonyosága szerént mindeneknek, a kiknek illik ajánlani bátorkodom. Költ Lazin 8.-dik Martius 1835. Polgár Intze Sz.

Ben. Sz. Plébánusa.”

1833-ban Láziban nősült meg dédapám. Felesége Németh Örzse, aki egy vadosfai lutheránus nemesembernek, leszerelt huszárkáplárnak, Németh Jánosnak a leánya. Feltehetőleg szülőfalujában, Beleden ismerhette meg a napóleoni időkben két kapitulációt, 24 évet kiszolgált obsitosnak és Fakó Trézsinék leányát, aki anyja után katolikus vallásban nőtt fel.

Abban az időben az iskolamester addig tanított, amíg bírt, nyugdíj nem járt számára, viszont halála esetére özvegyéről „móringolás” útján gondoskodott.

Dédapám „móréng-levele” ma is megvan, amelyben az 1833. évben:

„Te(kin)t(e)tes nemes Sopron Vármegyében Vadosfai helységben Nemes és Nemzetes Vitézlő Németh János közbirtokos Urnak Hajadon Leányát Örsét Magamnak örökös hűtvös Társul eljegyeztem, kinek Hozzám mutatott hiv szeretetére Én is viszont igaz hajlandóságbul ígértem és móringoltam Négyszáz – 400 – váltó forintokat, ugy nem különben mind ekkorig vagy is Ifju Legénykép magam által szerzett és jövődöben leendő külső és belső javakat mindoly föl tétel alatt, hogy ha Isten Eő Szt. Felsége Engem az árnyék világbul magtalanul szólétand is ki, a fönt megírottakat, mint valóságos adósságot Nemes Németh Örsébet Kedves Hűtvesemnek tartoznak minden ellenvetés nélkül megadni.

Azon esetre pedég, ha most emlétett Hűtvesemnek lészen előbb halála, (:mert hallandók vagyunk:) valamint a mostani, úgy a jövődöbéli hozománya Semmi esetre sem fog visszaadni. Melly szerént tulajdon kezemmel írott Móréng Levelemet adtam. Költ Vadosfán 17. Juny 833. Rasztovits Mihály V. Legény”.

A móringlevél végén az alábbi aláírások olvashatók: „Én előttem Bohár János hites Jegyző és Kérő Bizonyosság előtt”. A „bizonyosság” hiteles tanut jelentett. Aláírták még jó páran „esküttek”, Bohár Antal „atyafi”. Még a volt huszárkáplár, az após bátyja is odakaparintotta bizonytalan betűkkel: „Bizonsag N. Németh Mihály”. Valamint aláírta még: „Rasztovits Josef völegin apja és Bohár trési édes anya”. A sok aláírás között nem szerepel Németh János após, volt huszárkáplár, nem tudható miért, mert a móringlevél szerint életben van és csak a szabadságharc utáni években hal meg Vadosfán.

7. Lázin kezdik meg dédapám és Németh Örzse a házasesetüket. Utána Mecséren (Moson vm.) tanít dédapám, majd innen hosszabb időre Szárföldre kerülnek. Mecsér község plébánosa latin nyelven igazolja 1838 augusztusában, hogy „a tiszteletreméltó és józanéletű férfiú három éven át iskolamester volt és akikhez sorsa elvezet, a tanítás tudása és feddhetetlen erkölcse” miatt ajánlja:

„Lectoris salutem in Domino.

Praesentium exhibitorem honestum ac sobrium viram Michaelém Rásztovits in tertium annum Ludimagistrum Mecsérensem, Sortis Suae Meliorationem sponte sua probantem omnibus ad quos eum fortuna detulerit, praesentibus tam propter rationem docendi, quam et vel maxime propter integros Mores recommandare audeo. Sig. Mecsér 24-a aug. 1838. Michael Molnár Parochus Loci.”

Itt nem tudom tovább követni dédapám útját, mert egyelőre 1838 nyaratól négy éven át nem ismeretes, hol működött. Talán valahol Beled körül, minthogy Vadosfáról nősült.

1842-től azonban a veszkényi egyházközséghez tartozó Szárföldön iskolamester, jegyző s plébánosa szerint „a templomban szivet mozdító, kellemetes éneklése által a tökéletes megelegetést megérdemelte.” Ezt igazolta 11 évi működés után a veszkényi plébános, aki egyben a kapuvári egyházkerületi iskolák

felügyelője (1852. októberében).

Hamarosan sorra jönnek a gyerekek és a családi hagyomány szerint dédapám nemcsak az iskolamesteri és kántori feladatot látja el, hanem hites jegyző, postamester, sőt még a harangozást is végezte bizonyos kevés ellenszolgáltatás fejében.

47A harangozást többnyire a fiúgyerekek, a templom takarítását pedig felesége végezte.

A házasságból 7 gyermek születik, felnőtt két fiú (József és Mihály) és négy leány (Netty, Lizy, Mary és Eleonora). Dédapámnak – rajtuk és feleségén kívül – még megözvegyült anyósát (Németh János özvegyét) is, tehát összesen 9 főt kellett eltartania.

8. Szárföldön tanít még, amikor az 1848-as forradalom kitör. Tudjuk, hogy Sopron vármegye jórésze a szabadságharc kitörése, illetve a schwechati csata (1848. okt. 30) után a császáriak kezébe kerül és nem is jut többé vissza Kossuthék fennhatósága alá.

1849. június 13-án Kmetty György tábornok a szabadságharc utolsó győztes csatáját vívja Csornán. Haynau előhada véres vereséget szenved, maga Wyss tábornok, dandárparancsnok is elesik a csatában. Kmetty dandára nem kockáztathatja meg, hogy Haynau tízszeresen nagyobb serege rázúduljon, ezért Tét irányába visszavonul.

A vereségen feldühödött osztrákoknak Haynau Csornán 48 órás szabadrablást engedélyez, Bősárkányt felégetteti és onnan mindazokat a magyarokat, akik a hansági vizek hídjait a menekülő osztrákok előtt lerombolják, sőt fegyverrel is fordulnak ellenük, kivégezteti.²⁽⁷⁷⁾

Szárföldet is megszállják a Kmetty seregei után nyomuló, bosszút lihegő osztrákok. Nagyanyám elbeszélése szerint a pulykákat, disznókat karddal, puskával, a libákat kaszával vágják. Rasztoivitsné Németh Erzsébet utolsó leányával, Eleonórával viselős. A családi hagyomány szerint a község főutcáján egy osztrák lovas lovával nekiszorítja egy deszkapalánknak s hasba rúgja, „Du kossutische Hure!” (Te, Kossuth-ringyó!) megjegyzéssel. A szülés azonnal megindul, szerencsére tragédia nem történik. Rasztoivits Mihály a lovasok parancsnokánál panaszt tesz, aki a durva lovasra a falu főterén 50 botütést veret.

A hagyomány szerint a tiszt ellátogatott Rasztoivitsékhoz, megkövette őket, sőt a családdal később is fenntartotta a barátságot, érdeklődött a kislány, Eleonóra iránt, akit 16 éves korában meghívtak Bécsbe, ahol egy évig náluk lakva megtanult nemcsak varrni, hanem németül is.

11 évet töltött Szárföldön dédapám. A szabadságharc után sorozatos igazoltatásoknak volt kitéve a forradalom alatti viselkedése miatt. Bár semmi olyant nem követett el, ami a Bach-korszak szemében elítélhető dolog lehetett, mégis sokat végzáltak és jónéhány okmány van a birtokomban, amelyben hol a plébánosa, hol az előljáróság igazolja, hogy „a Felső Uralkodó Ház és a Magas Kormány irányában nemcsak most, békében (1852!), hanem a két évi forradalom próbáltatásainak kétes viharai között is mindenkor a leghívebb és legjobb érzellemmel volt.”

A kapuvári Branstein Ferenc cs. kir. járási biztos pedig így igazolja politikai megbízhatóságát: „Az 1848–49-i forradalmi években leghívebb és legjobb érzelmű volt a felső uralkodó ház eránt és az idő óta is magát politikai tekintetben kitűnően viselte.”

A 9 tagú család mellett, mert akkor már az anyós is nála lakott, kénytelen volt dédapám már

kenyérkérdésből is a felsőség iránt teljes mértékben alkalmazkodni.

9. 1853-tól fogva Rábatamásiban iskolamester és hites jegyző. Itt nőnek fel a gyerekek, de szaporodnak a bajok is. Rábatamási községgel máj. 7-én kötött szerződés szerint:

48.,1. A tanodai gyermekek oktatásáért fizettetik fejenként 12 p. kr., 200 gyerektől őszvesen Pengőben	40.–	Kr.
2. A tanodának fűttéséért minden gyermektől ugyanannyi	40.–	
3. A tanítói s kántori hivatal után vagon 10 hold 1088 □ öl 1600 □ öllel számított szántóföldje, melyet munkálni és betakarítani s haza hordatni a tanító tartozik, ebből biztosítatik évenként neki	38.–	
4. Úgy nemkülömben a tanítói és kántori hivatal után vagon 8,3/4 hold 1600 □ öllel számított kaszáló rétje, melyet szinte maga takarított le, ismét biztosul neki	35.–	
5. Minden magánkenyerén levő földbirtokos ad évenként egy öreg fertál búzát, tészen 34 pozsonyi mérő, ár szerint	34.–	
6. Minden magánkenyerén lévő házas zsellér és párosalakó ad egy öregfertál rozsot, tészen 40 p. mérő, árszerint	32.–	
7. Másnál lakó özvegyek fizetnek évenként 7 váltókracjárt, a temetésektől 15 vkr., énekes mise 15 vkr. összesen biztosul	5.–	
8. Házi kert hasznóvétel után biztosul évenként	2.–	30.–
Őszvesen	226.–	30.–

Én pedig Rasztovits Mihály a kitett jövedelmekért a tanítói, kántori és jegyzői hivatalomnak ... szentül és lelkiismeretesen megfogok felelni és pedig úgy, hogy ellenem sem az Egyházi, sem a világi cs. k. Hatóságnak és közönségnek panaszra oka nem leend. A mellyről is megtétezt ezen Szerződési levél az illető felek neveik aláírásával és pecsétjeikkel megerősítve. Kelt Tamásiban Május 7-én 1853.”

Aláírta az egész tamási előljáráóság, Mezey Ferenc plébános és Rasztovits Mihály tanító, akit a szerződés általam nem idézett első részében „tehettségéről és jámborságáról ismeretes”-nek címez. Aláírta még Szebényi Antal, „Kapunvár egyház Kerületi Esperes és Kerületi Iskolák Felügyelője, valamint „Pogány Imre Cs. Kir. Albiztos”, a kapuvári cs. kir. Járásbiztoság részéről, viszont a Soproni cs. kir. Helytartósági Ügyosztály német nyelvű záradékában meg is jegyzi, hogy a szerződés kötelezi dédapámat a jegyzői hivatal ellátására is, de ezzel kapcsolatos díjazásról egyetlen szó nem esik, aminthogy másutt sem találtam adatot dédapám jegyzői, postamesteri, vagy harangozói javadalmára.³⁽⁷⁸⁾

A család további sorsa eléggé tragikus. Rasztovits Mihály felesége iszákos lett, Netty leánya az apa által okozott véletlen baleset, majd a szakszerűtlen házi lápiszolás következtében megvakult, aztán feleségül ment egy iszákos iskolamesterhez, akit fiatalon elvitt a sok ivás. Lizy leánya 16 éves korában ment férjhez Kóby József vági kántorhoz, 25 éves korában 7 gyermekkel lett özvegy, mivel férje halálra itta magát. A legkisebb leányt, Eleonórárt a szerelmes, de iszákos osli iskolamester megejtette, a gyermektartás ügye bíróság elé került. Eleonórárt utóbb Rengei Dezső rábatamási kántortanító, majd kapuvári telekkönyvvezető vette el feleségül. Rasztovits Mihály Mary nevű leányát nagyapám, Tatay Ferenc gyógykovács vette el, akit a Széchenyiek az értelmesebb kovácslegények számára alapított pesti állatorvosi tanintézetbe küldtek tanulni. Nagyapám így lett állatorvos Kapuvárott, majd körorvos Beleden. Rasztovits Mihály fiai közül Mihály sükettségben szenvedett: apja ezért vízimalmot vett neki, hogy kenyerét megkereshesse. A süket

Mihályt felesége behálózta, magára iratta a vízimalmot, majd férjét kiteszította. Rasztovits Mihály József nevű fia Farádon vendéglős lett és megalapította a ma is jónevű vendéglős-familiának.

A sorscsapások ellenére Rasztovits Mihály 1858-ban „a’ győri katolikus képezdében, próbául, a f. h. megtartani rendelt hat héti Ferialis-Cursusra – rendkívüli tanfolyamra – megjelenvén, az új *tanításmód* megismertetését *czélzó gyakorlati* oktatást, folyó év Augusztus 9-től September 18-ig folyamatosan s kitűnő szorgalommal hallgatta”, amint ezt a birtokomban levő „Bizonyítvány” tanúsítja. 1862-ben a rábatamási iskolahatóságtól működési bizonyítványt kért: felesége részegsége miatt bizonyára más községbe való elpályázás gondolatával foglalkozott. Erre azonban nem [49](#)került sor. Rasztovits Mihály 1877. február 28-án Rábatamásiban sorvadásban meghalt.

10. Rasztovits Mihály iskolamester „ahogy lehet”-módon élt, mint annyi más iskolamester. Ha lehet, még nehezebben, mint az a Berecz József, akiről e folyóirat hasábjain olvashattunk.[4\(79\)](#) E tanítók sorsa egyben iskolatörténet is, társadalomtörténet is. A Rasztovits Mihályok sorsának jelképe is lehet, hogy fénykép sem maradt utánuk, sírjuk sem található már.

1977. XXXI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Katona Imre: A pusztacsaládi kehely

Katona Imre: A pusztacsaládi kehely

A fellendülő helytörténeti kutatás elsősorban írásos forrásanyag feltárására és bemutatására törekszik, csak ritkán von képző-, vagy iparművészeti emlékeket vizsgálata körébe. Pedig számos képző- és iparművészeti alkotáson van egy-egy olyan címer, monogram vagy név, mely a tárgy esetleges alkotójának kilétén túlmenően az adományozó személyére is fényt vet. Falvaink története, kivált birtok- és birtoklástörténeti vonatkozása még távolról sem feltárt. Számos Sopron vármegyei község alakulásának, fejlődésének korszakait homály fed s inkább csak találgatjuk, mint hitelt érdemlő írásos, vagy tárgyi forrásokból tudjuk egy-egy korszak alakulását, fejlődését.

A képző- és iparművészeti tárgyak megjelenésükkel nemcsak a kor művészetét, stílusáramlatainak fejlődését dokumentálják, hanem a megrendelő vagy az ajándékozó ízlésére is utalnak. A megrendelőt, vagy ajándékozót ritkán ismerjük, hiszen a tárgyakon alig van név, monogram, címer vagy más olyan jelzés, mely erre utalna. Azonban számos olyan – főleg iparművészeti – tárggyal is találkozhatunk, melyeken nemcsak a művész neve vagy monogramja van, hanem a megrendelő nevének kezdőbetűi, címere is. Példa erre a pusztacsaládi plébánia egyik XVIII. századi kehelye.

A kehely művészi méltatásával nem foglalkozunk, mert ezt Csatkai már elvégezte.[1\(80\)](#) Azt vizsgáljuk csupán, kitől és milyen úton került ez a kiváló kehely Pusztacsaládra.

A falu történetének XVII–XVIII. századi szakasza mindmáig nem, vagy csak alig ismert. A kehely monogramjából, a patenán levő kezdőbetűkből és címerből viszont olyan összefüggésekre bukkanhatunk, melyek fényt vetnek a falu XVII–XVIII. századi történetének alakulására.

A kehely ismertetésénél Csatkai 1935. évi leírása a kiindulópont. Szerinte Pusztacsaládon egy XVIII. századi rézcibóriumon kívül egy kiváló kehely is van „Krisztus kínzószereivel a talpán a korai rokokó jegyében, úgy 1740 tájáról.... Nem egészen tisztán kivehető jelzése három torony, közülük a középső kimagaslik, alattuk körbe írva 13, a kör körül az évszám, melyből csak 17,9 látszik. Mesterjegye *I C H*

fekvő tojásdad alakú pajzsban. Pozsonyi a városjegy és Kőszegi Elemér listája szerint a mester neve Johann Christoph Holstein, aki 1713 és 1742 közt mutatható ki. A kelyhen az adományozó kezdőbetűi *C. F.*, vagy *C. E.* is előfordul. A patenán címer: nyíllal átdöfött szarvas és *S S* monogram” (i. h.).

A kehely kezdőbetűiből tényleg következtethetünk Cristoph Festeticsre, a keszthelyi ág alapítójára, aki 1696-tól 1768-ig, tehát Holstein működése idején élt, a patena *50SS* monogramja és nyíllal átdöfött szarvasos címere azonban – legalábbis első pillanatra –, kétségesé teszi ezt a feltételezést. Nem fogadhatjuk el ugyanis azt a feltevést, hogy a kehely monogramja és a patena kezdőbetűi két, de egymással közeli rokoni, talán házastársi kapcsolatban álló adományozót takarnak, mert Festetics Kristóf felesége, Mezőszegedi Judit nevének nem lehetett két *S* a kezdőbetűje. A nyíllal átdöfött szarvasos címer végleg kizárja ilyen összefüggés feltételezését.

1. A pusztacsaládi kehely (XVIII. század közepe)

A közelmúltban alkalmunk nyílt a kehely behatóbb vizsgálatára. Ebből kiderült, hogy Csatkai leírása

kiigazításra szorul. A kehely talpán nemcsak Krisztus kízószerei [51](#) láthatók, hanem szenvedésének és megalázásának attributumai is, a náduszon pedig nemcsak a két betű (Csatkai szerint a *C F* vagy *C E*) található, hanem elől és hátul is egy-egy címer, monogrammal. Az egyik: két szemben álló, kardot tartó oroszlánt, a sisak-koronán pedig egy lábon álló darut, *C F* monogramot ábrázol; a másikon pedig ugyanaz a nyíllal átdöfött szarvasos címer van *S S* monogrammal, mint a patenán.

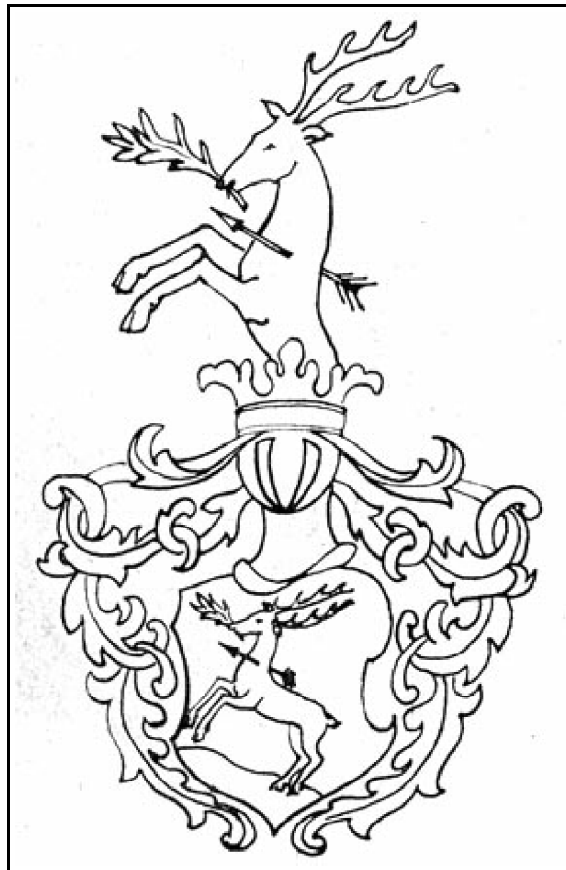
A két egymással szemben álló, kardot tartó oroszlán kétségtelenül a Festeticsek címerállata, [2\(81\)](#) a *C* és *F* pedig Festetics Kristóf nevének kezdőbetűi. A nádusz tülso felén és a patenán levő átlótt nyakú szarvas viszont a Bajnán (Komárom m.) székelő szlavniczai Sándorok címerállata. [3\(82\)](#) Csak Pusztacsalád történetének, egykori birtokosainak ismerete adhat választ arra a kérdésre, hogyan kerülhetett a Festeticsek és a szlavniczai Sándorok címere, mint adományozóké, ugyanarra a tárgyra?

2. A kehely talpazata

Mint a Sopron és környékének műemlékei-ben olvashatjuk, [4\(83\)](#) a falu XVII. és XVIII. századi története csak általánosságban ismeretes. „A középkor folyamán az Ostffyaké volt (Csánky: 603). Később állítólag a Nádasdyak is birtokosok voltak. A 18. században, a Széchenyieké; átmenetileg a Festetichek is birtokosok”. E szerint, a kehely adományozásának eddig feltételezett idejében – az 1740-es években – Kristóf volt a Festetics-uradalmak feje. A kehelyen lévő monogram és a patena címere [52](#) azonban arra figyelmeztet, hogy a falu kegyúri jogát a Festeticseken kívül rövidebb vagy hosszabb ideig a szlavniczai Sándorok is „élvezték”. A Nádasdyak nemcsak „állítólag” voltak a XVI–XVII. században Pusztacsalád birtokosai – mint ezt Csatkai hitte, – hanem de facto is. Cziráky Miklós minden tiltakozása ellenére beiktatták 1558 augusztus 18-án Nádasdy Tamást Pusztacsalád tulajdonába [5\(84\)](#). A XVII. század elején még mindig a Nádasdyak sárvár-felsővidéki uradalmának tartozéka. [6\(85\)](#) A Nádasdyak azonban a XVII.

század első felében zálogbavetik. 1619-ben özv. Viczay Sándornét, 1635-ben Sárkány Istvánt,⁷⁽⁸⁶⁾ 1699-ben pedig Fitter Erzsébetet, Sárkány János özvegyét találjuk a birtok élvezetében.⁸⁽⁸⁷⁾ Ez is mutatja, hogy Pusztacsalád, mint zálogbirtok nem került a Nádasdyak sárvár-felsővidéki uradalmával egyetemben Nádasdy Ferenc 1671-ben történt kivégzése következtében a kincstár, majd 1677-ben a Draskovichok, illetve a Széchenyiek tulajdonába, hanem mint az uradalomról leeső birtoktest – legalább is egyideig – külön életet él. Soós Imre szerint⁹⁽⁸⁸⁾ a kuruckor végén lezajlott Széchenyi-osztálykor vált volna ki Pusztacsalád a többi Széchenyi-birtok kötelékéből s lett a Festeticsek tulajdona, akik 1728-ban özv. Pecsovics Ferencnének adják zálogba, majd 1735 táján ismét visszakerült a birtok a Festeticsekhez. Ezzel szemben Pusztacsalád a valóságban már a XVII. század folyamán kivált a Nádasdy-birtokok kötelékéből és csak úgy kapcsolódik a Széchenyiekhez, hogy később, 53a XIX. század közepén vétel révén, ők válnak Pusztacsalád gazdáivá. A zálogösszeg visszaadásával, melyet még a Sárkányok adtak a Nádasdyaknak, a Széchenyiek biztosíthatják maradéktalan birtokjogukat Pusztacsaládra vonatkozóan.

3. A kehely náduszán és a paténán levő címer (Tompos Lilla rajza)

Soós Imre megjegyzésein túlmenően is akad számos olyan probléma, mely Pusztacsalád XVII. és XVIII. századi birtok- és birtoklástörténeti alakulásának áttekintését nehezíti. Egy azonban bizonyos, a XVII. század végén Sárkány János özvegyéé, Fitter Erzsébeté Pusztacsalád, aki – mint az 1699. évi egyházlátogatási jegyzőkönyvben olvasható⁸⁽⁸⁹⁾ – férje halála után magára vállalta a romokban heverő pusztacsaládi templom újjáépítését.

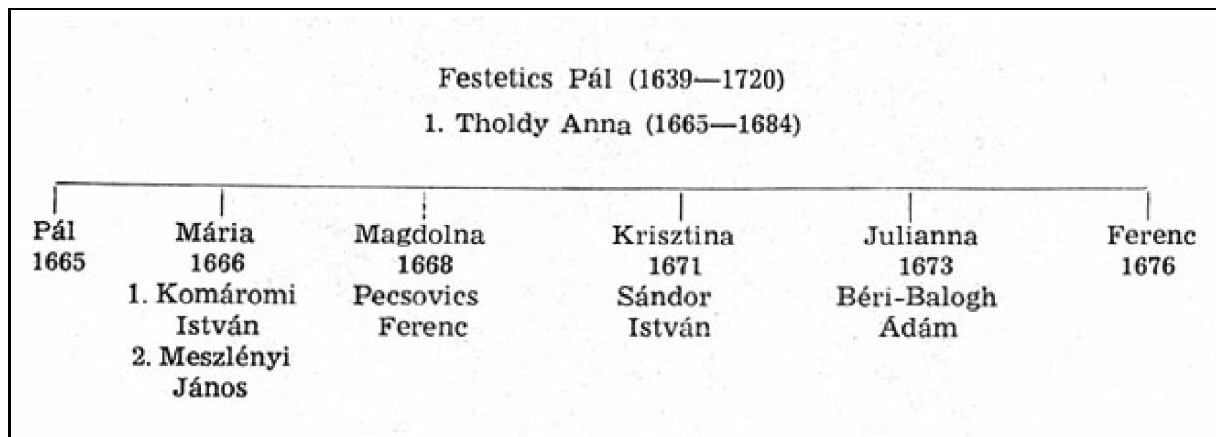

4. A szlávniczai Sándor család címere a bajnai (Komárom m.) kereszt talpazatán (XVIII. század vége)

Ez a templom valószínűleg állt már a reformáció idejében és ennek kegyszereit említi az 1631. évi püspöklátogatási jegyzőkönyv is,¹⁰⁽⁹⁰⁾ A templom elpusztulásakor ⁵⁴kegyszerei elveszettek, mert a katolikus időszak egyházlátogatási jegyzőkönyveiben szereplő és mindmáig fennmaradt kegytárgyak közül egy sincs a XVIII. századinál korábbi. Fel kell tételeznünk, hogy csak a templom újjáépítése után került sor a mai kegytárgyak, köztük a bennünket elsősorban érdeklő kehely beszerzésére is. Ezért a kehely adományozóit a templom egykori kegyurai között kereshetjük, akiknek nevéhez annak megújítása, újjáépítése fűződik.

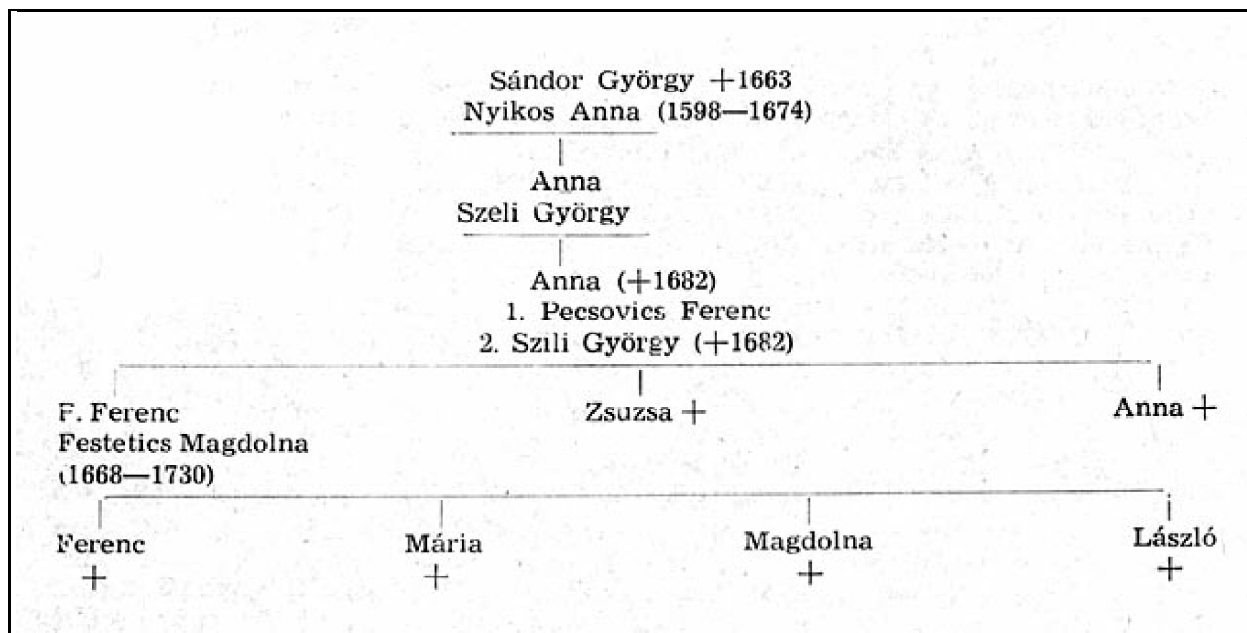
Fitter Erzsébettel – mint a templom kegyúrával – csak egyszer találkozhatunk egyházi dokumentumaink között. A XVIII. század végén, a XIX. század elején a Festeticsek a templom kegyurai,¹¹⁽⁹¹⁾ ami érthető is, hiszen Fitter Erzsébetet, Sárkány János keszthelyi kapitány özvegyét Festetics Pál vette feleségül 1687-ben.¹²⁽⁹²⁾ Festetics Pál 1665-ben nősült először. Felesége, a pápai várkapitány leánya, Tholdy Anna,

a fiatalon elhunyt iszkázi Horváth János özvegye volt. Tholdy Annával kötött első házasságából két fiú és négy leány született.[13\(93\)](#)

Festetics Pál (1639—1720); 1. Tholdy Anna (1665—1684); Pál 1665; Mária 1666 1. Komáromi István, 2. Meszlényi János; Magdolna 1668 Pecsovics Ferenc; Krisztina 1671 Sándor István; Julianna 1673 Béri-Balogh Ádám; Ferenc 1676;

Fitter Erzsébettel kötött második házasságából József (1691—1757), a tolnai, és Kristóf (1696—1768) a keszthelyi ág megalapítója származott. Festetics Pál 1699. évi végrendeletében 1000 forintra szállította le a leányoknak szánt pénzösszeget, Magdolna lányára pedig Sárkány János pusztacsaládi birtokát hagyta.[14\(94\)](#) Festetics Pálnak ez az eljárása sértette Fitter Erzsébet fiait, Józsefet és Kristófit, hiszen e szerint anyjuk őket illető birtokaiból a lány-mostohatestvérek is jelentős mértékben részesültek. Érthető, ha a két fivér minden törekvése arra irányult, hogy az anyjuk révén őket illető Fitter- illetve a Sárkány-birtokot megszerezzék. Pusztacsalád tehát változatlanul a birtokkomplexum része, mint zálogbirtok azonban 1699-ben Festetics Pálnak Tholdy Annával kötött első házasságából született Festetics Magdolnáé lesz. Mint zálogbirtok továbbra is különállt a többi Széchenyi-birtoktól. 1728-ban a lejárt zálogot ismét megújítja Pecsovics Ferencné, aki tulajdonképpen nem más, mint Festetics Magdolna. A Pecsovicsok révén egy másik jelentős család is kapcsolódik Pusztacsaládhoz: a Sándorok,[15\(95\)](#) hiszen Pecsovics Ferenc Sándor Anna és Szeli György pápai püspök-prédikátor unokája volt, mint ezt az alábbi táblázatunk bizonyítja:[16\(96\)](#)

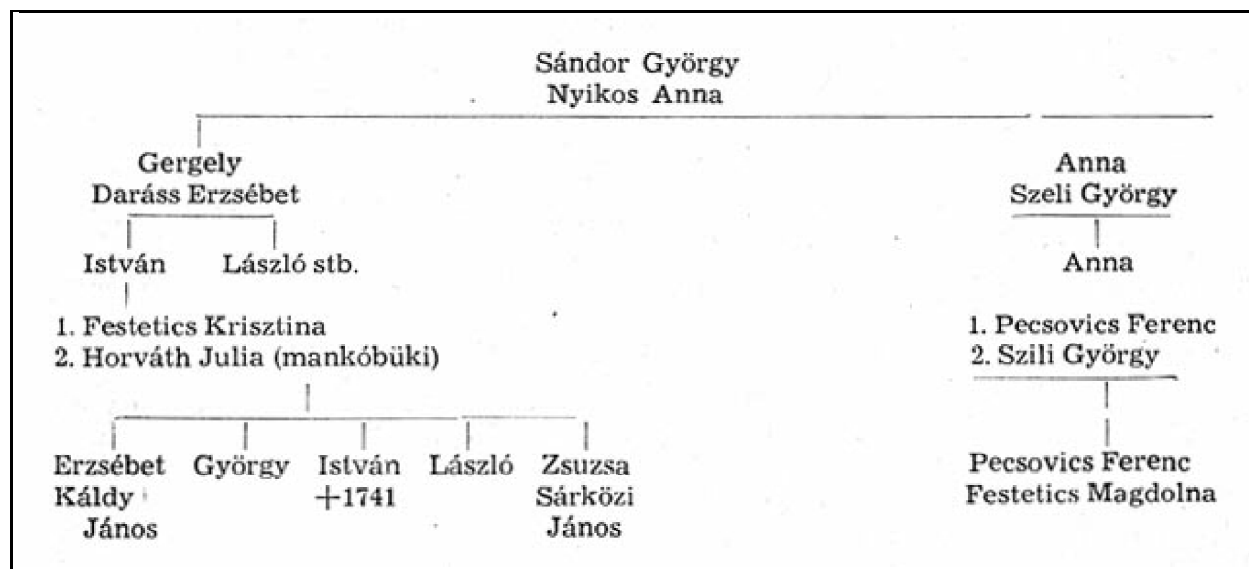
55 Sándor György + 1663 Nyikos Anna (1598–1674); Anna Szeli György; Anna (+1682) 1. Pecsovics Ferenc 2. Szili György (+1682); F. Ferenc Festetics Magdolna (1668–1730); Zsuzsa+; Anna+; Ferenc+; Mária+; Magdolna+; László+

A ságfai Sándor család ugyanúgy pápai volt, mint Festetics Pál első feleségének apja és családja a Tholdyak, sőt Tholdy Anna első férje: Horváth János is. A Horváthok szintén rokonságban álltak a Sándorokkal.¹⁷⁽⁹⁷⁾ Sándor György egyik leányának, Sándor Zsuzsának férje Horváth János öccse, Horváth Miklós Veszprém megyei alispán volt 1684-ben bekövetkezett haláláig. A Horváthok, Tholdyak, a pápai presidiáriusokhoz hasonlóan a XVII. század elején Pápán és környékén – különösen Somlyóvásárhely tájékán – különböző telkeket vásároltak. A Horváth-család például 1609-ben a Veszprém megyei Kápolnás-, vagy Nemesiszkázon vett egy kuriát és 42 hold szántót.¹⁸⁽⁹⁸⁾ Ettől kezdve Iszkázi, vagy Nemesiszkázi néven szerepelnek. A XVII. század 60-as éveiben, az ellenreformáció fellendülésével éles ellentétek alakulnak ki a pápai presidiáriusok és az Esterházyak között. Többek között ennek is tulajdonítható, hogy a református pápai nemesek közül többen – így a Pecsovicsok, Sándorok stb. korán Rákóczi zászlója alá álltak. Festetics Magdolna férje, Pecsovics Ferenc már az első helyi megmozdulások egyik résztvevője volt. Ő volt az, aki a kenesei és vörösberényi református prédikátort támadó jezsuitákat tettelesen inzultálta. Az Országos Levéltárban található kihallgatási jegyzőkönyv 1700-ból egyik érdekes és tanulságos kútfője a népi kurucmozgalom helyi mozzanatainak.¹⁹⁽⁹⁹⁾

Festetics Magdolna és férje, Pecsovics Ferenc (aki egyébként 1711-ben már nincs az élők között) nem hozható sem a kelyhen, sem a patenán látható monogrammal kapcsolatba, hiszen azt sokkal később készítették. A patenán látható SS monogram önkéntelenül is Festeticsekkel rokon Sándor családra irányítja figyelmünket. Az 1725-ben Pusztacsaládon rezideáló Sándor László például annak a Sándor Istvánnak volt a fia, akinek monogramja (Stephanus Sándor) a patena monogramjával egyezik.²⁰⁽¹⁰⁰⁾

A Sándorokat és Festeticseket bonyolult kapcsolatok fűzték egymáshoz. Mint említettük, Festetics Pál első felesége, Tholdy Anna Horváth János özvegye volt. Horváth János testvére, – talán öccse – Horváth Miklós pedig Sándor Zsuzsát – Sándor György és Nyikos Anna második leányát – vette feleségül. Festetics Pálnak

Tholdy Annával való házasságából született leányai közül Festetics Krisztina Sándor Zsuzsa Gergely nevű bátyja fiának, Istvánnak a felesége volt. A második Festetics-lány, Julianna, viszont a Rákóczi-szabadságharc legendáshírű brigadérosának, Béri [56](#)Balogh Ádámnak lett a felesége. Sándor István kuruc ezredeskaptány és Béri Balogh Ádám brigadéros tehát feleségük révén sógorságban álltak egymással.[21\(101\)](#)

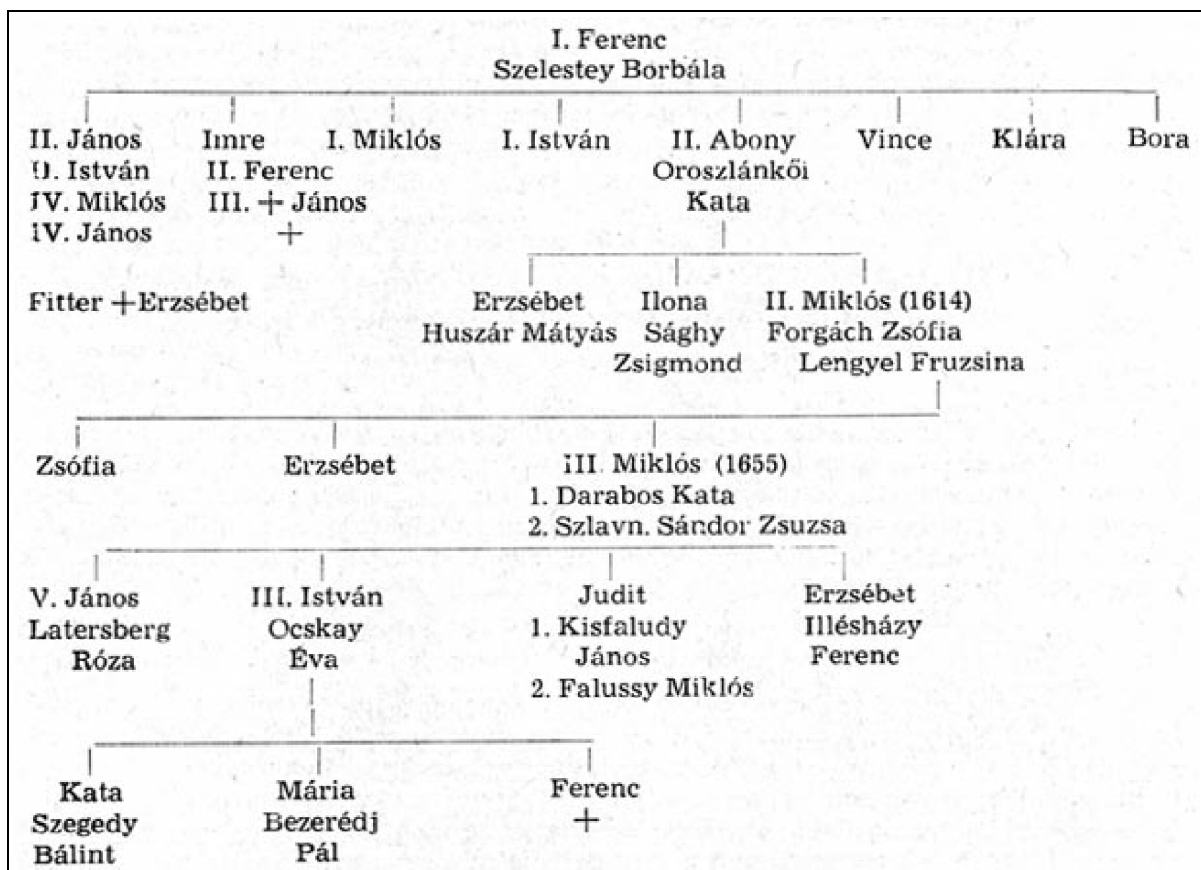
Sándor György Nyikos Anna; Gergely Daráss Erzsébet; István; 1. Festetics Krisztina 2. Horváth Julia (mankóbüki); Erzsébet Káldy János; György; István +1741; László; Zsuzsa Sárközi János; László stb.; Anna Szeli György; Anna; 1. Pecsovic Ferenc 2. Szili György; Pecsovic Ferenc Festetics Magdolna;

Ugyan a Sándor-család egyes tagjainak címere a XVIII. században már igen eltért,[22\(102\)](#) a jobbra forduló, nyíllal átlótt nyakú szarvas azonban nem a ságfai, hanem a Bajnán székelő szlavniczai Sándorok címerállata. Kérdés, hogyan került a szlavniczai Sándorok címere a pusztacsaládi kehely patenájára?

Hangsúlyozzuk, hogy a Nádasdy-birtokokon Nádasdy Ferenc 1643. évi rekatolizációjával a reformációnak vége szakadt. Falvaink, hol előbb, hol később, újra visszatértek a katolicizmushoz, köztük a földesúr. Így érthető, ha Fitter Erzsébet már katolikusként vállalta, hogy megkezdje – talán éppen 1699-ben – a pusztacsaládi templom újjáépítését. Az ugyancsak ekkor végrendelkező Festetics Pál viszont annak a lányának juttatta Pusztacsaládot, akinek férje, Pecsovic Ferenc és kiterjedt rokonsága kálvinista volt.[23\(103\)](#) Érthető, hogy a református Pecsovic Ferenc és Festetics Magdolna életében nem kerülhetett sor a már katolikus falu templomának újjáépítésére, hiszen ez a földesúr meggyőződésével ellenkezett volna. Festetics Magdolna 1730. december 17-én halt meg Pápán utódok nélkül, ezért birtokai – közöttük Pusztacsalád is – több évi hányattatás után visszakerültek a Festeticsekhez. Soós Imre szerint erre 1735 táján kerülhetett sor. Varga Gyula kutatásai Soós Imre állítását támogatják. E szerint 1735. május 1-én szállt vissza Pusztacsalád birtokjoga (a Simonyaktól) Festetics Józsefre és neje.[24\(104\)](#) Szerintünk a templom újjáépítésére 1745 után kerülhetett sor. Ha Csatkai ötvösjegy-feloldásának hihetünk, s a kehely a pozsonyi Holstein munkája (aki 1713 és 1742 között tevékenykedett), csak egy 9-el végződő készítési év lehetséges: azaz 1739! Pusztacsalád ebben az időben Festetics József birtoka, viszont, ne feledjük, hogy a kehelyen egyértelműen *C F*, tehát Festetics Kristóf nevének betűi láthatók. Ha mégis elfogadjuk 1739-et a templom építési dátumául, akkor viszont a templom építőjében Festetics Józsefet tisztelhetjük.

Ennek azonban több körülmény is ellentmond. Alig hihető, hogy Festetics József az idegen családok (Szelestey, Simony) kezén hányódó Pusztacsaládon templomépítéssel kezdi birtokbalépését. Másrészt, Festetics Józsefet bátyjának, Kristófnak birtok egyesítési törekvései is nyugtalaníthatták. A kehely készítése már pusztán a [57](#)monogram alapján sem tehető Festetics József idejére. Nem tudjuk, mikor lett Pusztacsalád Festetics Kristófé. Bár Festetics Kristóf 1765. szeptember 20-án kelt végrendeletéből [25\(105\)](#) úgy tűnik, mintha személyes törekvéseinek eredményeképp került volna Pusztacsalád a Festetics-birtokokhoz, mégis úgy véljük, csak Festetics József 1757-ben bekövetkezett halálával szállt Pusztacsalád Festetics Kristófra. Érdekes és megszívlelendő Schubert tanítónak az a pusztacsaládi plébánián található feljegyzése, [26\(106\)](#) hogy az 1914-es világháborúkor elvitt egyik harangon 1753-as évszám volt. A harang 1753-ban még nem volt a toronyban, hanem haranglábon állt, hiszen még 1780-ban is hiányzott a templom tornya. Ez az évszám, úgy hisszük, már közelebb áll a templom építésének idejéhez.

Fontos körülmény, hogy a pusztacsaládi részirtokban a Sárkány-család pénze fekszik, noha Fitter Erzsébet halála után már Festetics Pál rendelkezik a birtokkal. Fitter Erzsébet révén a Sárkányok része a Festeticsekre száll, de úgy látszik, a Sárkányoknak a birtokra vonatkozó kötelezettsége akkor is megmaradt, amikor 1735-ben Festetics József, majd 1757-ben Festetics Kristóf lesz Pusztacsalád tulajdonosa. Amit a tulajdonos visszaháríthat a Sárkányokra, illetve csak törvényes jogutódjára, az csak a kegyúri jogból adódó köteletség. Abból, hogy a kehelyen is a szlavniczai Sándor-címer van, világosan következik: a Sárkányoknak az az ága adta a kehelyt a templomnak, mely a szlavniczai Sándorokkal rokoni kapcsolatban állt: [27\(107\)](#)

I. Ferenc Szelestey Borbála; II. János; II. István; IV. Miklós; IV. János; Imre; II. Ferenc; III. † János †; I. Miklós; I. István; II. Abony Oroszlánkői Kata; Vince; Klára; Bora; Fitter † Erzsébet; Erzsébet Huszár Mátyás; Ilona Sággy Zsigmond; II. Miklós (1614) Forgách Zsófia lengyel Fruzsina; Zsófia; Erzsébet; III. Miklós (1655) 1. Darabos Kata 2. Szlavn. Sándor Zsuzsa; V. János Lattersberg Róza; III. István Ocskay Éva; Judit 1. Kisfaludy János 2. Falussy Miklós; Erzsébet Illésházy Ferenc; Kata Szegedy Bálint; Mária Bezerédj Pál; Ferenc †;

58 Pecsoviczné Festetics Magdolna 1730-ban bekövetkezett halála után törvényes utódok híján a birtok rövid időre azoknak a Szelesteyeknek a kezére került, akik a Sárkányoknak azzal az ágával rokonok, mely – többek között – rokonilag kapcsolódik a szlavniczai Sándorokhoz is. Viszont a Simonyak – akiknek a kezén közvetlenül 1735 előtt volt Pusztacsalád – már a szlavniczai Sándorok révén kerültek Pusztacsaládra. Ahhoz az ághoz kapcsolódtak, melyből Sárkány Miklósné, Sándor Zsuzsa (szlavniczai) származott.²⁸⁽¹⁰⁸⁾ Ezekből nyilvánvaló, hogy Pecsoviczné halála után a birtokra a szlavniczai Sándorok, a Sárkányok, illetve ezek utódai és a Festeticsek egyaránt pályáztak. A Festeticseknek csak a második menetben sikerült Pusztacsaládot megszerezniük, sőt Festetics Kristóf végrendeletének egyik pontjából úgy tűnik, mintha csak neki sikerült volna Pusztacsaládot ténylegesen megszereznie. Festetics Kristóffal azonban, úgy látszik, a falu hovatarozása véglegesen rendeződött, s megszűnt a Sárkányoknak és a szlavniczai Sándor családnak a falura vonatkozó minden jogigénye és kegyúri kötelezettsége. Miután Festetics Kristóf csak Józsefnek 1757-ben bekövetkezett halála után jutott Pusztacsaláddhoz, a templom újjáépítését, s ebben az időben más családok kegyúri közreműködését csak 1757 és 1762 közé tehetjük.

A mondottakból több következtetés adódik. Ha a kehely valóban 1759-ben készült – mint ahogyan adataink bizonyítják –, akkor nem lehet alkotója az a pozsonyi Holstein, aki 1713 és 1742 között tevékenykedett. Az ötvös azonosításnál nemcsak a városjegyet kell megvizsgálni tüzetesebben, hanem az ötvösjegyet is.

A vizsgálat eredménye helytörténeti szempontból sem lebecsülendő, hiszen arra mutat, hogy Pusztacsalád XVIII. századi története a Gersei Pethő (Pecsovic, Sárkány) család levéltárain belül a szlavniczai Sándorok és rokoncsaládjaik (Sárkány, Simony, Szelestey stb.) levéltáraiban is és megyei peres aktáik (Acta Juridica) közt is sikerrel kutatható.

1977. XXXI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Merényi László: Sopron politikai élete 1917 június–decembere között

Merényi László: Sopron politikai élete 1917 június–decembere között

(Elsősorban sajtóvélemények alapján)

1. 1917-ben már harmadik éve tartott a világháború, ez sok szenvedést és nélkülözést hozott Sopron lakosságának is. 1914–1916-ig az uralkodó körök még el tudták hallgattatni az elégedetlenség hangjait. 1917 tavaszán azonban már kénytelenek voltak enyhíteni az elnyomás addigi durva módszerein. 1917 április–májusában Sopron lakossága is kifejezést tudott adni elégedetlenségének háborúval szemben.¹⁽¹⁰⁹⁾ Ez előkészítette az itteni politikai élet nagyarányú megélénkülését 1917 nyarán és őszén.

1977. XXXI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Merényi László: Sopron politikai élete 1917 június–decembere között / A lakosság elégedetlensége

A lakosság elégedetlensége

2. A háborús nyomorúságból bőven kijutott Sopron város és vármegye lakosságának. 1917 elején már nagyarányú élelemhiány mutatkozott. A közellátás helyzete – Töpler Kálmán polgármester bizalmas beismerése szerint is komoly elégedetlenséget keltett.²⁽¹¹⁰⁾ Ugyancsak sok panaszra adott okot összel a tüzelőanyag hiánya. Benkő Mária soproni lakos októberi levelében elkeseredetten írt arról, hogy szén és fát nem lehet kapni.³⁽¹¹¹⁾ Sok egyszerű ember panaszát fejezte ki ezzel.

59 1917-ben még a növekvő infláció sújtotta a lakosságot. A vezető körök későbbi beismerése szerint ekkor már „kezdett mutatkozni a pénz mesterséges duzzasztásának következménye” Sopronban is. A város és a vármegye 1917-es helyzetéről utólag azt is bevallották, hogy „a kedélyekre lehangolóan hatott a világítóanyag, a villanyvilágítás előállítására szolgáló üzemanyag, továbbá a petróleum és a gyertya hiánya.”⁴⁽¹¹²⁾

A közellátás miatt támadt elégedetlenség 1917-ben már zavargásokhoz vezetett. Sopron vármegyei viszonylatban ennek legjobb példája az augusztus 1-i bánfalvi tüntetés volt. Ezen a napon a község többszáz asszonya vonult a főbírói hivatal elé, követelve a lisztellátás megjavítását. Blaschek főbíró csak úgy tudta lecsillapítani a zavargást, hogy 40 zsák lisztet szerzett a megyei közellátási hivaltól. „Parázs tüntetés volt” – így kommentálta a helyi sajtó a bánfalvi megmozdulást.⁵⁽¹¹³⁾

A levelezést felülvizsgáló cenzurahivatal lépten-nyomon tapasztalhatta, hogy az elégedetlenség összefügg a békevágygal.⁶⁽¹¹⁴⁾ Az egyszerű embereknek elégük volt a háborúból. Ez érezhető volt Sopron vármegyében is. A cenzurahivatal júliusi jelentése két itteni példát idézett. Hegyi Imréné rábacsanaki lakos levelében kifejezte reményét, hogy a frontra elvitt katonákkal talán még az idén „eljön a viszontlátás”. Kováts István pedig Csepregről ezeket írta: „Most már itt az ideje, hogy vége legyen és úgy látni, az Isten is véget akar neki vetni,... de az urak még mindig nem akarják”.⁷⁽¹¹⁵⁾

A háborús nyomorúsággal szembeni elégedetlenség kifejeződött az itteni munkásság mozgalmában is. 1917 nyarán és őszén számos sztrájk zajlott le a város és a vármegye területén.

Június 10-én a soproni villamosvasút alkalmazottai – a helyi sajtó kommentárja szerint – „megelégtették nyomorúságos helyzetüket.” Béremelés céljából sztrájkba léptek.⁸⁽¹¹⁶⁾ Mozgalmuk néhány napig tartott.

Június 4-én Lajtaújfalun a jutagyár 600 munkásnője lépett sztrájkba. Béremelést és az ellátás megjavítását követelték. A munkabeszüntetés június 5-én ért véget, miután a munkásnők kívánságait részben teljesítették.⁹⁽¹¹⁷⁾

1917 nyarán bérmozgalom kezdődött a soproni Jacoby-féle szivarkapapírgyárban. Az itteni munkásnők és munkások mozgalma néhány napig tartott.¹⁰⁽¹¹⁸⁾

Szeptember 24-én Lajtaújfalun a jutagyár nőmunkásai ismét sztrájkba léptek. A júniusi ígéreteket ugyanis a gyár vezetői nem teljesítették. Szeptember 24–27-e között a gyárban leállt a termelés. A munkát csak azután vették fel, amikor ígéretet kaptak a béremelésre. Szeptember 27-én a mozgalom – a hivatalos jelentés szerint – „egyezség folytán megszűnt.” Lajtaújfalun volt egy másik üzem is, a lövökupagyár. A jutagyáriak sikerének hatására ez utóbbi üzem női munkásai is sztrájkba léptek szeptember 28-án. Béremelést és a munkaidő megrövidítését kérték. Ennek a mozgalomnak kifejezetten háborúellenes jellege volt, hiszen ez az üzem a hadsereg részére termelt. A sztrájk október 1-ig tartott. A gyár tulajdonosai és a

katonai vezetés jobbnak látta, ha enged. Ezért a mozgalom október 1-én – a bizalmas jelentés szerint – „egyezség folytán megszűnt.”¹¹⁽¹¹⁹⁾

November 15-én a soproni vásárugyárban szüntették be a munkát. Az okot a főmérnök durva magatartása képezte. A munkások feljelentették, mire ő a „rágalmazókat” el akarta távolítani a gyárból. A többiek azonban szolidaritást vállaltak ⁸⁰velük. A mozgalom csak néhány óráig tartott, de sikerrel járt. A munkát azzal a feltétellel vették fel a dolgozók, hogy az eltávolításra ítélt társaik az üzemben maradnak továbbra is.¹²⁽¹²⁰⁾ A munkásszolidaritás szép győzelme volt ez.

3. Az említett sztrájkok látszólag nem voltak politikai jellegűek. Követeléseik a béremelésre, az ellátás megjavítására, a jobb bánásmódra vagy a munkaidő csökkentésére irányultak. Ezekben a mozgalmakban azonban – kimondva-kimondatlanul – megnyilvánult a munkások tiltakozása az embertelen háború ellen. Ez adta meg az 1917. évi nyári és őszi bérmozgalmak politikai jelentőségét.

Ezeknek a sztrájkoknak a híre az egész vármegyében elterjedt. Igaz, hogy a helyi sajtó általában nem írhatott róluk. A cenzúrahivatal 1917 folyamán több esetben figyelmeztette a fővárosi és a vidéki lapokat: „Munkásmozgalmakról, tüntetésekről vagy munka-abbahagyásról, bármely célból történnek is, írni nem szabad.”¹³⁽¹²¹⁾ Érdeemes azonban megjegyezni, hogy – az előző háborús évektől eltérően – ekkor már nem tudtak a tilalomnak mindig érvényt szerezni. Ezért történhetett az, hogy a Sopron város és a vármegye területén lefolyt sztrájkok közül kettőről: a júniusi villamosvasútiról és a novemberi vásárugyáriról a helyi sajtóban hírt közöltek.¹⁴⁽¹²²⁾ Maga az a tény, hogy a sajtócenzúra gépezete már nem működött tökéletesen, mutatta az úri államhatalom gyengülését.

1977. XXXI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Merényi László: Sopron politikai élete 1917 június–decembere között / A soproni baloldal harca

A soproni baloldal harca

4. 1917 május végén, több évi uralom után, megbukott a reakciós Tisza-kormányzat. Ezt a haladó erők hazánkban osztatlan örömmel fogadták. Május végén és június elején országszerte elemi erővel tört fel a tömegek békevágya, tüntetések és gyűlések sorozata zajlott le. Az előző háborús évek gyűléstilalmát a hatóságok többé nem tudták betartatni.

Sopronban is megélné a júniusban a haladó erők tevékenysége. A baloldal legszervezettebb erejét a helyi Szociáldemokrata Párt jelentette. A városban a vasasok, a famunkások, a szabók, a cipészek, a nyomdászok és még néhány más foglalkozási ág szakszervezeteire támaszkodott.¹⁵⁽¹²³⁾ Komoly befolyása volt még a Sopron környéki bányavidéken (főként Bánfalván, Ágfalván és Brennbergbányán).

A Szociáldemokrata Párt szövetségeseiként jött számításba a polgári baloldal. Ennek legjelentősebb mozgalma a városban a Radikális Párt volt (Zsombor Géza vezetésével). A megye területén ezenkívül Károlyi Mihály új Függetlenségi és 48-as Pártjának is voltak hívei. A békét kívánó polgári baloldalhoz lehet még számítani Sopron városában a „Soproni Polgári Egyesülés” nevű, meglehetősen kis létszámú társadalmi szervezetet és a vármegyében a kisgazdák egyik-másik egyesületét.

A soproni baloldali erők azonban 1917 júniusában még elég gyengék voltak ahhoz, hogy Budapesthez és sok vidéki városhoz hasonlóan tüntetést tudjanak szervezni. Egyedül a helyi Szociáldemokrata Párt tartott június 13-án a Korona-szállóban gyűlést. Ezen Fischl László, a pártszervezet végrehajtó bizottságának

elnöke a választójogi harcra hívta fel a dolgozókat és támadta a háborút.¹⁶⁽¹²⁴⁾

5. Ekkoriban országszerte megalakult a haladó erők egységes szervezete: a Választójogi Blokk. Június közepén már Sopronban is felismerték, hogy ennek létrehozása igen fontos lenne.¹⁷⁽¹²⁵⁾ Néhány napi előkészítő és szervező munka után június 16-án került sor a helyi Választójogi Blokk zászlóbontására.

61A blokk megalakulására a „Soproni Polgári Egyesülés” helyiségében (Ógabona tér 26.) került sor. Zsombor Géza méltatta a nagy esemény jelentőségét. A munkásság és a polgári baloldal megjelent képviselői elfogadták a blokk országosan egységes programját, mely a békét, valamint az általános, egyenlő és titkos választójog megvalósítását sürgette.¹⁸⁽¹²⁶⁾ Megválasztották a vezetőséget is. A helyi Választójogi Blokk elnöke a nagy tekintélyű Zsombor Géza lett. Társelnökké a szociáldemokrata Fischl Lászlót, a radikális dr. Schwarz Sándor ügyvédet és Wolff Lipót bornagykereskedőt választották meg. Alelnök a Szociáldemokrata Párt egyik vezetője, Hirschl Jenő lett, az SZDP soraiból került ki a titkár, Schwarz Zsigmond is. A blokk jegyzőivé a radikális dr. Hollós Jenőt, valamint a szocialista Guzmits Károlyt és Walter Józsefet választották meg. Amint e felsorolás is tanúsítja, a Szociáldemokrata Pártnak elég komoly befolyása lett a baloldal új egységes szervezetében.¹⁹⁽¹²⁷⁾

A soproni Választójogi Blokk táviratilag üdvözölte Károlyi Mihályt, mint „a választójog legbuzgóbb harcosát”. Elsősorban azonban azért tekintette példaképének, mert a háború ellen ő harcolt a legkövetkezetesebben. Károlyi ekkoriban már sorozatosan mondott beszédeket a fővárosban, valamint több vidéki városban a békéért és a Németországgal fennálló szövetség ellen.²⁰⁽¹²⁸⁾ Ezekért a bátor állásfoglalásaiért nagy tiszteletnek örvendett a soproni baloldal körében is. Nem véletlen, hogy július elején az itteni Választójogi Blokk a következő távirati üdvözlőt küldte Károlyinak: „A mielőbbi annexió és hadikárpótlás nélküli béke és az intézményes demokrácia körül kifejtett rettenthetetlen agitációjáért lelkesen üdvözöljük. Bizton reméljük, hogy a jövőben is megingathatatlanul ezen az úton fog haladni. Feltétlenül számíthat támogatásunkra.”²¹⁽¹²⁹⁾

A Választójogi Blokk június végén – megalakulásához képest némi késéssel – felhívást intézett a város lakosságához. Évtizedek munkájának a gyümölcse közeledik a megéréshez” – hirdette. „Amiért a haladás fanatikus, de számra csekély hívei és a jogtalanok milliói hosszú időn át a maradi hatalommal szemben, gyakran véres küzdelemmel harcoltak, egy hatalmas lépéssel közeledett a megvalósulás felé.” Ezután a felhívás állást foglalt a háború ellen, megállapítva: „Az agyonsanyargatott, annyi Golgotát járt emberiség legforróbb vágya: a béke haladéktalan megteremtése.”²²⁽¹³⁰⁾ A Választójogi Blokk felhívása az egész városban elterjedt és élénk érdeklődést keltett.

A Választójogi Blokk hívei minden szombaton este találkoztak az Ógabona tér 26. számú házban. Ezekon az összejöveteleken nemcsak a vezetőség tagjai vettek részt, hanem a mozgalom aktivistái is. Igen figyelemre méltó volt például a július 4-i megbeszélés. Ezen élesen támadták a háborút és határozatilag követelték a reakciós többségű parlament feloszlását. Megállapították, hogy az országgyűlés Tiszapárti többsége „a legpiszkosabb fegyverektől sem fog visszariadni”, ezért sürgették új választások kiírását.²³⁽¹³¹⁾

A Választójogi Blokk komoly agitációs tevékenységet kezdett. Augusztusban „Soproni városi polgárok programja” címen röpiratot adott ki, melyben a békét, a demokratikus átalakulást és az általános választójogot sürgette. Ugyanekkor indult meg a Népakarat című hetilap, amely – bár elég mérsékelt hangon – a helyi baloldal véleményét fejezte ki.²⁴⁽¹³²⁾

A soproni Választójogi Blokk nem kívánta tevékenységét csak a városra korlátozni. Már alakulásakor kimondta, hogy „a megyét is működési körébe fogja vonni.”⁶² Erre nézve a közel jövőben megtörténnek a

döntő lépések.”²⁵⁽¹³³⁾ Ez az ígéret azonban nem valósult meg. Az említett „döntő lépésekre” nem került sor. Nem sikerült a vármegye más vidékein olyan összejöveteleket rendezni, amelyek a blokkhoz való csatlakozáshoz vezettek volna. Igaz, hogy a baloldal egységes szervezete július elején felvette a „Soproni és Sopronvármegyei Választójogi Blokk” nevet,²⁶⁽¹³⁴⁾ de ennek csupán formális jelentősége volt. A blokk tevékenysége gyakorlatilag továbbra is a város területére szorítkozott. Befolyása nem terjedt ki a megye parasztságára.

A Választójogi Blokk a városi közgyűlésen rendelkezett bizonyos befolyással. A radikálisoknak 25 képviselőjük volt itt, a „Soproni Polgári Egyesülés” néhány küldötte is Zsomborékat támogatta.²⁷⁽¹³⁵⁾ Többséggel azonban a blokk nem rendelkezett. Ezért Tisza bukása után nem sikerült a város vezetésében komoly változást létrehozni. Igaz, hogy június–július folyamán a baloldali erők szerették volna, ha Töpler Kálmán polgármester (a Tisza-kormányának évekig kiszolgálója) távozik.²⁸⁽¹³⁶⁾ Töpler Kálmán azonban a közgyűlés jobboldali többségére támaszkodva továbbra is hivatalban maradt.

6. A blokk tevékenységének talán legnagyobb hibája az volt, hogy nem mert igazságos céljai érdekében a tömegekre támaszkodni. A hetenként tartott összejövetel nem pótolhatták a népgyűléseket és még kevésbé a tüntetéseket. Ekkoriban pedig országszerte sok megmozdulás zajlott le, nemcsak a nagyvárosokban. Elég erre egy közeli példát felhozni. Augusztus 13-án Mosonmagyaróvárott került sor a baloldal nagygyűlésére, melyen Batthyány Tivadar (Károlyi pártjának egyik országos vezetője) mondott békebeszédet.²⁹⁽¹³⁷⁾ A soproni Választójogi Blokk képviseltette magát e megmozduláson, de saját városában nem volt képes hasonlót megrendezni.

A soproni Választójogi Blokk őszintén kívánta a békét és a demokráciát. Élt azonban benne az az illúzió, hogy az átalakulást a hatalmon lévők segítségével sikerül majd megvalósítani. Akkoriban általános volt a hiedelem, hogy az új uralkodó, IV. Károly szakítani fog a német szövetséggel és békét köt. Ugyancsak illúziók fűződtek a Tisza bukása nyomán megalakult Esterházy-féle kormányhoz. Ez utóbbtól a demokratikus reformokat és a választójogot várták, másszóval azt, hogy az előző évekhez képest gyökeres fordulatot hozzon a magyar belpolitikában.

A soproni Választójogi Blokk június 23-i ülésén üdvözölte az új, Esterházy-féle kormányt. Örömmel fogadta reformígéreteit, bár az új kabinet választójogi tervezetével kapcsolatban megjegyezte: ebben a kérdésben „a blokknak radikálisabb az álláspontja,”³⁰⁽¹³⁸⁾ Július 4-i ülésén ismételten bizalmát nyilvánította a kormány iránt.³¹⁽¹³⁹⁾ Július 13-án Esterházy Móric miniszterelnök levélben mondott köszönetet a soproni Választójogi Blokknak bizalomnyilvánításáért; kérte egyúttal a szervezetet, hogy továbbra is segítse a kormányt.³²⁽¹⁴⁰⁾

Augusztus 2-án Sopron város törvényhatósági bizottsága közgyűlést tartott. Ezen Zsombor Géza fontos indítványt nyújtott be. Egyrészt „a közeli béke létrehozásának” szükségességét hangoztatta. Másrészt az Esterházy-kormánytól remélte, hogy „a programjába felvett népjóléti és szociális reformokat, különösen pedig az általános, egyenlő és titkos választójogot mielőbb megvalósítani fogja.”³³⁽¹⁴¹⁾ A közgyűlés ezt a békére és a választójogra vonatkozó határozatot egyhangúlag megszavazta.³⁴⁽¹⁴²⁾ Töplerék is jobbnak látták, ha nyíltan nem foglalnak ellene állást. Az augusztus 2-i határozat a helyi demokratikus erők komoly sikere volt.

637. 1917 nyarán azonban egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a hatalmon lévőkől nem lehet várni a békét és a demokráciát. IV. Károly és környezete kétségtelenül szeretett volna véget vetni a háborúnak, de júliusban az erős német nyomás hatása alatt tovább folytatta az addigi politikát. Most már nem lehetett várni, hogy a

Monarchia a Német Birodalomtól függetlenül különbékét kössön. Hazánkban pedig a Tiszát felváltó, a haladó reformokkal kacérkodó Esterházy-kormány rövidéletűnek bizonyult. Augusztusban a kabinet lemondott. Wekerle Sándor alakított új kormányt, mely ugyan tett néhány mérsékelt reform-ígéretet, de határozottabban hirdette a háború folytatását és a németbarát politikát.³⁵⁽¹⁴³⁾

A Wekerle-kormány nem léptette ugyan ismét életbe a Tisza-féle gyűléstilalmat, de a néptömegek megmozdulásait igyekezett korlátozni. Jellemző példája volt ennek éppen a soproni nagygyűlés ügye. Már júniusban elhatározta a városi Választójogi Blokk, hogy augusztusban vagy szeptemberben nagy megmozdulást rendez.³⁶⁽¹⁴⁴⁾ Július 4-i ülésén az időpontot augusztus 26-ra rögzítette. Erre a nagygyűlésre meg akarták hívni Károlyi Mihályt és Bokányi Dezsőt, a Szociáldemokrata Párt legnépszerűbb vezetőjét és kiváló szónokát.³⁷⁽¹⁴⁵⁾ A tervezett nagy megmozdulásra hatósági nyomásra azonban végül is nem kerülhetett sor.

1917 őszen a béke és a demokrácia hívei a június–júliusi időszakhoz képest kedvezőtlenebb feltételek között küzdöttek, a harcot azonban továbbra sem adták fel. A soproni baloldali sajtója számos esetben hirdette az annexió és a kárpótlás nélküli békét.³⁸⁽¹⁴⁶⁾ A Választójogi Blokk pedig továbbra is tartott összejöveteleket, amelyeken a háborút támadták és a demokratikus átalakulást sürgették.

8. A legszervezettebb soproni haladó erő, a Szociáldemokrata Párt szintén őszintén kívánta a békét és a demokráciát. Aktivitása azonban a vártnál gyengébb volt. A politikai események meglehetősen készületlenül érték a helyi pártszervezetet és az önálló kezdeményezés is hiányzott.³⁹⁽¹⁴⁷⁾ A soproni SZDP egyetlen említésre méltó akciója ekkoriban az október 22-i pártértekezlet volt.

A háború kitörése óta ekkor első ízben tartottak a városban pártértekezletet. Többszázan jelentek meg ez alkalommal a gyűlés színhelyén, a Városi Színházban. Fischl László elnökölt.

Kondor Bernát budapesti kiküldött tartott nagy beszédet. Elítélte a háborút, amely „a modern kor szégyenfoltja”. Élesen támadta a Wekerle-kormányt. Megállapította róla, hogy nem akarja az országot kivezetni a háború poklából és képtelen a közellátás megoldására. Sürgette az általános választójogot. Kondor megállapította: demokratikus népparlament kell, „ez lesz a béke biztosítója is, mert a belpolitika szoros összefüggésben van a külpolitikával, amelynek most egy kicsiny *érdekcsoport* az irányítója a milliók rovására.”

Kondor beszédének megállapításai azonban nem tudtak lelkes hangulatot kelteni. Az igazság ugyanis az, hogy Bokányi Dezsőt várták a pártértekezletre. Csak az utolsó pillanatban derült ki, hogy helyette Kondor Bernát jön. Ez utóbbi teljesítette ugyan feladatát, de távolról sem volt oly népszerű és nem rendelkezett oly nagyszerű szónoki képességekkel, mint Bokányi. A csalódottság érzése rányomta bélyegét az egész összejövetelre. Az egyik helyi lap megállapítása szerint hűvös volt a légkör, „hiányzott belőle a népgyűlések forró, izzó hangulata.” Végeredményben a soproni pártértekezlet nem sikerült olyan jól, mint azt a szociáldemokrata vezetők szeretnék volna.⁴⁰⁽¹⁴⁸⁾

64A helyi Szociáldemokrata Párt és a Választójogi Blokk egyaránt nagy reményeket fűzött az őszre tervezett városi képviselői újráválasztásokhoz. Remélték, hogy erre már szélesebb körű szavazati jog alapján fog sor kerülni. Arra számítottak a baloldali erők, hogy az újráválasztások során jelöltjeik szerzik meg a többséget a városi törvényhatóságban. Novemberben azonban súlyos csapás érte ezeket a reményeket. A hatóságok nem engedélyezték a képviselőtestületi választásokat, még pedig az 1915. évi törvény VI. cikkelye alapján, mely kimondta, hogy a háború időtartama alatt választások nem

tarthatók.⁴¹⁽¹⁴⁹⁾

A Szociáldemokrata Párt tett szörványos kísérleteket arra, hogy az ipari munkásságon túlmenően más társadalmi rétegeket is megnyerjen. November elején Fischl László agitációs előadást tartott a tisztviselők számára.⁴²⁽¹⁵⁰⁾ A katonák körében is folytatott a soproni pártszervezet békepropagandát. Június végén a fővárosi Népszava közölte Kalapos Pál tüzér levelét Sopronból. Ebben megírta, hogy a szociáldemokrata agitáció nyitotta fel a szemét, most lett a szocializmus és a béke híve. „Munkásproletárok egyesüljtek!” – így fejezte be levelét Kalapos Pál. A Népszava ezzel kapcsolatban megjegyezte: „Tulajdonképen elvtársainknak szól ez a levél: megtanulhatják belőle, milyen fontos, hogy *lapjainkat terjesszük és eljuttassuk a közönyösök, a tudatlanok, a félrevezetettek kezébe.*”⁴³⁽¹⁵¹⁾ Ennek a katonának a megnyerése kétségtelenül érdekes tény volt. Sajnos, a következő hónapokban Sopronban hasonló eredmények kevésbé adódtak. A szigorú fegyelem alatt álló közkatonák körében ekkor még nehéz volt azt elérni, hogy nyíltan lépjenek fel a háború ellen.

9. 1917-ben a politikai élet érdekes, új jelensége a nők tömeges bekapcsolódása volt. A cenzúrahivatal is megállapította, hogy az értelmiségi asszonyok és lányok egyre határozottabban lépnek fel a társadalmi igazságtalanságok és a kegyetlen háború ellen.⁴⁴⁽¹⁵²⁾ A női egyenjogúság mellett emelt szót akkoriban a „Feministák Egyesülete” nevű társadalmi szervezet. 1917 nyarán már Sopron városában is megindult a mozgalom szervezkedése.⁴⁵⁽¹⁵³⁾

A soproni feministák legjelentősebb rendezvénye ősszel, a november 21-i volt. Ezen a mozgalom egyik országos vezetője, Spády Adél tartott előadást. Élesen elítélte „a háborúra uszító, megfizetett sajtót” és követelte a békét. Különösen nagy tetszést keltettek Spády Adél e szavai: „A háborút egy anya sem szavazta volna meg, ha megkérdezték volna tőle!”⁴⁶⁽¹⁵⁴⁾ A soproni értelmiségi nők a továbbiakban egyre határozottabban támogatták a békéért küzdő baloldalt.

1977. XXXI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Merényi László: Sopron politikai élete 1917 június–decembere között / A népjólétért és a kultúráért

A népjólétért és a kultúráért

10. A soproni haladó erők nemcsak politikai kérdésekkel foglalkoztak. Törődtek azokkal a gazdasági, szociális és kulturális problémákkal is, amelyek a város dolgozó lakosságát közvetlenül foglalkoztatták.

A súlyos közellátási helyzet a Szociáldemokrata Pártot komoly kezdeményezésre bírta. Június 16-án beadványt intézett a városi tanácshoz. „Szomorúan tapasztalja a soproni munkásság immár három év óta, hogy Sopron szabad királyi városban a nép egzisztenciája, megélhetése, egészsége a legmostohább bánásmódban részesül” – állapította meg ebben a SZDP, majd rámutatott arra, hogy „a városi közzelemezési hivatal nem áll hivatásának magaslatán... Sopron Magyarország legdrágább városa.”⁴⁷⁽¹⁵⁵⁾ Ez utóbbi megállapítás nem volt helytálló. A drágaság ellen országosan nagyarányú volt a dolgozó lakosság panasza, s ezen a téren az egyes vidékek között alapvető különbséget nem lehetett észrevenni.⁴⁸⁽¹⁵⁶⁾

A nehéz helyzet orvoslására az SZDP beadványa fontos javaslatokat tett. Ezek egyike az volt, hogy a várost négy közzelemezési kerületre osszák, s ezek mindegyikében hatósági elárúsító üzlet legyen az élelmiszer, fa és szén elosztására. Ilymódon – a javaslat szerint – „a lakosság nem volna kénytelen félnapokat egy-egy

élelmiciknek beszerzése végett az üzletajtók előtt eltölteni.” A másik javaslat szerint az élelmiszerekre blokkrendszerrel vezessenek be. Az említett jegytömb ellenében a hatósági üzlet a heti szükségletet mindenkinek kiadná. Ugyancsak fontos javaslat volt az, hogy a lakosságot családi, illetve egyéni lapokon nyilvántartsák, így az illetékesek a szükségletet tisztán látnák.

A beadvány kétségtelenül érdekes volt és a javaslatok gyakorlatilag megvalósíthatóknak látszottak. Legfeljebb olyan problémák merülhettek fel, vajon az ilyen központilag szervezett elosztás nem vezetne-e a bürokrácia fokozódásához? Az SZDP egyébként elismerte, hogy javaslatai többletmunkát okozhatnak, de „a városnak sem pénzt, sem fáradságot nem szabad kímélni akkor, amikor úgyszólván a tél küszöbén 35 ezer ember megélhetéséről, életéről, egészségéről és munkabírásáról van szó.” Kérte a városi tanácsot, hogy „a múltakkal szakítva, a nép bevonásával és az új idők tudatában, segítsen a mi nagy bajainkon.”

Az SZDP beadványa nagy figyelmet keltett a városban. A közigazgatás vezetőinek is tudomásul kellett venniük. A Szociáldemokrata Párt beadványa ügyében július 19-én a városi törvényhatósági bizottság ülést tartott. Ezen – meghívás alapján – részt vettek az SZDP megbízottai: Fischl László és Hirschl Jenő is. Az ülésen éles támadások hangzottak el az addigi közellátási politika ellen. A szenvedélyes támadások hatására Dr. Gerencsér Nándor főjegyző, a városi közéleti hivatal addigi vezetője le is mondott.

A tárgyalások további részén az SZDP egyes javaslatait külön-külön tárgyalták. Elfogadták azokat az indítványokat, amelyek a blokkrendszerre, illetve a családi vagy egyéni lapokon való nyilvántartásra vonatkoztak. Elvetette viszont a törvényhatósági bizottság a négy kerület és a hatósági üzlet gondolatát. Úgy határoztak, hogy „a város *minden cikket a kereskedők* útján fog árusítani. „Meg is jegyezték a munkásság megbízottai, hogy ezzel a törvényhatósági bizottság „a közérdek ellen cselekedett”. Fischl javasolta ekkor, hogy a város szeptembertől kezdve fát ne adjon el nagykereskedőknek, hanem a szegényeknek ossza ki blokk alapján. Efelett egyszerűen napirendre tértek.

Fischl ekkor azt kérte, hogy a város idejében gondoskodjék szénről a lakosság részére. Egyúttal felvilágosítást kért: milyen mennyiség áll rendelkezésre? Erre – a sajtó tudósítása szerint – „a város urai összenéztek, összemosolyogtak és végül is kijelentették, hogy erről – nem nyilatkozhatnak. Csak Töpler polgármester jegyezte meg; alighanem ezt a telet is fűtetlen szobában kell eltöltenünk (!) Ez a cinikus magatartás a közvéleményben jogos felháborodást keltett. Joggal alakult ki az a benyomás, hogy a város urai nem sokat törődnek a dolgozó emberek ellátásával.

Az izgalmas július 19-i ülésről a munkásság két képviselője elkeseredetten távozott. Úgy nyilatkoztak, hogy a törvényhatósági bizottság „határozatai a munkásság kívánságait *nem elégítették ki.*” A közigazgatás vezetői a következő hónapok során sem tettek sokat a dolgozó lakosság ellátása érdekében. Az őszi hónapokban a közéleti helyzet még rosszabb lett, s a fűtőanyaghiány égetővé vált.⁴⁹⁽¹⁵⁷⁾

A nyár folyamán nem sikerült változást előidézni a városi közéleti hivatalban. A bukott Dr. Gerencsér Nándor helyére a soproni baloldal Dr. Schwarz Sándort javasolta, ki a szervezett munkásság bizalmát bírta. A Soproni Kereskedelmi ⁶⁶Testület azonban beadványt intézett a tanácshoz: ne Schwarz legyen Gerencsér utóda, hanem Hauer Antal nagykereskedő. Többhetes huzavona következett. A jobboldal minden összeköttetését megmozgatta. Sikerült elérnie, hogy Schwarzot július végén behívták katonának. Töpler polgármester „jóindulatú segítségét” ajánlotta fel és közbenjárt Schwarz Sándor felmentése érdekében. Schwarz végül is elkerülte a harctéri szolgálatot, de az állást nem vele töltötték be. Ilymódon a jobboldalnak sikerült megőriznie befolyását a közéleti irányításában.⁵⁰⁽¹⁵⁸⁾

A november 4-i városi közgyűlésen Schwarz Zsigmond, az SZDP meghívott képviselője felvetette: „A

háború negyedik évében vagyunk és még nem alakult meg Sopronban a hadigondozó bizottság a katonák özvegyei és árvái védelmére.”⁵¹⁽¹⁵⁹⁾ Itt nyilvánvalóan súlyos mulasztás történt, s ebben a kérdésben a város urainak engedniük kellett. Egy héttel később a helyi „hadigondozó bizottság” már meg is alakult,⁵²⁽¹⁶⁰⁾ de a háborúban elesettek hozzátartozóinak helyzetén a továbbiakban sem segítettek sokat a város vezető körei.

11. Népjólét terén a szervezett munkásság ősszel fontos kezdeményezést tett. Október elején megalakult a Soproni Munkások Gyermekbarát Egyesülete. Elnökévé Fischl Lászlót választották meg. Az alakuló gyűlésen fontos javaslatok hangzottak el. Így például indítványozták, hogy a családjukat fenntartó dolgozó asszonyok gyerekei részére napközi otthont hozzanak létre.⁵³⁽¹⁶¹⁾ Ezek a javaslatok a közigazgatás vezetői körében nem találtak megértésre. A város munkásságának pedig nem voltak megfelelő anyagi eszközei ahhoz, hogy maga tudjon segíteni a nehéz helyzetben lévő családokon.

Kulturális téren is komoly tevékenységet fejtett ki a soproni munkásmozgalom. Ekkoriban a legfigyelemreméltóbb rendezvény az augusztus 19-i kabaré-est volt. Ezt a Szociáldemokrata Párt a sörgyár vendéglőjében rendezte; jövedelmét jótékony célra fordították. Érdemes kiemelni, hogy a konferálás feladatát Masera Frigyes látta el, aki a bécsi Residenzbühne tagja volt.⁵⁴⁽¹⁶²⁾ (Ez a példa is arról tanúskodik, milyen jelentős kulturális kapcsolat volt ekkoriban Sopron és a közeli Bécs között...)

1917 nyarán Sopron kulturális életének nagy gyászja volt Gyóni Géza halálhíre. A távoli Krasznajarszkban, hadifogolyként halt meg. Gyóni Géza életének egy jelentős szakaszát töltötte Sopron városában; neve és munkássága az itteni irodalmi élet múltjának szerves részét képezte. A soproni közvéleményt megrázta Gyóni Géza halálának híre. Az egyik helyi lap kommentárja „lantoshoz” hasonlította, aki „csodaszépen énekelt.” Egy másik soproni újságcikk pedig megállapította: halálának híre „sok baráti lelket borít Sopronban is gyászba, akikkel küzdelmes fiatal éveiben, mikor az ismeretlenség homályából még nem tudott kivergődni, összeforrott kevés örömben és több küzködésben. A gyászban osztoznak mindazok, akik fájjalják a korán elhunyt tehetséggel megsemmisülő szépségeket...”⁵⁵⁽¹⁶³⁾

Sopron jelentős irodalmi egyesülete, a Frankenburg Irodalmi Kör csak néhány hónapos késéssel emlékezett meg a halott költőről. A Gyóni-ünnepséget december 9-én tartották meg. Ferenczy Zoltán tartott színvonalas előadást a nagy halotról. Több Gyóni-verset Serfőző Ilona szavalóművésznő tolmácsolásában hallhatott a közönség. Megjelent az ünnepségen Peterdy Andor költő (Várnai Zseni férje) Budapestről. Ez utóbbit személyes barátság fűzte Gyónihoz. Az ünnepségen Peterdy felolvasta Gyóni Gézáról szóló versét, mely nagy sikert aratott.⁵⁶⁽¹⁶⁴⁾ A Frankenburg Társaság emlékűnnepélyének komoly visszhangja volt a városban. Jól fejezte ki Sopron haladó közvéleményének szeretetét a halott költő iránt.

1977. XXXI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Merényi László: Sopron politikai élete 1917 június–decembere között / Az Októberi Forradalom győzelme után

67Az Októberi Forradalom győzelme után

12. 1917. november 7-én Oroszországban győzött a Nagy Októberi Szocialista Forradalom. Az újonnan megalakult szovjet kormány első külpolitikai lépéseként békére hívta fel a hadviselő országok népeit. A győztes szocialista forradalom reális kivezető utat mutatott az emberiség számára a háború poklából.

Oroszországban a bolsevik párt már 1917 tavaszán és nyarán is nyíltan hirdette az imperialista háborúval való szakítást. Az ezzel kapcsolatos hírek szeptember és október folyamán egyre gyakrabban láttak

napvilágot a magyar sajtóban. A cenzúrahivatal szeptemberi összefoglaló jelentése is kiemelte, hogy sokan „különösen az Oroszországban fennálló viszonyok” (azaz a növekvő háborúellenes harc) miatt hisznek a közeli békében.⁵⁷⁽¹⁶⁵⁾

A nyár és az ősz folyamán a soproni sajtó csak igen szórványosan foglalkozott az oroszországi belpolitikai viszonyokkal. Október közepén azonban napvilágot látott egy érdekes tudósítás. Egy soproni illetőségű tiszt a rokkant katonák kicserélése révén ekkor került haza orosz fogságból. Átélt a februári polgári demokratikus forradalmat, majd a következő hónapok lázas belpolitikai harcait láthatta. Az ottani helyzetről így nyilatkozott: „Az orosz forradalom a forradalmak iskolájának sorát járta ki, rendkívüliséget az a hatalmas békevágó kölcsönöz neki, ami ma Pétervár és Kronstadt utcáin otthonos. Egyúttal jelent ez a forradalmi mozgalom egyebet is: felkészülést újabb társadalmi mozgalmakra, amelyek célkitűzései nemcsak orosz példát jelentenek.”⁵⁸⁽¹⁶⁶⁾ Az említett tiszt valósággal megjósolta azt a fordulatot, amely három hét múlva be is következett Oroszországban.

November 7-e után egy-két nappal már hazánkban is felfigyelt a közvélemény az Októberi Forradalom győzelmére. Az emberek érdeklődését persze nem a társadalmi változások keltették fel elsősorban, hanem a bolsevikok vezette szovjet kormány határozott békeprogramja. Érthető, hogy főként erre figyelt hazánk dolgozó lakossága, több mint három évi szenvedés után.

Sopron haladó közvéleménye is rokonszenvvel fogadta az oroszországi szocialista forradalom hírért. „A világtörténelemben ismét egy nagy esemény zajlott le – írta egy jellemző helyi sajtókommentár. – Hatása az európai háborúra sokáig nem késhet.”⁵⁹⁽¹⁶⁷⁾

A soproni sajtó számos írása üdvözölte az oroszországi fordulatot. „A béke szava Pétervárról indult el és reményt kelt az elkeseredett emberiség szívében.” „Világraszóló esemény történt, mely a béke felé vezető úton sok-sok mérfölddel vitt előbbre.” „A bolsevikok ... vezére tulajdonképpen Lenin és szűkebb köre, mint első programpontot, a békét állították céljaik elérése elé. Nem lehet kétséges, hogy azok az emberek, akik jogegyenlőséget, földosztást, rangeltörést akarnak, képesek lesznek a rögtöni béke megkötésére.”⁶⁰⁽¹⁶⁸⁾ Ilyen és ehhez hasonló kommentárok bőven idézhetők a novemberi helyi sajtóból.

November 21-én a szovjet kormány javaslatot tett Németországnak és Ausztria-Magyarországnak a béketárgyalások megkezdésére. Ezt Sopronban is (akárcsak másutt az országban) csak két napos késéssel teheték a lapok közzé. November 22-én ugyanis a cenzúrahivatal megtiltotta az újságoknak a szovjet békeajánlat közlését. Ezt azonban egy nap múlva hatálytalanították. Így november 24-én már a soproni sajtó is közölhette a szovjet kormány békekezdeményezését. A kommentárok elég hűen adták vissza a közvélemény helyeslését. Az egyik újságcikk szerint ez a hír **68** „alkalmas arra, hogy minden becsületes ember szívében viharos lelkesedést szüljön.” Néhány nap múlva pedig az egyik kommentár ezeket állapította meg: „Embermilliók életvágya éled, halálsejtelve elmúlik. A béke, a négy év óta várva-várt béke, ím látható, elérhető közelségben van.” Lenin neve újra megjelent a soproni sajtó hasábjain. Az egyik újságcikk írta: „ma mégis érezzük, hogy a béke nyert csatát *Lenin* mellett.”⁶¹⁽¹⁶⁹⁾

13. A béke azonban ekkor még nem valósulhatott meg. A Monarchia, de különösen Németország hatalmasai nem siettek a tárgyalások megkezdésével. A német militarista körök erejük fitogtatásával kívánták térdre kényszeríteni a fiatal szovjet államot. Ez visszatetszést keltett a magyar közvéleményben.

A német militarizmus mesterkedései ellen felemelte szavát a soproni közvélemény is. Jól fejezte ezt ki a városi közgyűlés november 30-i ülése.⁶²⁽¹⁷⁰⁾ Ezen Töpler Kálmánék az akkor folyamatban lévő VII. hadikölcsön ügyét vetették fel; azt javasolták, hogy erre a célra a város félmillió Koronát (!) jegyezzen.

Zsombor Géza a baloldal nevében felszólalt. Elismerte ugyan, hogy az adott helyzetben a hadikölcsön jegyzése elkerülhetetlen, de hozzátette:

„Ki kell azonban jelentenünk, hogy a vérfürdőt megelégtünk és visszautasítunk minden háborús uszítást. Különösen és nyomatékosan tiltakoznunk kell az ellen a berlini hang ellen, amely az ... orosz békejavaslat ellen máris hangulatot igyekszik szítani azzal, hogy a fegyverszünet csak Oroszország érdeke, hogy a békére csak Oroszországnak van szüksége. Diplomáciánknak, sorsunk intézőinek értésére kell adnunk, hogy a békét igenis mi is áhítjuk, vágyva várja az egész világ!”

Zsombor Géza állásfoglalása az egész soproni baloldal véleményét fejezte ki. Ezen a közgyűlésen a nem éppen haladó gondolkodású városatyák is kénytelenek voltak neki igazat adni. Zsomboréknak sikerült ezen az ülésen egy békehatározatot elfogadtatniuk. Ez – bár csak általánosságban – a háború mielőbbi befejezését hirdette. A határozatot átírat formájában december folyamán megküldték más törvényhatóságoknak is. Karácsony táján több megye közgyűlésén tárgyalták meg a soproni határozatot a mielőbbi békekötésről.

1917 végén Sopronban a haladó erők harca megerősödött. Ez összefüggött a Nagy Októberi Szocialista Forradalom hatásával, mely új reménységet öntött a béke híveinek szívébe. Bizakodással néztek az új esztendő elé. A következő, 1918-as évben a soproni baloldal aktivitása megnövekedett, s küzdelme komoly sikereket ért el.[63\(171\)](#)

1977. XXXI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Nagy Endre: Az első világháború diák-katonái

69 Nagy Endre: Az első világháború diák-katonái

1. Az első világháború elejéig (1914. aug. 1.) az újoncozási törvények alapján évenként azok az ifjak kerültek katonai sorozásra, akik abban az esztendőben 21. életévüket töltötték. A nagyarányú veszteségek miatt a Központi Hatalmak arra kényszerültek, hogy a sorozási korhatárt leszállítsák a 17. életévre. 1915 elején újabb újoncozási törvényt hoztak, melynek rendelkezése szerint már a 18. életévüket töltő ifjak is sorozásra mentek és bevonultak katonának. Ez új törvény alapján a középiskola felső osztályaiba (V., VI., VII., VIII. osztályba) járó diákokat sorozták be katonának, a sorozás után nemsokára be is kellett vonulniuk.

Sopronban abban az időben hat fiú-középiskola működött: négy nyolcosztályos középiskola; azaz az evangélikus líceum (ma: Berzsényi Gimnázium), a bencés gimnázium (1949-ben megszűnt), Lähne Vilmos magángimnáziuma (1918 nyarán megszűnt), az állami főreáliskola (ma: Széchenyi Gimnázium), továbbá a középiskola IV. osztályára épült négyosztályos evangélikus tanítóképző (1957-ben megszűnt), az ugyancsak a középiskola IV. osztályára épült, három osztályos állami felsőkereskedelmi iskola (ma: Fáy András közgazdasági technikum).

Cikkünk további részében a középiskolák V. osztálya értelemszerűen megfelel a tanítóképző és a felső kereskedelmi iskola I. osztályának, a VI. osztálya ezek II. osztályának, és így tovább; az érettségi vizsga és az érettségi bizonyítvány a tanító-képesítő vizsgának és a tanítói oklevélnek.

Volt Sopronban még egy „kadet-iskola” is, a középiskola IV. osztályára, illetve a katonai alreáliskola IV.

osztályára épülő „m. kir. honvéd főreáliskola”. Három évfolyamos volt. Növendékei a harmadik osztály elvégzése után kerültek a hivatásos tiszteket képző honvéd Ludovika Akadémiára (ma: Kossuth Akadémia). Ez a soproni középiskola tehát nem tartozik vizsgálódásunk körébe.

2. Mikor a háború kitört (1914. aug. 1.), Vilmos német császár azzal nyugtatta meg népeit, hogy „mire a falevelek lehullanak, győztesen hazatér az ármádia.” Hát lehullottak a falevelek, de a háború nem ért véget, hanem mind nagyobb méreteket öltött. A veszteségek pótlására újabb katonákra volt szükség, így az Osztrák-Magyar Monarchia országaiban novemberben sor került az 1894-ben születettek sorozására is. A soproni középiskolákban ilyen évjáratú csak kettő akadt: VIII. osztályosok voltak.

3. 1915 elején újabb hadkötelezettségi törvényt hoztak: sor alá kerültek azok is, akik életük 18. esztendejében jártak. E törvény alapján 1915 februárjában–márciusában besorozták az 1895- és 1896-belieket. Beváltak a soproni középiskolák VIII. osztályaiból 67-en, VII. osztályaiból 42-en, a VI. osztályaiból 10-en, az V. osztályaiból 3-an, összesen 122-en.

Minisztériumi rendelet szerint a besorozottaknak április 15-ére kellett bevonulniok: előtte hét nappal mindegyikük megkapta addigi osztályzata alapján osztálybizonyítványát, sőt a VIII. osztályosok minden külön vizsga nélkül az érettségi bizonyítványukat.

Március 27-ével kezdődött a kéthetes húsvéti vakáció. Az iskolák tehát ezen a napon megállapították a bevonuló diákok érdemjegyeit. A minisztériumi rendelet úgy intézkedett, hogy a vidéki tanulók postán kapják meg bizonyítványukat.

Az iskolák március 27-én iskolai ünnepélyen búcsúztak el a bevonulóktól. Az evangélikus líceum ifjúsága és tanári kara a régi Deákuti Vármegye zászlaja alatt vonult fel a templomba: elől a 20 bevonuló haladt.

A húsvéti vakáció alatt azután távirati rendelkezés jött az iskolákhoz a vallás- és közoktatásügyi minisztériumtól, hogy a hadügyminisztérium az újoncok bevonulását egy hónappal, vagyis május 15-ére elhalasztotta, az újoncoknak tehát a húsvéti vakáció leteltével vissza kell térniök az iskolába. Így is lett.

Furcsa helyzet állt most elő, különösen a már leérettségizettekkel kapcsolatban. **70**Jóízű humorral ismerteti ezt a helyzetet 25 évvel később az egyik újonc, Dr. Rempert Elek (akkor már a budapesti evangélikus gimnázium tanára) az Evangélikus Líceumi Diákszövetség 1938-ban megjelent Emlékkönyvében: „Az osztályvizsgánk megvolt március végén, s ennek alapján az érettségi bizonyítványunkat is megírták március 27-én. Mi azután eladtuk a könyveinket (katonának nincs rájuk szüksége) s elbúcsúztunk az iskolától. A húsvéti vakáció közben ért azután bennünket az a szomorú meglepetés, hogy bevonulásunkat elhalasztotta a minisztérium egy hónappal, s nekünk újra be kellett ülnünk a padokba. Nagyszerű helyzet volt: bizonyítványunk megírva, könyveink nincsenek, és mi ott ülünk a padban. Unatkoztunk és – szégyenkezve, de be kell vallanom – rendetlenkedtünk. Szegény osztályfőnökünk, boldogult Bothár tanár úr hiába próbált megint beleszorítani bennünket az iskolai fegyelembe. Maholnap úgy kell imádkoznunk, hogy a katonáktól ments meg Uram minket! – fakadt ki egyszer.”

Elkövetkezett ez is, a katonáktól való „megszabadulás”: április végén megkapták érettségi bizonyítványukat, illetve tanítói oklevelüket, és két hét múlva becsukódott mögöttük a laktanya kapuja. Ez volt az első „hadi érettségi”, 1915 áprilisában.

Az V., VI. és a VII. osztályból bevonult diák-katonákat a következő, 1915/16. tanévre felvették magántanulónak a soron következő osztályukba és egy év múlva, 1916 áprilisában már mint

hadapródör mesterek, zászlósok jöttek haza a frontról négyhetes tanulmányi szabadságra, „katona tanfolyamra”, hogy magánvizsgát tegyenek.

Az 1914/15. tanév minisztériumi rendeletre mindenütt május 20-a táján befejeződött, hogy a falusi fiúk otthon, szüleik gazdaságában segédkezhessenek, s ez így volt később is, a háborús tanévek során.

Nagy szükség volt az új katonákra a háborús gépezet számára, így alighogy az 1895- és 1896-beliek bevonultak, 1915 júniusában sorozatra kerültek az 1897-beliek is, tehát a 18. életévükben levők. Beváltak a soproni VIII. osztályokból 26-an, a VII. osztályokból 30-an, a VI. osztályokból 22-en, az V osztályokból 10-en, összesen 88-an, s a következő hónapban kellett bevonulniuk.

A katonának be nem vált VIII. osztályosok június hónapban rendes érettségi vizsgát tettek.

4. 1916 áprilisában, a harmadik háborús esztendőben az 1898-beliek kerültek sorra. Életük 18. esztendejében. Bevált a VIII. osztályosokból 30, a VII. osztályosokból 38, a VI. osztályosokból 28 és az V. osztályosokból 15, összesen 111. Mint látjuk, a VIII. osztályokból besorozottak száma az előző évekhez viszonyítva egyre csökken, mégpedig azért, mert csökken a VIII. osztályok tanuló-létszáma is, minthogy belőlük az előző évben már jelentős számú csoportok vonultak be katonának.

Az V., VI. és a VIII. osztályból besorozottaknak május 22-re kellett bevonulniuk. Ugyanakkor fejeződött be a tanév is, így a bevonulók a többi tanulóval együtt kapták meg az osztálybizonyítványukat és érettségi bizonyítványukat, illetve tanítói oklevelüket.

A VII. osztályt végzett újoncokkal kapcsolatban nagy újítást vezetett be a minisztérium: részükre külön-külön mindegyik iskolával május 25-től június 25-ig tartó „érettségi előkészítő” tanfolyamot rendeztetett. A tanulók a tanfolyam végén szóbeli osztályvizsgát tettek, s ennek alapján megkapták érettségi bizonyítványukat, illetve tanítói oklevelüket is. Tehát a többi osztálytársuknál egy évvel korábban fejezték be középiskolai tanulmányaikat; érettségi bizonyítvánnyal a zsebükben vonultak be katonának.

A minisztériumot e kétségtelenül nagyon helyes intézkedésben az a meggondolás vezette, hogy az éppen akkor végzett VII. osztályosoknak még frissen él emlékezetükben a VII. osztályos tananyag, s így könnyen lehet ráépíteni a VIII. osztályos tananyagot, különösen matematikából és fizikából.

Ezen a tanfolyamon az 1898-beliekkel együtt voltak az előző éven a VII. osztályból bevonult 1895., 1896. és 1897-beliek is. Ez utóbbiak – szinte kivétel nélkül – a harctérről jöttek haza az érettségi tanfolyamra. A tanfolyam végén mindannyian osztályvizsgát tettek, melynek alapján megkapták érettségi bizonyítványukat, illetve 71 tanítói oklevelüket. Érettségi bizonyítvánnyal a zsebükben az újoncok bevonultak a laktanyákba, az „öregek” pedig visszamentek a harctérre.

A minisztérium ezt az újítását alkalmazta a következő két esztendőben, 1917-ben és 1918-ban is. A VII. osztályokból besorozott diákok a VII. osztály befejezése után rögtön négyhetes érettségi tanfolyamra kerültek s utána érettségi bizonyítványukkal vonultak be katonának. Itthon maradt osztálytársaikat egy teljes esztendővel megelőzték.

1916 végén a Monarchia békeajánlatot tett az antant-hatalmaknak, ezek azonban feltétel nélküli megadást követeltek. Beléptünk a negyedik háborús esztendőbe.

5. 1917. januárjában sorra kerültek az 1899-beliek. A VIII. osztályokból bevált 24, a VII. osztályokból 47, a VI. osztályokból 15 és az V. osztályokból 2, összesen: 88. Az V., VI. és VIII. osztályból besorozottaknak

március 10-ére kellett bevonulniok, a VII. osztályból besorozottak részére ismét érettségi tanfolyamot rendeztek az iskolák március 15-től április 20-ig. A diák-katonák megkapván érettségi bizonyítványukat április 25-ére vonultak be. Ugyancsak áprilisban voltak a VI. és VII. osztályos tanfolyamok az előző években bevonultak részére.

6. Még egy évig tartott a világháború. Utolsó esztendejében, *1918 januárjában* az 1900-as évjárat került sorozatra. Ebből is szokásos létszámban váltak be. Bevált a VIII. osztályokból 25, a VII. osztályokból 44, a VI. osztályokból 21, és az V. osztályokból 7, összesen: 97. Az V., VI. és a VIII. osztályokból besorozottaknak március 15-ére kellett bevonulniok. A VII. osztályból besorozottak részére február 1-től március 12-ig tartó tanfolyam volt, melyen elvégezték a VII. osztályos tananyag még hátralevő részét, s akkor kapták meg VII. osztályos bizonyítványukat, utána folytatólagosan érettségi tanfolyam volt részükre április 22-ig. Ekkor kapták meg VIII. osztályos és érettségi bizonyítványukat és április 28-ra bevonultak katonának.

Ugyancsak április 1–28-ig tartó VII. osztályos tanfolyamot rendeztek az iskolák az előző években a VI. osztályból bevonult katonadiákok részére; ezek is néhány kivétellel a harctérről jöttek haza a tanfolyamra.

Az a furcsa helyzet állott tehát elő, hogy egy és ugyanazon időben – 1918 áprilisában – egy és ugyanazon osztály 1900-beli újoncai már érettségi tanfolyamon vettek részt, viszont a harctérről hazajött 1898- és 1899-beli osztálytársaik még csak a VII. osztályos tanfolyamon; így az 1900-beli újoncok április 22-én már az érettségi bizonyítványukat kapták meg, viszont az 1898- és 1899-beli „öreg” katonák (tizedesek, őrmesterek, zászlósok!) még egy héttel később, április 28-án még csak a VII. osztályos bizonyítványukat!

Úgy látszik, fonáknak tartotta ezt a helyzetet a minisztérium is, mert április utolsó hetében sürgős rendelkezés érkezett az iskolákhoz, hogy a VII. osztályt a katonatanfolyamon elvégzett diák-katonákat fel kell venni a május 1-től 28-ig tartó érettségi katonatanfolyamra, s így május végén megkaphatják érettségi bizonyítványukat.

Az érdekelt öreg-katonák tanulmányi szabadsága április végével lejárt, az idő rövideje miatt újabb tanulmányi szabadságot harctéri ezredparancsnokságuktól szerezni nem tudtak, így április végével vissza kellett menniük a harctérre. Közülük azonban egyetlen egy licistának mégis sikerült újabb tanulmányi szabadságot szereznie, mert történetesen éppen idehaza, a pöttestnél teljesített szolgálatot. Az evangélikus líceumban ennek az egy főnek a részére megtartották az említett érettségi tanfolyamot. A VII. osztályt 1918 áprilisában az említett katonatanfolyamon elvégzett többi diák-katona azután csak a proletárdiktatúra után, 1919 szeptemberében tehetett nagyjából már „rendes” érettségi vizsgát.

Még egyszer, immár ötödször hullottak le a falevelek, amikor végre vége lett a háborúnak. Véget vetett neki az 1918. október 31-én Budapesten kitört forradalom. A katonák otthagyták a lövészárkokat, harctereket, laktanyákat és hazatértek otthonaikba.

A Károlyi-kormány hamarosan látta, hogy katonaság nélkül nem lehet meg az ország. Szükség van rá a külső biztonság és a belső rend megvédése céljából. November közepe táján új gyalogezredeket szervezett és be kellett vonulnia az öt legfiatalabb 72háborús korosztálynak, az 1896–1900-belieknek. Ennek alapján bevonultak azok az 1898- és 1899-beli diák-katonák is, akik a középiskolának még csak a VII. osztályát végezték el (az említett katonatanfolyamon).

Majd azután december 20-a táján miniszteri rendelet jelent meg: a közép- és főiskolai hallgatók

leszerelendők, hogy folytathassák tanulmányaikat.

Így hát a karácsonyi vakáció után, 1919. január 4-én a soproni középiskolák VI., VII. és VIII. osztályaiba is „berukkoltak” bejáró magántanulónak az 1898–1899- és 1900-beli „obsitos” katonák. A VI. és VII. osztályba iskolánként általában kettő, de a két gimnázium VIII. osztályába összesen 19 (a bencés gimnáziumba 10, az evangélikus líceumba 9). Beültünk ismét az iskolapadba „civil” osztálytársaink közé. Mondogattuk is, hogy Petőfi csak mint „zöldhajtokás, sárgapitykés közlegény” ült be 1841 őszen a pápai református kollégium VII. osztályába a „civiliek” közé, mi meg már őrmesterek, zászlósok, hadnagyok vagyunk.

„Civil” osztálytársaink akkor már minden tárgyból a VIII. osztályos anyagnak jól a felénél tartottak, így mi matematikából és fizikából a munkába bekapcsolódni nem tudtunk, annál kevésbé, mert az V., VI. és VII. osztályos tananyagból nagyon kevés volt a fejünkben. E két tantárgy óráin csak ültünk egyenruhásan a civilek mellett, között és a tanári magyarázatokból és a civilek feleleteiből vajmi keveset értettünk meg.

Hamarosan rájöttünk, hogy ez a „békés egymás mellett élés” a matematikából és a fizikából nem ér semmit. Öntevékenyen elővettük hát a „grészleót”, Grész Leó premontrei tanárnak Matematika és algebra c. kitérő segédkönyvét és elkezdtük a legelején, a IV. osztályos anyagnál, a fundamentumnál. Emlékezetem szerint magánúton, otthoni munkával április közepére nagyjából végeztünk az egész tananyaggal.

Mint említettük, a bencés gimnázium VIII. osztályába tíz, az evangélikus líceum VIII. osztályába pedig kilenc ilyen leszerelt katona járt mint bejáró magántanuló. Részükre azután a két tanintézet április 28-án közös tanfolyamot indított a közoktatásügyi kormányzat rendeletére. A közös tanfolyam tanárai megegyezés alapján felerészben a bencés gimnázium, felerészben az evangélikus líceum tanáraiból kerültek ki, a közös tanfolyam helye az evangélikus líceum ifjúsági önképzőkörének, a Magyar Társaságnak olvasóterme volt.

Természetesen az elején kezdtük el mindegyik VIII. osztályos tantárgyat, illetve matematikából és fizikából átvettük az előző osztályok tananyagának leglényegesebb részeit is.

„Rohamléptekben” haladva tán az egyes VIII. osztályos tantárgyaknak felénél tartottunk, amikor június 12-én a közoktatásügyi népbizottság élelmezési és egyéb okokból az ország minden iskolájában befejeztette a tanítást. A középiskolás tanulók újfajta bizonyítványt kaptak, amelyben csak két osztályzat volt, illetve lehetett: „a követelményeknek megfelelt”, vagy pedig: „nem felelt meg”. A VIII. osztályos tanulók pedig „Végbizonyítvány”-t kaptak s ebben is csak a fenti osztályzat valamelyike állott. Ilyen végbizonyítványt kaptak az említett katonatanfolyamok hallgatói is. S e végbizonyítvány jogosított az egyetemekre, főiskolákra való felvételre.

A proletárdiktatúra bukásával ezek a végbizonyítványok érvényüket veszítették és a VIII. osztályt végzett tanulóknak 1919 szeptemberében rendes érettségi vizsgát kellett tenniük. Természetesen itt Sopronban külön érettségi bizottság előtt tettek vizsgát a rendes tanulók és külön a 19 tanfolyamista. De ez utóbbiak írásbeli dolgozatot csak magyarból készítettek. Tehát kissé még ez is „hadiérettségi” volt.

7. A katona-tanfolyamok mérlege. Könnyen elgondolható, hogy a katonának bevonult diák fejében, emlékezetében gyorsan elhalványultak a korábban szerzett iskolai ismeretek, különösen matematikából, fizikából. Egyrészt kiszorították őket a „hadtudományi” ismeretek: a szolgálati szabályzat, a gyakorlati szabályzat, a térképismeret, de „keményebb” ismeretek is: bakáknál a géppuska, az aknavető, gránátvető, kézigránát, lángszóró, a gáztámadás, gránátbiztos fedezék építése, a futóárok-rendszer, **73** az ellenséges

állás „felgöngyöltése”, tüzéreknél az ágyuk, a löelemek kiszámítása, stb. Egy év múlva jött tanulmányi szabadságra. Egy esztendő alatt a megszerzett iskolai ismereteknek általában a nagyobb részét elfelejtette. Kemény munkával lehetett volna feleleveníteni, biztos tudássá tenni. Egy esztendő alatt el is szokott az iskolai tárgyak tanulásától.

Hazaérkezvén, itthon élvezte a csendes, békés életet, amikor nem víjjognak a feje felett „gyilkos ólomfecskek”, nem robban gránát, akna, nem kell éjszaka kiállania fülelőőrszemnek, feszülten figyelni, hogy ellenséges rohamjárőr nem kúszik-e drótakadályunk közelébe, hogy azon drótvágó ollóval nyílást vágjon magának, amelyen majd pirkadatkor az állásunkra törhessen.

Most mindebből kikapcsolódott. Ismét szobában lakott, ismét békés, polgári életet élhetett s a gondolatai inkább akörül forogtak, hogy hány hét múlva kerül ismét vissza a halál mezejére. Éppen ezért nagy érdeklődéssel várta és olvasta az újságokban a harctéri híreket, mi történik a frontokon, a Monte San Michelén, az Asiago fennsíkon, vagy az albán fronton, Fieri-nél, az „Ozum terepszakazon”, stb.

Bizonyos, hogy ha nem is egyetlen, de legfőbb célja volt, hogy meglegyen az osztályról a bizonyítványa, hogy évet ne veszítsen. Pedig ki tudja, veheti-e hasznát a bizonyítványának majd valamikor, a háború után, nem oltja-e ki az életét gyilkos ólomfecske, vagy gránátszilánk?

A négyhetes tanfolyamból legalább egy hét, az első hét a régebbi tananyagának, az előző évek tananyagának felelevenítésével telt el. Az elején kezdve át kellett futni a régebbi anyagon és csak azután lehetett áttérni az új anyagra. Az idegen nyelvekből a nyelvtant kellett átismételni, s azután következhetett mintegy 100–150 sornyi szöveg, latinból egy kis régiségtan is, németből meg az éppen tárgyalt költő, író rövid életrajza német nyelven. Az új anyag természetesen csak kis része volt a tantervi utasításokban megszabott anyagnak, vagyis a tananyagnak csak a leglényegesebb részeit tartalmazta, annyit, amennyit három hét alatt „rohamléptekben” el lehet végezni.

Már csak ezért is a diák-katonának tudásbeli felkészültsége jóval alatta maradt annak a szintnek, amelyet a tantervi utasítások megköveteltek. A vizsgáztató tanárokat a körülmények arra készítették, hogy nagy jóindulattal bírálják el a diák-katonák tudását. Tán a vizsgáztató tanárok maguk között abban egyeztek meg, hogy a katona-diák általában olyan szintű bizonyítványt kapjon, mint amilyent „tényleges” diákkorában szerezni szokott.

Ez méltányos, emberséges eljárás volt, hisz a diák-katona nem tehetett arról, hogy nem végezhetette rendes úton a tanulmányait, hogy a sors őt az iskolapadból katonasorba vitte.

8. Említsük meg azt is, hogy az 1916/17. tanévtől kezdve katona-diákok voltak az egyetemeken, főiskolákon is.

Az I. világháború előtti időben az volt a rendszer, hogy az egyetemi hallgató is sorozásra került, mikor életének 21. esztendejét töltötte, de a bevonulásra haladékot kapott és csak tanulmányai befejeztével, már mint diplomás, okleveles embernek kellett bevonulnia. Mikor kitört a világháború (1914. aug. 1.) az ilyeneket is szinte azonnal behívták katonának.

Az 1916/17. tanévben ezzel kapcsolatban is újítást vezetett be a közoktatásügyi minisztérium (a hadügyminisztériummal karöltve): az egyetemista katona-diákok ismét beiratkozhattak az egyetemre, a soron következő évfolyamra, és részükre 1917. április–májusban kéthónapos tanfolyamokat rendeztek, amelyen „lehallgatták” a soron következő két félévüket és letehették a soron levő vizsgáikat is. Tudomásom

szerint, az ezredparancsnokságok olyanoknak adhatták meg ezt a kéthónapos tanulmányi szabadságot, akiknek legalább egy évi harctéri szolgálatuk volt. De kevesen tudták ezt a lehetőséget igénybe venni, mert a tisztekre, tisztjelöltekre mindig nagy szükség volt a harctéren is, itthon is, így az ezredparancsnokságok nem igen adtak ilyen nagy szabadságot.

74Beiratkozhattak az egyetemekre katona-hallgatónak olyanok is, akik már a háború alatt mint diákkatonák végezték el a középiskolai tanulmányaikat, ha a szükséges katonai szolgálatuk megvolt.

Az egyetemeken, főiskolákon továbbtanulni szándékozók legnagyobb része azonban csak a háború után, mint leszerelt katona iratkozhatott be egyetemi hallgatónak. A hadviseltek az egyetemeken kedvezményt kaptak: rövidebb idő alatt végezhatték el egyetemi tanulmányaikat, sűrűbb egymásutánban teheték le a megszabott vizsgákat.

Igaz, a hadviseltek közül, ha nem is sokan, de elég sokan lemorzsolódtak az egyetemről. Emlékezetem szerint, akkoriban hírlapi cikkek is foglalkoztak ezzel a kérdéssel, s a lemorzsolódások okául azt állapították meg, hogy aki mint diák-katona katona-tanfolyamokon végezte el középiskolai tanulmányait, gyakran a középiskolának mind a négy felső osztályát, és kapott végül érettségi bizonyítványt, az nagyon elszokott a szorgos, folytonos, elmélyedő tanulástól s ezért nem bírja elvégezni az egyetemi tanulmányokat.

Ebben a megállapításban sok igazság lehet. De lemorzsolódás az egyetemekről volt a háború előtti években is, a háború utáni években is, nemcsak volt diák-katonák között, hanem olyanok is lemorzsolódtak, akik rendes úton végezhatték el a középiskolát.

Fentebb írtam arról, hogy a soproni bencés gimnázium és az evangélikus líceum 1919 áprilisában közösen érettségi tanfolyamot rendezett 1898- és 1899-beli leszerelt diák-katonái részére. 10-en voltak a bencések, 9-en voltunk licisták. Az 1898-beliak az V., VI. és VII. osztályt, az 1899-beliak pedig a VI. és VII. osztályt végezték katona-tanfolyamon. A 9-hez még hozzáveszem azt az 1900-beli 8 osztálytársamat, akik – mint már említettem – 1918 áprilisában érettségi katona-tanfolyamon végeztek; osztályunkból tehát összesen 17-en végeztünk érettségi katona-tanfolyamon. A 17-ből 14-en mentünk egyetemre, felsőbb tanfolyamra s közülünk egy sem morzsolódott le: 5 orvos lett, 3 mezőgazdasági akadémiát végzett, 2 lett mérnök, egy tanár, egy pap, egy jogász és egy községi jegyző, három nem tanult tovább, hanem az érettségi után azonnal hivatalnoki pályára ment. A tíz bencés „kamerád” közül csak ötről van biztos tudomásom: ezek egyetemet, főiskolát végeztek.

A rendes tanulóknál egy-egy tanév szorgalmi, tanulási ideje – az évközi szüneteket leszámítva – kereken kilenc hónap, a diák-katonánál ez egy „gyenge” hónapra rövidült. Csak ennyi ideig élesíthették, fejleszthették felfogó képességét az iskolai tantárgyak. Az is bizonyos, hogy katonának bevonulván kikökönt a szorgos, folytonos, rendszeres iskolai munkából, a tanulásból, s tanfolyamra hazatérvén, csak kis mértékben tudott ismét visszaállni a tanulásba.

Diák-katona osztálytársaim egybehangzó megállapítása szerint is éppen ezért ránk az egyetemen nagyon kemény munka várt. De hajtott bennünket a kötelességérzet, melyet az iskola nevelt belénk, az önértet, az önbecsülés, hogy megszerezzük a diplomát. S ez fűtötte az egykori diák-katonák java részét, nagyobb részét, akik sikeresen elvégezték egyetemi tanulmányaikat.

Mindezekről: „diák-katonákról”, „katona-tanfolyamokról”, „hadi érettségiről” már az 1920-as évek ifjabb diáknemzedékei is legfeljebb csak valamit hallottak, napjaink társadalma – igen csekély kivétellel – semmit sem tud. Éppen ez készítetett arra, hogy a soproni középiskolai oktatás történetének eme epizódjáról

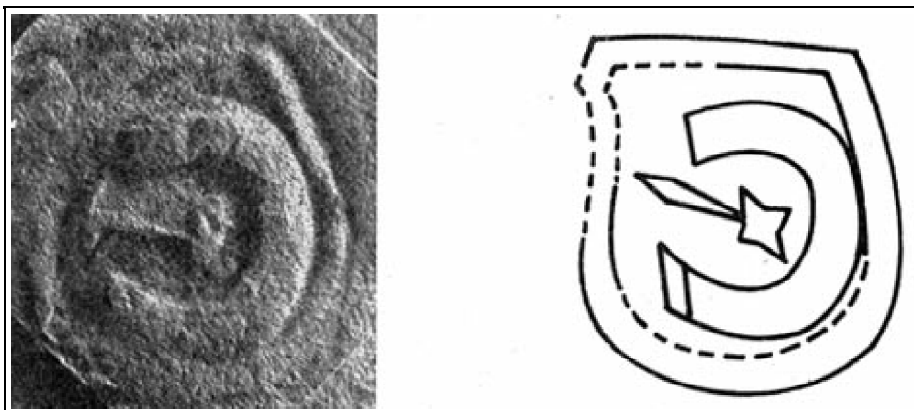
megemlékezzem.

1977. XXXI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Tompos Ernő: Schleiffengrad Mihály soproni kovácmester pecsétje

75 Tompos Ernő: Schleiffengrad Mihály soproni kovácmester pecsétje

A pecsét mezejében tárcsapajzson, egy a hajlatával balra forduló lópatkó és a szárjai között közel vízszintesen elhelyezett patkószeg (1. és 2. kép). Ennyit lát a heraldikus azon a kis levélen (DI 1405), melyet a soproni városi levéltár őriz.¹⁽¹⁷²⁾ A soproniak középkori pecsétjeiről írt cikkemből (SSz. 1973, 289–306) annak idején kimaradt.

Első pillanatra még az sem bizonyos, hogy ez a fedett és elmosódott pecsét valóban az említett kovácmesteré. Sem felírás, de még egy monogramm sem utal a tulajdonosára. Abban az időben számos oklevélben van utalás arra, hogy valaki a saját pecsétnyomójának hiányában valamelyik jelenlevőt használta. Ha azonban elgondolkodunk a levél írójának helyzetén, akit Vöröstorony (ma: Rotenturm) várában tartottak fogva, be kell látnunk, éppen neki állott elsősorban érdekében, hogy levelének hitelt adjanak. Schleiffengrad Mihály u. i. azt közli a városbíróval, polgármesterrel és az egész városi tanáccsal, hogy fogságban tartják és csak 20 dénárfont és egy új számszerj ellenében bocsátják szabadon. Könyörögve kéri őket, a város előlegezze ezeket, hogy kiszabadulhasson. Ígéri, hogy megszolgálja és meg is téríti a városának az ezzel kapcsolatos kiadásait. Az összeg nagyságára jellemző, hogy polgárunk 1449. aug. 5-én adta el az Új utcai, tehát belvárosi házáat és kovácműhelyét 61 denárfont és 4 solidusért.²⁽¹⁷³⁾

Vöröstorony vára Vas vármegyében, Felsőórtól kb. hat km-re délkeletre volt és a monyorókeréki Ellerbach család tulajdonában volt. Ma Burgenland déli részében találjuk ezt a falut, a várból alig maradt valami.³⁽¹⁷⁴⁾ Itt íratta 1456. ápr. 22-én levelét Schleiffengrad Mihály és sportteljesítményként sem megvetendő az, hogy a lovasküldönc már másnap a légvonalban 65 km távolságra levő Sopronban volt a levéllel. Az akkori tanács gyors ügyintézését dicséri, hogy ezt a városra súlyos anyagi terhet hárító ügyet még aznap elintézték, mert ápr. 24-én már ismét Vöröstoronyból keltezi levelét Matsch Paczolt, az ottani várkapitány. Közli a város vezetőségével, hogy kezességükre ⁷⁶foglyát már szabadon is bocsátotta és azt a reményét fejezi ki, hogy Sopron városa teljesíteni fogja a vállalt kötelezettségeit.⁴⁽¹⁷⁵⁾ Levelén 1,4 cm

átmérőjű fődött gyűrűs-pecsétet láthatunk. Doborpajzsban szarufa és a pajzs felett P. M. betűk.[5\(176\)](#)

A kovácmester nem sokáig élvezhette a drágán kiváltott szabadságát, mert már 1457. dec. 11-én végrendekezett vagyonáról. A Lövérhegyen levő szőlejét a Krisztus testéről elnevezett vallásos társulatra hagyta,[6\(177\)](#) többi vagyonát meg nővérére, Wagner Konrád feleségére és családjára. 1458. márc. 6-án már fel is bontották a végrendeletét.[7\(178\)](#)

Patkószeget tartalmazó címer 1537-ből Budáról is ismert (Hufnagel Miklós ún. beszélő címere).[8\(179\)](#)

1977. XXXI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Fried István: Soproni diákok klasszicizmusa

Fried István: Soproni diákok klasszicizmusa

„A sopronyi Magyar Társaság” 1804-ben, antológia formájában, válogatva bocsátotta közre tagjai „próba-munkáinak ‘sengé’-it. A kötet verseket tartalmaz, amelyek 1792 és 1804 között keletkeztek, mintegy számot ad az országos hírnévre szert tett önképzőkör poétai munkásságáról; az első tagok kezdeményeitől az újabb generációnak az elődök próbálkozásait követő munkálkodásáig. A magyar jakobinusok kivégzése után támadt csöndben is e tájról hangzott föl az első biztató szózat; az újabb kutatás[1\(180\)](#) Kis János 1797-es Zsebbe való könyvének esztétikai jelentőségén túlnövő szerepet tulajdonít; a csöndet megtörő Kis Jánost követi Virág Benedek, s a mind jobban erősödő kórusban csendül föl a soproni diákok hangja is. A kötet keletkezéséről, kiadásáról, Döbrentei Gábor buzgóságáról, szerkesztői tevékenységéről már többen szóltak.[2\(181\)](#) S hogy a versikék értékelése eddig csupán az általános megjegyzések szintjén mozgott, a kutatásnak nem súlyos hibája. Hiszen önmagában véve, a kor versátlagához mérve joggal marasztalható el majd mindegyik költemény. Még az is, amely Kis János vagy éppen Döbrentei Gábor tollából származik. A korszak fő irányának lecsapódását, iskolai és iskolás olvasmányok rímekkel, ritmussal való fölcifrázását, másodlagos élményeket, az irodalomból ihletet merítő epigonokat találhatunk e kötetben. De éppen ezért érdemel az eddiginél alaposabb, esztétikai-eszmetörténeti szempontú méltatást. Hiszen – a maga szűkös keretei között és a maga kezdetleges, olykor gyermekes módján – azért kifejezi a koreszméket, ugyanazokat a gondolatokat szólaltatja meg, mint amelyek a legjelesebbeket foglalkoztatták; a versformálás az uralkodó áramlatot követi. S ne feledjük: túlnyomórészt diákok, a soproni, igen jó hírű és méltán dicséret – a mérsékelt felvilágosodás és a német földről ideplántált neohumanizmus eszméivel telített – soproni iskola növendékei a szerzők. Akik azt is tanúsíthatják: mennyire mély és milyen maradandó hatást tett rájuk mindaz a német (és kisebb mértékben francia), olasz és magyar költészet, [77](#) amely olvasmányaikon, tanáraik előadásain keresztül áramlott feléjük. E versikék elárulják, hogyan fogták föl e diákok (olvasók!) a koreszméket, milyen közönségei voltak a felvilágosodásnak és a főleg klasszicista olvasmányoknak.

Önmagán túl mutat ez a kis kötet. Először is azért, mert megjelenésekor hatást keltett, a magyar szóért aggódókat megnyugtatta: akadnak bőséggel olyan diákok, akik továbbviszik a költők, gondolkodók kezdeményezte ügyet: a magyar nyelv terjesztésének, népszerűsítésének, a magyar versek olvasásának eszméjét. Másrészt arról a szolid, megbízható verstani tudásról tettek tanúságot, amelyet a soproni iskola és a magyar verselőkről szólva, az önképzőkör tagjai elsajátítottak. Olyan költői kör létezéséről tanúskodott ez a kötet, amely biztosítéka az olvasóközönség fennmaradásának, ízlésének, műveltségének. Akik ezeket a verseket írták, talán a későbbiekben nem művelik majd a költészetet, de megértik a magyar költők

törekvéseit, és talán előfizetőivé válhatnak a magyar versesköteteknek. S hogy Csokonai küzdelmeit fölidézzük, e tanúságtétel sem csekély érdem.

A kötetet tanulmányozva, egyáltalában nem meglepődve fedeztük föl, hogy néhány jobb darabja Csokonai legszebb verseire rímeli; hogy az általánosan elfogadott német költészet hagyományát követi; hogy terminológiája, megannyi eszméje a kor költőieivel teljesen közös. Kifejezi azt a dilemmát, amely a kor nagy költőit is megkísértette, s amely nem egyszer polarizálta a gondolkodókat. A rövid bevezetés lelkesen szól a „Két Magyar Hazá”-hoz: „Kezdvén az a’ vastag homály, melly a’ magyar nyelvet ‘s vele együtt a’ nagyra született Magyarorságot is bétakarta, egy Bessenyei, egy Báróti és Pézeli gyümölcstöző fáradozása után oszolni, deríteni indult a’ hasadó hajnal világoskodó sugára egy Batsányiban, egy a’ szerelmekkel édesen mulatozó Kazinczyban, ‘s egy jó szívű Révaiban fekete látkörünket.” Az 1804-ben még merésznek is nevezhető, lendületes, a felvilágosodást szinte néven nevező, az alig szabadult Kazinczyt és a megbélyegzett Batsányit idéző, bár az első tagoktól, 1791-ből származó szavak jelzik Döbrentei valódi álláspontját is, a diákság többségének véleményét, amely éppen nem a felvilágosodás, sőt a magyar jakobinusok felé mutató eszmevilág megtagadásáról árulkodik. Csakhogy Döbrentei már ekkor is ügyes diplomatának bizonyult: az egyértelműen felvilágosult terminológiához csatolja az evvel némileg szembenállót, a rendi-nemesi világ terminológiáját. „Édes” ősökről emlékezik meg, „a’ Keresztyénség védelmező bástyái”-ról. Ám a kétféle terminológia e bevezetőben nem egyensúlyozza egymást, mivel Döbrentei az édes ősöknek szemrehányást tesz, hogy kissé elhanyagolták a nyelv ápolását. A továbbiakban a Társaság nyelvűvelő céljairól nyilatkozik, s a verseskötetnek jelentőségét nem annyira poétai, mint inkább nyelvűvelői hasznában látja. Ugyanezt a gondolatot a költő Döbrentei több versben elosztva megszólaltatja. „A magyar nyelv viszontagságairól” című költemény már megrója az ősöket, hogy csak hadakoztak, a nyelvet a durva setéségekben hagyták. Komjáti, Heltai, Pesti megidézése után Bessenyeivel indítja „nyelvünk aranyos századjá”-t, majd Batsányit és Kazinczyt emlegeti, végül így sommáz: „Tsillagos a’ magyar Ég, már messzire űzte homályát...” E felvilágosult nyelvűvelő-nyelvűvédő költeménnyel szemben áll „A haza” című vers, amelyben – többek között – ezeket olvashatjuk:

*„Te Scythák vérén vétetett..
Magyar Ország vidéke (...)
Mellyért Oroszlány módjára
A’ Magyar kard harcola,
Mind addig, mig utoljára
Nékie meghódola...”*

1790 napjait, a magyar nemesség pünkösdi királyságának időszakát idézi, szót ejt az elfajult fiakról, s a hazához való hűségre buzdít. E barokkos terminológia nem a felvilágosult diáké, jókora engedményt tesz kora rendi-nemesi fölfogásának. Más kérdésről szólva fejt ki Szauder József: „az oroszlanpéldázat a magyar nemesség [78](#)virtusának naiv idealizálásán alapul, a szenvedély retorikába fullad”.^{[3\(182\)](#)} Döbrentei a honfoglalási tematikával, a honfoglaló ősök idealizálásával annak a véleménynek tesz engedményt, amelyet más helyen megrótt, épp hazafiatlansága (azaz a nyelv elhanyagolása) miatt. A harci erények magasztalása itt az előtérbe kerül, holott más versekben a tudománybéli erények magasztalására kerül sor. Ez a kettősség szintén reagálás a kor fölvetette kérdésekre, s a még tájékozatlan diákokot nem szabad megrónunk amiatt, hogy a kétféle vezető úton nem ismerte ki eléggé magát. Ugyanilyen természetű a későbbi egyetemi oktató Czinke Ferenc műve: előbb a munkát dicséri, a józan barátságot, a tudományt s a haza szerelmét, amelyhez az ország fejedelméhez való hívséget kapcsolja. Jellemzőek az alábbi sorok:

*„Az egész világ
Bámulta hajdan nagy vitézink
Tetteit; a' tudományt betsüllye
Bennünk idővel, 's a' maradékaink
Tőlünk tanullyák, nemzeti szittyai
Vitézi nyelvünkön...”*

Harci erények és tudományos érdemek, nemzeti és „szittyai” nyelv együtt, egyszerre alkotják Czinke „tündér képét”. A korabeli költészet alaptémái közül megeljük még a belső visszavonást (L. I.: A' had veszedelmiről), a magyar ifjak dicsőítését (Sz. A.: A magyar ifjakhoz),⁴⁽¹⁸³⁾ a barátságot dicsőítő szóvirágokat (Cserty Ferenc: A barátság), stb. A magyar nyelvről is csak ilyen lapos sorokat tud kitalálni az egyik szerző: erőt, indulatot lehell, „Legélesebb (!) mély érzésnek Merül enyelgésiben”, a latinnal összehasonlítva is megállja a helyét. A költészetet a jóízlés tudományának fogják föl a szerzők, a költészet karon fogva barátkozik a bölcsesség Asszonyával. Érdekesebb az a Csokonaira utaló versszak, amely a költészetnek a semmiből világokat teremtő erejét emlegeti:

*„Világító sugáraid
Festik a' természetet,
Kiterjednek határaid
Látják az enyészetet.
Te, a' tengert az egeket
Megtöltéd állatokkal,
Te teremtél Isteneket
Minden valóságokkal.”*

B(aranyay) F(erenc): A' költés' magasztalása

Természetes, hogy e kontextusban a költészet „fest”, de figyelemre méltó az igyekezet, mennyire akarja a költő kiterjeszteni a határokat; hogyan törekszik – mélységben és magasságban – megnövelni a költészet hatóerejét. De a költészet mellett nem csökken a bölcsesség szerepe sem. Kis János emígy aposztrofálja: „Szivemnek legfelségess' b bálványa, Szüz Böltsesség...” „szépek szépe” ...”Benned érzés, vágyás, gondolatok Zengnek fenséges harmóniát...” Ez a bölcsellett szinte egyenértékű bölcsesség testvére a nagy kezdőbetűvel jelölt Igazságnak és Virtusnak, e populár-aufklerista irodalom két kulcs-fogalmának. Nem ódai magasságokban zeng az őt dicsőítő, a magasztost is az ésszerű és egyszerű körében tartja. Ezzel vitathatatlanul közvetlen megnyilatkozást tud adni a költői mondanivalónak, de valami száraz racionalizmussal is hatja át, amely a szárnyalástól fosztja meg a költői szót.

⁷⁹Jó példa erre a már nem diákkorban keletkezett „Leányom halálára” című vers. Az érzés és az élmény őszinteségében nincs okunk kételkedni: de a hosszú, sőt hosszadalmas bevezető, amely természetfestő, érzékenységet eláruló szakaszaival, tanító-oktató modorával hirtelen csap át a vers alap gondolatát kifejező strófába, jelzi a tehetség korlátait:

*„A lepkék holttak módjára,
Kik álomban heverték,
Károk' kipotolására*

*Étheri testet nyertek,
'S most már sorjában kedvekre
Legelnek virágokon,
'S szép örömökről szebbekre
Repdesnek új szárnyakon."*

Csokonai pillangója ötlik eszünkbe, mintha annak a megragadó versnek didaktikus parafrázisa lenne Kis János költeménye. Amit ott Julow Viktor találóan jellemez: „Szétbogozhatatlanul egybefonódott élet- és halálvágnak, életfáradtságnak, sötét kiábrándultságnak, szépség- és gyönyörmohóságnak s a költői öröklét akarásának rokokósan kecses-táncos-muzsikás és nosztalgikusan tragikus kifejezése, szívbe markoló szépségében már-már elemezhetetlen káprázatos remeke A pillangóhoz”,⁵⁽¹⁸⁴⁾ azt Kis János költeményében mintegy visszajára fordítva látjuk: mitsem kapunk a tragikus küzdelemből, a megszenvedett halhatatlanság-hitből. Ehelyett lapos optimizmus, iskolás leírás az, amiben részünk van: bölcselet helyett bölcselkedés, mozarti zene helyett zörgő ritmus. Olyan költő műve a Kis Jánosé, aki képtelen elszakadni a propozíciós vers szerkesztési módjától. A téma megnevezése után annak kifejtése, kommentálása, száraz leírással történő megjelenítése kell, hogy következzen. Másrészt a Hainbund költőinek utánzása sem szabadította föl képzeletét; ezért a Csokonaiéval hasonló témát csak ezen a szinten és ilyen módon tudja versbe önteni. Nyilván benne is megfordult a Csokonait zaklató gondolat: a költői (és általában: emberi) halhatatlanság kérdése benne is fölvetődhetett. A mélyebben gondolkodó Csokonait költői tehetsége egyik remekművére készítette, Kis Jánostól ismertetésre, bemutatásra, kommentálásra telt. A rokoko ellaposodott, elvesztette báját, Julow Viktor szavával: „varázsos gráciáját.”⁶⁽¹⁸⁵⁾

Nem egyedi jelenség ez e kötetben. Z(igán) J(ános) emígy vigasztalja a „költő”-t:

*„Ha a' muzsák elpártolnak...
Ha nem gerjesztnek szivedbe
Mindég tüzet, vedd eszedbe:
Az Istennék is asszonyok.”*

A kötet vitathatatlanul legsikerültebb darabja Kis János: Egy hajós éneke 1793. A' Duna hátán Baváriában c. verse.⁷⁽¹⁸⁶⁾ Itt sikerül a Hainbund költőitől tanult modort s a honvágy fakasztotta érzést összeegyeztetni, simán folyó verselésű költeménybe átültetni. Ez az a vers, amely a kötet verselőinek határát jelöli ki: az iskolás, a rokokótól, a szentimentalizmustól és a klasszicizmustól tanult eszközökkel idáig lehet eljutni – ennyi tehetséggel. A korban divatos sajka-allegória itt megfelel, a halvány utalás a korra megemeli a mondanivalót (Mi szép, letenni kormányt, **80A'** sors ha üldözött!), a költemény menete a közvetlen élmény lejegyzésétől vezet a mitológizáló általánosításig; az ízléssel és tartózkodással megválasztott költői képek jól festik a hazavágyó ifjú képzelgését eljövendő otthoni nyugalmáról, békéjéről. Igaz, e képek nem önálló lelemény szülöttei: a sajka-allegória sem Kis János találmánya, de ebben a versben a helyén van, az énekelhető-dallamos költemény méltán vált antológia-darabbá. Egyébként is kitűnik jó rímeivel, gördülékeny jambusaival. A szónokias-prédikáló modor ebbe a versbe is belekerül, a didakszis sem hiányzik, de itt nem bántó formában jelentkezik. Néhány sora pedig önmagában is sikerült alkotás (Hol tsendesen tsorognak Idóm' patakjai, Zajogva míg zuhognak Világ' nagy habjai.) A versben föllelhető ellentét (a nagyvilág és Kis János szerény kisvilága között) itt jól érzékelhető: szerénysége élete múlását patakhhoz hasonlítja, míg a nagyvilág zúgó habjaitól elfordul.

Nem azt bizonygattuk, hogy remekmű sikerült a szerény szándékú és képességű költőnek; szó sincs róla.

Csak épp a tehetség célszerű megnyilatkozását állapíthattuk meg: ez az az élmény, amely őszintén és az iskolás nyugóktól jórészt mentesen versbe kívánkozhatott. Ehhez hasonló intenzitású és élményalapú verset nem találunk a kötetben. Az alkalmi versek üres kongásukkal, a többi költemény pedig a följebb vázolt vonásokkal jellemezhető. Műfajait tekintve is jellegzetes ez a kis könyv. Az alkalmi versek mellett jórészt ódákat, epigrammákat, dalokat, idilleket találunk: azaz azokat a lírai műfajokat, amelyek az önképzőköri-iskolás gyakorlattal elsajátíthatók; amelyeket tanáraik előírtak nekik a poétikai órákon. A témák is ilyenek: a hazaszeretet kifejezése mellett a barátság tér többször vissza, s ez az önképzőköri jelleggel is magyarázható. Igen sok az általánosságba merülő, tételt bizonyító költemény (pl. a bölcsességről, az érzésről, stb.), a lefordított költők között találjuk Martialist, Schillert és Höltyt. De ha forráskutatást végzünk, bizonyára Horatius és a Hainbund költőit több vers mintájaként tarthatjuk majd számon. Szűk ez a költői világ, óvatos is, szerény is. Nem törekszik új ösvények fölkutatására. Inkább életjelként hangzik, lelkes diákok híradásaként: hallják a költők szavát, részesei akarnak lenni a magyar nyelv pártolását célzó mozgalomnak. De visszhangja e kötet a felvilágosodás eszméinek is; az általunk bemutatott versek jórésze – igaz, a szűkös lehetőségek miatt gyöngye hangon – azokat a gondolatokat szolgáltatta meg, amelyek később erőteljesebben hangzanak föl: például az ősök megrovása a nyelvvédelem elhanyagolása miatt Kazinczy tübingai pályairatának egyik fontos tétele lesz.

A mintául szolgáló magyar költők közül Csokonait kell említenünk, az ő dalai, ódái Kis Jánosig jutottak el; mellette a dalszerű formákat művelő magyar poéták foglalkoztatták a soproni diákokat. Kisfaludy Sándor hatásáról – e kötetéről szólva – nemigen tudnánk beszámolni. Viszont Döbrentei önálló kötetében, amely szintén Sopronban jelent meg, 1804-ben „A szerelem kellemei. Hat dalokban” címmel a strófászerkesztés, a hangvétel, a verséptés már a népszerű Hímfyre emlékeztet. Bizonyosságul az első szakaszt idézzük:

*„Oh te forró hevességgel
Lángoló hű szerelem!
Ma, íme édes örömmel
Kellemed énekelem. –
Téged', a'kit minden állat
Érez és hord magába,
Kinek bájolása elhat
Minden szívnek titkába:
Te' az ember' életének
'S e' világi lételének
Edgyik czélja, veleje,
Oh boldogság' kútfeje!”*

81A későbbiekben a soproni diákok buzgósága nem hagyott alább: mindig arra törekedtek, hogy a legkorszerűbb magyar irodalommal lépést tartsanak. Ez magyarázza Vörösmarty népszerűségét az 1820-as esztendőkből a Magyar Társaság szerepét olyan nevéssé emelkedő egyéniségek, mint Székács József életében.

Az általunk elemzett kis kötet a „soproni” irodalomtörténet jelentős állomása: tükrözi több mint egy évtized költői munkálkodását, a diákok ízlését. A kötetben belül nem tapasztalhattuk az ízlés fordulatait, nem követhettük az érdeklődés irányait. A kötetet e szempontból egyneműnek is nevezhetjük. Döbrenteiék nem hoztak lényegesen újat az első nemzedékhez (Kis Jánosékhöz) képest; inkább a szentimentális klasszicista tendenciákat erősítették föl, illesztették az újabb próbálkozásokhoz. A kötet versei jól illeszkednek bele a

korabeli iskolai verselők művei közé; talán csak Debrecenben és Sárospatakon erőteljesebb a diákköltészet hagyománya ebben az időben. S miután a XIX. század elején fontosnak bizonyult minden önálló verseskötet és antológia, éppen a diákok verselményei biztatást jelentettek az éppen alakulni kezdő, szétszórt irodalmi életnek. A soproni líceum diákjai számára pedig követésre méltó hagyományt teremtett, új erőt adott a Társaság költői ambíciójú tagjainak. Mintául szolgált a későbbi nemzedékek számára is. Ezért írhatjuk, hogy e kis kötet értéke nemcsak a helytörténet, hanem általában, művelődéstörténetünk szempontjából is figyelemre méltó.

1977. XXXI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Fogarassy László: Iratok az osztrák–magyar határkérdés történetéhez II.

Fogarassy László: Iratok az osztrák–magyar határkérdés történetéhez II.

Köller ezredes, Hegedűs altábornagy vezérkari főnöke 1921. október 12-én 11 óra 30 perckor, amikor még a velencei tárgyalások javában folytak, Hughes-gépen a következő távirati jelentést küldte a magyar miniszterelnökségre:

„1) Kismartonból az ottani francia albizottságnál beosztott de Michel őrnagy az itteni tábornoki bizottságnál jelenti, hogy a felkelők tegnapelőtt lopás végett kivégeztek egy bajtárust.¹⁽¹⁸⁷⁾ – A felkelők parancsnoksága állítása szerint e hó 7-én a lajtai hídon Wiener Neustadt mellett történt lövöldözés tárgyában az insurgens (helyesen: *insurgentes*) irreguliers érinti, akik nem tartoznak a felkelők parancsnoksága alá, hanem egy egészen külön szervezetet képeznek.²⁽¹⁸⁸⁾ Savanyúkat a felkelők egy csapata megszállta.

2) Magyaróvár csendőr-vármegyeparancsnokság jelentése szerint Hanságban a C-vonaltól nyugatra³⁽¹⁸⁹⁾ a tőzeg kigyulladt, a lakosság az oltási munkálatokat megkezdte. Egyébként a helyzet változatlan.

3) Prónay Felsőőről az itteni tábornoki misszióhoz⁴⁽¹⁹⁰⁾ a következő távirati jegyzéket küldötte, ami azonban még nem lett kézbesítve és kérem a kegyelmes úr döntését, hogy esetleg a jegyzéket visszatartsam.

„Wir beehren uns die an das königliche ungarische Ministerium des Äussern gleichzeitig abgegangene Depeschenabschrift mit der Bitte zu unterschreiben, dieselbe dringend an die Vertreter der in Venezia über Westungarn verhandelnden ⁸²Mächte leiten zu wollen. Die original Depesche lautet: Königl. ungarisches Ministerium des Äussern, Budapest. Est ist uns zur Kenntnis gelangt, dass die königliche ungarische Regierung hat Westungarn den Ententemächten übergeben und die Bevölkerung Westungarns, welche ihren heimatlichen Boden bisher verteidigt, künftighin all ihre Sonderinteressen zu verfechten gewillt ist, erklärt hoch und heilig keinen Vertrag gut zu heissen oder anzunehmen, welchen Westungarn nur in geringsten Bruchteil an Deutsch-Österreich ausliefert. Dagegen protestieren wir schon jetzt, auf das entschiedenste über das Schicksal Westungarns zu entscheiden ist einzig und allein ausschliesslich nur die hiesige Bevölkerung berechtigt und wird mit Waffen vereitelt werden. Wir ersuchen den Herrn königlichen-ungarischen Minister-Präsidenten diese unsere Deklaration zur Kenntnis nehmen zu wollen. Gegenwärtige Depesche ergeht behufs Kenntnisnahme und Weiterleitung gleichzeitig an die Entente-Mission in Sopron. Paul, von Prónay Oberauführer. Dr. Franz von Lévy Referent. – Vége.”⁵⁽¹⁹¹⁾

A miniszterelnökség válasza nem maradt meg az iratok közt, így nem tudjuk, vajon a fenti távirat eljutott-e

a soproni antant-tábornoki misszióhoz. Annak sem találtuk nyomát, vajon Prónay átadott-e egy másolatot a Felsőőrött állomásozó Trotter angol századosnak, akivel naplójának tanúsága szerint jó viszonyban volt, de nagyon valószínű, hogy megtette. A velencei tárgyalásokról szóló irodalomban nem említik, hogy a lajtabánsági kormány tiltakozó jegyzéke eljutott volna Velencébe a magyar delegációhoz vagy della Torretta olasz külügyminiszterhez, különben Bánffy Miklós közölte volna, mint érdekes apróságot kéziratos visszaemlékezéseiben.

A magyar kormány komolyan vette azt a kötelezettséget, hogy le fogja szerelni a felkelőket. Erről a következő okmány tanúskodik:

„A m. kir. minisztériumnak 8704 M. E. számú rendelete a nyugat-magyarországi kérdés megoldása tárgyában.

A magyar királyi minisztérium a nyugat-magyarországi kérdés megoldása tárgyában Velencében az 1921. évi október hó 13. napján kötött megegyezésben vállalt kötelezettségének végrehajtásául a következőket rendeli:

Az említett megegyezés feltételeinek teljesítése, mint ismeretes, hazánknak a jelen rendkívüli nehéz körülmények között kedvezőnek tekinthető eredményeket biztosítván, a minisztérium a haza minden polgárától elvárja, hogy a megegyezésben vállalt kötelezettségeinek teljesítését legszentebb hazafiúi kötelességének tekintse.

Ehhez képest a minisztérium felhívja a nyugat-magyarországi felkelőket, hogy a további ellenállást szüntessék be, fegyvereiket tegyék le és térjenek vissza otthonukba.

A minisztérium biztosítja, hogy ama felkelők, akik az előbbi bekezdésben foglalt felhívásomnak október 30-ig engedelmeskednek:

1. a felkelés alatt esetleg elkövetett politikai bűncselekményük miatt felelősségre nem vonatnak,
2. az egyetemi és más iskolai tanulmányaikat tanévvesztesség nélkül folytathatják, ellenkező esetben pedig félévüket, illetve tanévüket elvesztik.

A felkelésben esetleg résztvevő tényleges vagy nyugállományú tisztek s hivatalnokok, akik a fenti felhívásnak nem engedelmeskednek, szigorú megtorló eljárás alá esnek.

Aki a jelen rendelet közzététele után a felkelésben továbbra is résztvesz, vagy a felkelőket akár pénzzel, akár más anyaggal támogatja, a büntető törvények rendelkezései szerint esik büntetés alá.

Budapest, 1921. október hó 18-án.

Bethlen s. k.
m. kir. miniszterelnök.”⁶⁽¹⁹²⁾

83Hogy ez milyen visszhangot keltett a szabadcsapatok vezérei között, arról Fogler Béla (Bethlen személyi titkára) és Ranzenberger Jenő vezérkari testületi őrnagy (Ranzenberger Viktor csendőrszázados fivére, később Ruszkayra változtatta nevét) közti beszélgetés tanúskodik. Ranzenberger Jenő őrnagy Sopronban 1921. november 2-án 18 órakor a Nyugat-Magyarországi Főkormánybiztosság Hughes-gépén felhívta a Miniszterelnökség távíróosztályát és a géphez kérte a miniszterelnök titkárát, aki azonnal

jelentkezett:[7\(193\)](#)

„Itt Fogler. Jó estét kívánok – parancsolsz valamit?

Itt Ranzenberger őrnagy. Kérlek Bethlen kegyelmes úrnak jelteni legsürgősebben, hogy tárgyalást felkelővezérekkel lefolytattam és okvetlenül kívánják a következő értesítés teljhatalmú leadását a magyar kormánynak. A végén foglaltatott két pontra pedig választ, illetve döntést. Következik az értesítés szövege:

Nagyméltóságú gróf Bethlen István miniszterelnök úr, Budapest.

Lajtabánság területén kívül megjelenő lapok közlése szerint Nagyméltóságod magyar kormány nevében kiáltványt bocsátott ki. Ezen kiáltvány Lajtabánság fegyveres védőseregét nyugat-magyarországi felkelők elnevezéssel a velencei megegyezésre hivatkozva, melynek hiteles szövege mindezeig ismeretlen – fegyverletételre hívja fel, az ellenkezőket pedig lázadás címén leendő felelősségrevonással fenyegeti. Miután ezen kiáltvány a hivatalos lapban mindezeig még nem jelent meg, ennél fogva a hozzáfűzött szankcióval sem bírhat az 1879. évi XC. t. c. 9. § (alapján).[8\(194\)](#) Eltekintve attól, hogy lázadás a magyar kormány ellen csak a kormány impériumának területén követhető el alkotmányunk szerint, nemlétező törvénynek szintén nem lehet szankciója. Már pedig a velencei egyezmény csak akkor válik befejezetté, ha az törvényben kihirdettetett, addig csupán két miniszter előkészítő megállapodása. Lajtabánság népe függetlenségét, önállóságát és semlegességét oly területre és népre kiáltotta ki, amelyről a magyar kormány a trianoni békeszerződés végrehajtásában írásban lemondott és az ántántnak átadott. Miután a trianoni békeszerződés törvénybe cikkelyeztetett, Lajtabánság kérdésében a további szó az ántánté. Már pedig a szövetségi Legfelsőbb Tanács az itten történekről szóló jelentést tudomásul vette.[9\(195\)](#) Kétséges azonkívül az is, hogy lemond-e a nemzetgyűlés a velencei egyezmény elfogadása által az Ausztria részéről át nem vett területhez fűződő ősi jogának fenntartásáról akkor, amikor éppen a lajtabánsági haderőnek készenléte akadályozta meg elsősorban, hogy Nyugat-Magyarország nem válhatott egész területében a monarchisták felvonulási területévé, ami azután a karlista puccsot feltétlenül sikerre vezette volna. Mi tehát a nemzetgyűlés állásfoglalása előtt a magyar kormány fentemlített felhívását illetőleg csak a magyar királyi kormány kifejezett felelősségére intézhetünk. Minthogy azonban a felkelők között sok a csonkamagyarországi állampolgár, kötelességünknek tartjuk, már most leszögezzük, hogy a felkelőket a magyar állam törvényeivel szembehelyezkedni nem engedjük. Ha tehát a törvényes alap meglesz, amely bennünket a kiűrésre kötelezni fog, eziránt haladéktalanul intéznedni fogunk. Már most megjegyezzük, hogy a védősereg 200 kilométernyi arcvonalon őrsőkre felosztva teljesít szolgálatot. Amíg tehát azok valószínű nem kevés rábeszélés árán a használatukban levő magánvagyon (téliruha, takarók, ágynemű) visszaszolgáltatása és olyan megbízható valamelyes polgári alakulat megteremtése után a központba bevonhatók lesznek, ahhoz nem 24 vagy 48 óra, hanem esetleg hetek szükségesek. Azonkívül az egész hadsereget illetőleg oly természetű anyagi kötelmek és kötelezettségek állanak fenn, amelyek még a terület átadása előtt feltétlenül rendezendők. A rendezés azonban, miután milliókról van szó, olyan előzetes jogi és pénzügyi tárgyalásokat kíván, amelyek szintén csak hosszabb idő alatt bonyolíthatók le. A felkelők teljesen önzetlenül megtartották eddig Nyugat-Magyarországot, melynek népe most a felkelőkben [84](#)becsületes védőit látja, akiknek szavára exponálta magát magyar érdekekben, Ausztriával szemben függetlensége népszavazás útján történt kikiáltásával oly időpontban, ami többé be nem következik.[10\(196\)](#) Ha most a felkelők minden előkészület nélkül cserbenhagyják őket, feltétlenül biztos az anarchia kitörése, amellyel szemben éppen a jóindulatú elem teljesen védtelenül áll. A szomszédos muraközi vendek tragédiája [11\(197\)](#) ily körülmények között intőpéldájuk lesz a jóérzésű elemeknek arra nézve, hogy többé magyar érzelmüket ki ne nyilvánítsák. Ezt előre bocsátva kénytelenek vagyunk a legteljesebb felelősséget a magyar királyi kormányra hárítani Nyugat-Magyarország népeinek érthető ódiamáért, a soproni népszavazás feltétlen

sikertelenségéért és végül a nem papíroson dolgozó irredentizmus lángjainak kioltásáért. Amennyiben az előadottak ellenére a magyar kormány a kiürítést kívánja, kérünk erről írásbeli hivatalos értesítést, továbbá közokirati értékű biztosítást az anyagi összes kötelezettségek átvállalását illetően.

A Lajtabánsági Kormányzótanács nevében kelt Nagyszentmihály 1921. november 2.

Dr. Lévy Ferenc
külsügyi kormányzótanácsos.

Apáthy László kormányzótanácsi elnök.

– Itt Ranzenberger őrnagy. Az imént leadott hosszú memorandumot, amelyet személyesen a felkelők adtak le, nem kell egész terjedelmében komolyan venni abban az esetben, ha a kormány, illetve miniszterelnök hűghezen azon választ adja, hogy

1) a most megtörténő kiürítésért a magyar kormány teljes egészében vállalja a felelősséget.

2) Ha a felkelők által visszahagyott és nyugtázott anyagi kötelezettségekről szintén felelősséget vállal, akkor hajlandók lesznek a kiürítést azonnal megkezdeni.

Ezen két pontra való esetleges igenleges választ egyúttal kérik egyidejűleg írásban is megküldeni, illetve írásban való megküldését hűghezen bemondani. A másik lehetőség az volna, hogy időt ne veszítsünk, hogy a soproni főkormánybiztosság táviratilag meghatalmaztatik arra, hogy a két pontra a kormány által adott távirati választ a kormány rendeletére hivatalos írásban is kiadhatja. Ha nemleges válasz érkezik, akkor Siegrabentől északra¹²⁽¹⁹⁸⁾ terjedő területen azonnal be kellene vezetni a katonai akciót.

Azt hiszem, hogy ezen memorandum leadása többé-kevésbé személyi hiúság kérdése volt, azért mentem bele, mert mindenestre legcélszerűbb minden eszközt felhasználni, mielőtt a katonai akcióra sor kerülhet, noha ez esetben sem tartok komoly ellenállástól, csak félok, hogy ez esetben a felkelők Ausztria felé indulnának útba, ami súlyos újabb külpolitikai bonyodalmakra vezethetne. A memorandumra kérek lehetőleg azonnal választ, mert máskülönben a kiürítési időből megint elvesztek egy napot. Rosszul mondtam, nem az egész memorandumra kell válasz, csak a két utolsó általam precizírozott pontra tartjuk fenn az összeköttetést, addig is szervusz. –

(Fogler:) Kérlek, most nem tudok a miniszterelnök úrral beszélni, mert a pártkörben tartózkodik, ahol a holnapi parlamenti napot készítik elő értekezleten. Mihelyt hazajött, rögtön bemutatom neki a most vett táviratot, de miután attól tartok, hogy ez csak az éjszaka folyamán következhetik be, választ holnap reggel előtt nem hiszem, hogy kaphatnál. Ezért arra kérek, hogy légy szíves holnap reggel 9 óra tájban gép közelében tartózkodni, hogy bármikor hívhassunk.”

A fenti beszélgetésben jelzett katonai beavatkozásra nem került sor, mert Prónay még ugyanezen a napon fölmentette a szolgálat alól az I. országos csendőrtartalék-zászlóaljnak a felkelőkhöz csatlakozott tényleges állományú tisztjeit és legénységét, illetve visszaküldte eredeti csapattestükhöz. November 3-án kiadta az általános kiürítési és leszerelési parancsot, a következő napon pedig Nagyszentmihályon elbúcsúzott **85a** helyi felkelőktől és autón Szombathelyre távozott.¹³⁽¹⁹⁹⁾ Ezzel Lajtabánság pontosan egy hónap múltán megszűnt létezni. A felkelők kivonására három nap tökéletesen elegendő volt.

Az irodalomból ismeretes, hogy amikor a velencei tárgyalások megkezdődtek, Benes kész volt csehszlovák csapatokat küldeni Burgenlandba a magyar szabadcsapatok ellen és a vele jó kapcsolatokat tartó osztrák

szociáldemokraták szívesen vették volna, ha Schober elfogadja ezt az ajánlatot.¹⁴⁽²⁰⁰⁾ Benes a királypuccs után nemcsak mozgósított, hanem a velencei egyezmény eltörlését is követelte. Ezzel azonban a legerősebben hungarofob nagynémet néppártot nem tudta megnyerni, a felkínált fegyveres segítséggel szemben a „timeo Danaos” elve alapján maradtak.

Az akkori nyugat-magyarországi helyzetet jellemzi az alábbi „1921 november” keltezésű, címzés, aláírás nélküli, nyilván a Magyar Távirati Iroda vezetőjének, leveldi Kozma Miklósnak kb. november 6. után küldött bizalmas jellegű „Jelentés Sopron és vidékének helyzetéről és hangulatáról”:¹⁵⁽²⁰¹⁾

„Almássy Sándor kormánybiztos úr jelentése, amely szerint „A lakosság körében teljes rend és nyugalom uralkodik... a népszavazást illetőleg megtörtént már minden intézkedés és teljes bizalommal várjuk ennek lefolyását” csak a közönség megnyugtatóására szolgál, egyébként csak részben fedí a tényt. A soproni hangulatot jól illusztrálja a Soproni Hirlap esete.

Közvetlenül a királypuccs leverése után a felkelőknek engedve vezércikket hoz a lap Ostenburgról, melyben az egész vidéken igen nagyrabecsült és mindenki által szeretett őrnagyról lerántja a lepelt. Másnap a lapot a vezércikk megjelenése miatt minden oldalról a legerősebb támadás éri. Megtámadják és köpenyforgatással vádolják a lapot úgy a magyar érzelműek, kik Ostenburgban a magyarság szimbólumát látták, mint pedig a császáriak, kik előtt nem volt titok, hogy Ostenburg összeköttetésben áll az alsó- és felsőausztriai monarchistákkal. A király megérkezésekor nem a magyar királyt üdvözölték, de az osztrák császárt. Örömmámorban úsztak a ponciderek (sic). „No, jetzt wird schon alles gut, unser gueter Kaiser ist wider gekumma” hallatszott mindenütt, e nagy örömhöz pedig Ostenburg segítette őket. Nehogy előfizetőinek nagyrészét elveszítse, a Soproni Hirlap kénytelen újra szájuk ízének megfelelően írni és másnap a következően válaszolt a támadásokra:

„Ostenburg-cikkünkre vonatkozólag, minthogy a városban több félreértésre adott alkalmat, a következőket jegyezzük meg: a cikket olyan helyről kaptuk, ahonnan annak megjelenését a kellő nyomatékkal eszközölték ki.”

Október 30-iki számában, mikor a bajor király holttestének hazaszállításáról emlékezik meg, ír így: „...elhagyja a holt király az országot és ugyanakkor az élő király is búcsút mond az országnak, ki tudja, utoljára-e?”¹⁶⁽²⁰²⁾

A nép nem ismerve Ausztria rettenetes gazdasági és politikai helyzetét, a puccs leverése óta ismét Ausztria felé néz. A nép hangulatát jellemzi, hogy mikor egy napokban rendezett ünnepség alkalmával Zsembery főispán úr felszólította a rendezőket, hogy a Himnuszt énekeljék, azt felelték hogy eléneklik, de csak akkor, ha megengedi, hogy a Gott erhaltét is énekeljék. Igen deprimálóan hatott a ponciderekre (sic) a Habsburg-ház detronizálásának híre.

86A felkelők a jelenlegi viszonyok között többet ártnak, mint használnak a magyar ügynek. Héjjas Iván politikájára jellemző a beszélgetés, amelyet október 29-én velem folytatott, melyből kiragadom a következőket: „Ostenburgéknak a lakossággal való barátkozását elejétől¹⁷⁽²⁰³⁾ kezdve hibáztattam. Így nem lehet eredményt elérni. Orgoványon azelőtt senki sem tudta, hogy mi az az antiszemitizmus, ma nincsen ember Orgoványon, aki ne volna antiszemita. Az itteni lakosságot is csak ily eszközökkel lehet magyar érzelművé nevelni... Senkinek, csak Őfőméltósága parancsának engedelmekedem, ha ő elküld helyemről, megyek.

Az erőszakoskodások hatása sajnos már érezhető Ausztria javára. A kismartoni főszolgabíró megerősítette

előttem az osztrák lapoknak azt a híret, hogy a lakosság az atrocitások elől Ausztriába menekül. Mikor ugyanis Héjjas és tisztjei a király bejövetelekor elhagyták Kismarton vidékét, a hátramaradt cca. 30 főből álló felkelők egy altiszt vezetésével nagyarányú fosztogatást rendeztek. Kifosztották többek között két kereskedő és egy tisztviselő lakását, öt lovat elhajtottak stb. Most, hogy a lakosság híret vette, hogy Héjjas visszajön, a fiatalság Ausztria felé özönlik. Eddig a közelmúlt napokban több, mint 100 fiatal ember lépte át az osztrák határt.

A lakosság legnagyobb része politikailag éretlen. Politizálni csak a zsebén keresztül tud. Oda húz, ahol el tudja helyezni borát, amely fő jövedelemforrása. Pincéik tele vannak, az új bor részére nincs elég hordójuk. Zsembery főispán felismerve a helyzetet, már hetekkel ezelőtt felhívta ez igen fontos körülményre a földművelésügyi minisztérium figyelmét, ahonnan bizottságot ki is küldtek a helyzet megvizsgálására, amelynek jelentése után a földművelésügyi minisztérium értesítette a főispánt, hogy elvben nem zárkózik el a támogatástól. Ez azonban a lakosság megnyugtatóására nem volt elegendő. Ausztria oly magas vámot (literenként 40–50 koronát) rótt ki a magyar borra, hogy a kivitelt ezáltal lehetetlenné tette és így a lakosság csakis a kormány segítségével tudná borát más államban értékesíteni.

Zsembery főispánon kívül jelenleg két kormánybiztos is tartózkodik Sopronban. Az egyik Guillaume tábornok, akit Sigray helyett neveztek ki, a másik Almássy Sándor, kit mint Nyugat-Magyarország polgári kormánybiztosát küldött a kormány Sopronba. Hogy kinek mi a hatásköre, az még ma sincs pontosan meghatározva. Sem Zsembery, sem Almássy, sem Guillaume nem tudják, mondotta meg tegnap Zsembery titkára. E körülménynek is tudható be az a kapkodás, mely minden téren látható. A főispán például rendeletben kiadta, hogy Budapesttel csak a bankok és hivatalok beszélhetnek, míg Guillaume ugyanakkor teljesen szabaddá tette a telefonforgalmat.

A hírlapszolgálat a lehető legrosszabb. A lapokhoz jelenleg csak Blum Náthán úr révén jutnak Sopronban, ki tömegesen hozatja Pestről Az Estet, Pesti Naplót és Magyarországot, de Nemzeti Újság, Új Nemzedék csak elvétve, a Szózat, a Nép pedig egyáltalán nem kapható. De nemcsak Sopronban, de az egész vidéken nem jut a lakosság a kormánytámogató laphoz. Csornától kezdve még a parasztság is kénytelen a Magyarországot olvasni, mert Népet, Szózatot érthetetlen módon nem hoz a vonat.”

Az Ostenburgot támadó cikk nyilvánvalóan Sopronnak a Budaházy-felkelők által történt megszállása után jelenhetett meg. Ha a Soproni Hírlap szerkesztősége azt állította, hogy presszióra tette közzé a disszonáns visszhangot keltett közleményt, akkor értelmi szerzője Bónis Lajos (páter Arkangyal), a felkelésben exponált tábori lelkész lehetett, akinek hebehurgya viselkedéséről páter Zadavec naplójában sokat lehet olvasni. (Hiszen képes volt parancsot adni a soproni antanttábornoki misszió internálására is.)

A lakosság hangulatának ingadozására jellemző Ágfalva esete: amikor az itteni magyarbarát evangélikus lelkészt és országgyűlési képviselőt (Scholtz Ödön esperes) az oda bevonult osztrák csendőrség túszyanánt elhurcolta, küldöttséget menesztettek Bécsújhelyre, hogy engedjék szabadon. Egy dátum nélküli helyzetjelentés „általános [87](#)vélemény” szerint úgy találta, hogy a lakosok 70%-a Magyarország mellett szavazna, [18\(204\)](#) ámde a királypucss után és az osztrák propaganda folytán a hangulat annyira megromlott, hogy 848 szavazóból mindössze 148 szavazott Magyarországra. De ugyanebben a községben volt legmagasabb a szavazástól távolmaradtak százalékaránya is (28,4%, azaz 327 fő), nyilvánvalóan azok, akikre Scholtz esperes legalább annyiban tudott hatni, hogy ha nem is voltak hajlandók Ausztria ellen szavazni, de nem is éltek szavazati jogukkal. Egyúttal bírálni kell a földművelésügyi minisztérium magatartását is, amely a bortermelő gazdapolgároknak csak nem kötelező formában tett ígéretek tudott adni, holott nyilvánvaló volt, hogy Ausztria a soproni borra kirótt behozatali vámmal eredményesen

presszionálja őket.

1977. XXXI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE

SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE

1977. XXXI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE / Gunda Mihály: A Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége (MTESZ) Sopron Városi Szervezetének 1975. évi tevékenységéből

Gunda Mihály: A Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége (MTESZ) Sopron Városi Szervezetének 1975. évi tevékenységéből

1. A különböző szakterületeket összefogó munkánk hathatósága érdekében szükségessé vált, hogy egy-egy fontosabb problémakört kiemelten, komplex módon vizsgáljunk meg. Erre megfelelő fórumnak bizonyultak az évente megrendezett Műszaki Hetek. Emlékezetes a várost és környékét sokban érintő 1973. évi, környezetvédelemmel foglalkozó Műszaki Hetek programja. Mintegy ennek a koncepciónak továbbviteleként az 1975. évben a Műszaki Hetek vezérgondolatát a MTESZ-re háruló várospolitikai feladatokban jelöltük meg. A Műszaki Hetek nyitó előadásában Raszler Mihály, az MSZMP Sopron Városi Bizottságának első titkára ismertette mindazon várospolitikai feladatokat, melyek megoldásában a MTESZ-t tetemes rész illeti. Tagságunk a Sopron jövőjét formáló terveket, lehetőségeket városszerető lelkesedéssel vitatta, értékelte, s teszi ma is, nemcsak a Műszaki Hetek idején, hanem egész évben, folyamatosan. A megnyitó előadást 28 egyesületi rendezvény követte, mint pl. a Fertő-táj fejlesztése a vízgazdálkodás tükrében (Magyar Hidrológiai Társaság); Sopron ivóvízellátási és szennyvíztisztítási tapasztalatai és a távlati fejlesztési lehetőségek (Magyar Hidrológiai Társaság); Levegőtisztaság-védelem a hatósági munkában és ennek soproni vonatkozásai (Energiagazdálkodási Tudományos Egyesület); „A Soproni Hegység tájvédelmi terület kialakítása” tanulmányterv megvitatása (Országos Erdészeti Egyesület); A felszíni hulladékártórási lehetőségei a soproni medencében, különös tekintettel a környezetvédelemre (Magyar Hidrológiai Társaság).

Október 14–16-ig a Gépipari Tudományos Egyesület rendezésében a gépipari üzemezetők országos tanácskozása folyt 76 résztvevővel.

Október 23–24-ig a Faipari Tudományos Egyesület „A fiatal műszakiak helyzete a gyakorlati életben, szakmai továbbképzésük” címmel országos ankétot szervezett 70 résztvevővel.

A város gázellátottságának problémáival foglalkozott az Energiagazdálkodási Tudományos Egyesület november 4-i rendezvénye.

88 Országos, sőt nemzetközi rendezvény volt a KAB Fűrészipari Konferencia, mely a fűrészipar rekonstrukciójával foglalkozott. A november 13–14-én megtartott konferenciának 120 résztvevője volt.

Témájában városunk határait túllépő, országos elismerést kiváltó rendezvény volt a Geodéziai és Kartográfiai Egyesület „A felmérés és térképezés automatizálása” címmel 1975. október 9–11-ig megtartott konferenciája. Az MTA fennállásának 150. évfordulója alkalmából rendezett konferencia a jelen tudományos eredményeit összegezte, egyúttal tisztelettel adózott tudományos életünk jeles úttörőinek. A résztvevők ünnepélyes keretek között emlékkoszorút helyeztek el Széchenyi István hajdani lakóházának falán, s az ipari földméréstan megalapozójának, Mikoviny Sámuelnek avattak emléktáblát.

Romwalter Alfréd emlékülésen ünnepelte a Magyar Kémikusok Egyesülete 20 éves és az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület 10 éves évfordulóját 1975. november 12-én. Az ország különböző részeiből összegyűlt mintegy 100 szakember köszöntötte a csoportokat, s emlékezett tanítványi szeretettel Dr. Romwalter Alfréd professzorra, az ő generációkat nevelő munkásságára, melyet a soproni egyetem tanáraként fejtett ki. A szakülésen Romwalter-emlékplakettben részesültek mindazok, akik az évek során fáradhatatlan munkálói voltak az egyesületi célok megvalósításának.

Az emlékülésen 135 fő vett részt. Az elnökség tagjai közül Romwalter Alfréd-emlékplakettet kapott Dr. Gunda Mihály elnök, Nagyzsadányi Endre alelnök és Dr. Nikolics Károly a Kémikusok Egyesülete helyi Szervezetének elnöke.

2. A Műszaki Hetek rendezvényein kívüli műszaki propagandában fontos szerepet töltöttek be az egyesületi csoportok által rendezett tanfolyamok.

1975-ben a következő tanfolyamokra került sor egyesületi és MTESZ szervezésben: kisteljesítményű kazánfűtő tanfolyam; műszaki rajztanfolyam; alsószintű vezetőtovábbképző tanfolyam; biztonságtechnikai tanfolyam; kigépezési tanfolyam; villanyszerelő felújító, korszerűsítő tanfolyam; munkahelyi vezetőtovábbképző (3 alkalommal); középszintű vezetőtovábbképző tanfolyam; anyagellátás és raktározás szervezése; „DH”-tanfolyam; angol műszaki társalgás.

Az előfizetett belföldi és külföldi szaklapok olvasottsága az egyre szorongatóbb teremhiány miatt nem mondható kielégítőnek. Egyes szaklapokat kikölcsönöznek, de a MTESZ helyiségeiben szaklap, folyóirat rendszeres olvasásáról nem lehet beszélni. 1975-ben előfizettünk 30 belföldi és 8 külföldi szaklapra. A szaklapokat inkább az intézmények, vállalatok és üzemek biztosítják.

Nemzetközi kapcsolatainkat a MTESZ NKFO központilag szabályozza. Az 1975. évben külföldi vendégek fogadására az egyesületi csoportoknál került sor.

A MTESZ képviseltette magát Dr. Sébor János egyetemi tanár szobrának leleplezésénél, részt vett a Mikoviny Sámuel emléktábla létrehozásában és felavatásában és a Széchenyi István emlékünnepe megrendezésében.

3. Fontos feladatunknak tekintettük az ifjú műszakiak és közgazdászok bevonását a MTESZ-munkába. Ennek érdekében:

a) Az üzemeknél, vállalatoknál végzett részletes felmérés alapján meghatároztuk azokat a területeket, amelyeknél szükséges a szakmunkás továbbképzőtanfolyamok megindítása. A felmérést az SZVT Soproni Szervezetének munkabizottsága végezte.

b) Sopron Város Tanácsa és a Várospolitikai Bizottság felkérésére munkabizottságaink folytatták a várospolitikai és gazdaságpolitikai problémákat feltáró elemzéseket és az ezekkel kapcsolatos tanulmányok összeállítását. Mint pl. a város vízgazdálkodásának és továbbfejlesztésének vizsgálata; az idegenforgalom

bővítési lehetőségei; a lakossági szolgáltatások színvonalának elemzése; a Soproni Hegység tájvédelmi körzetté nyilvánítása tanulmánytervének elkészítése; Sopron város demográfiai felmérése.

89A Városi Tanács felkérésére a MTESZ Sopron Városi Szervezete részletesen foglalkozott Sopron és a Fertő-táj általános rendezési tervének véleményezésével.

A rendelkezésünkre bocsátott tervtanulmányt az érintett szakegyesületek egy-egy kisebb munkabizottságának adtuk ki. Ezekből a részletekből alakítottuk ki több rendkívüli elnökségi munkaértekezleten álláspontunkat, javaslatunkat és terjesztettük a város Tanácsa elé. Fontosabb észrevételeink a következő kérdésekkel kapcsolatosak voltak: közlekedésfejlesztési program (vasúti felüljáró, városon átmenő forgalom rendezése, belső forgalom rendezése, autóbusszpályaudvar); zöldterületi programjavaslat (a Soproni Hegységben folyó parcellázás kérdése, a terület tájvédelmi körzetté való nyilvánításának kérdése); a városi vízellátás, szennyvíz elvezetés, szeméttárolás kérdése.

c) A „Tudományos műszaki információ a Szovjetunióban” című rendezvény soproni előadását 1975. május 5-én tartottuk.

d) A TIT Sopron Városi Szervezete s a KISZ Sopron Városi Bizottságával közös rendezésben június 2-án Dr. Radó Sándor egyetemi tanár „Egy geográfus a világháborúban” címmel előadást tartott. Az igen nagy érdeklődéssel kísért előadáson a professzor átfogó képet és érdekes részleteket adott a világháborúban a Szovjetunió javára folytatott felderítő tevékenységéről.

f) Az elnökség mellett működő szakbizottságok munkája a következő volt:

1. A Műszaki Tudományos Tájékoztató Bizottság részt vett a Műszaki Hetek előkészítésében és lebonyolításában. Az MTTB Technikatörténeti Albizottsága megkezdte a működési területünkön élt műszaki nagyjainkra vonatkozó adatok összegyűjtését és feldolgozását.

2. Az Oktatási Bizottság elkészítette az üzemek, vállalatok szakmunkás továbbképzésének programját.

3. Az Ifjúsági Bizottságot átszerveztük, feladatait az 1975. március 27-i elnökségi ülésen hozott határozatban lefektettük. Feladatainak megoldásában a város KISZ Bizottságának támogatását is élvezte.

4. A Nemzetközi Kapcsolatok Bizottsága a szlovákiai szakegyesületekkel továbbfejlesztette a kapcsolatokat.

5. A Felügyelő és Ellenőrző Bizottság a városi szervezet pénztárát rendszeresen, havonta két alkalommal ellenőrizte.

6. A Környezetvédelmi Bizottság a Városszépítő Egyesülettel és a szakegyesületekkel együttműködve folytatta a város zöldövezete kialakításával kapcsolatos tervek, tanulmányok készítését, felülvizsgálatát. A „Felszabadulás Emlékerdő” kialakításában a városi tanuló ifjúság tömegeit mozgósította. A Soproni Hegyvidék tájvédelmi körzetté nyilvánításához szükséges tanulmányterv egyes részletei elkészültek, a Műszaki Hetek keretében ankéton megvitatták, majd további részletek kidolgozása után az illetékes szervek elé terjesztették.

7. A Nyugdíjasok Klubja éves munkatervében kitűzött célok szerint végezte munkáját. A Klub rendszeres összejöveteleket tart, az előadásokat, beszámolókat sok nyugdíjas látogatja. 1975 szeptemberében kirándulást szerveztek Hévízre, Keszthelyre.

g) A Kapuvári Intézöbizottság folytatta a korábbi években szokásos tevékenységét. Az egyre erősödő helyi csoportokat továbbra is a helyi problémák foglalkoztatják elsősorban. A Kapuvári Városi Pártbizottság PB ülésen foglalkozott a Kapuvári IB munkájával és eredményeivel.

4. 1975. május 5-én megalakult az Energiagazdálkodási Tudományos Egyesület Soproni Csoportja, ezzel a szervezetünkhöz tartozó csoportok száma 19-re emelkedett.

1977. XXXI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE / Domonkos Ottó: Jelentés a soproni múzeum 1976. évi munkájáról

90 Domonkos Ottó: Jelentés a soproni múzeum 1976. évi munkájáról

1. A soproni múzeum, a Megyei Tanács VB korábbi határozatának megfelelően, az előző ötéves tervben kezdett munka folytatásaként tovább bővítette a belvárosban kialakítandó múzeumi hálózatát. Június végén került sor a második, XIII–XIV. századi zsinagóga berendezésére és megnyitására. Az épület feltárását Tóth Sándor, majd Dávid Ferenc művészettörténész végezte. A helyreállítás terveit Sedlmayer János OMF-tervező készítette, a kivitelezést pedig az OMF Soproni Építésvezetősége hajtotta végre. Az imateremben az egykori funkció érzékeltetése végett a főbb berendezési tárgyak, felolvasó-szószek (bima), gyertyatartó, padok, valamint a főbb ünnepeket magyarázó metszetek nagyításai, néhány szertartással kapcsolatos tárgy kapott helyet. Az asszony-zsinagógában az épület feltárását, európai analógiáit, helyreállítási terveit, az imaterem nagy kerek ablakának rekonstrukcióját, másodlagos felhasználásból előkerült gótikus mérműves ablak felső részét kiegészítve és néhány kultikus tárgyat mutatunk be a szükséges magyarázó szöveggel együtt. Az egykori rituális fürdőnek csak a kútja látható. A kútházban az ásás során előkerült gazdag kerámiát, a helyszínen lelt létra rekonstrukcióját tekintheti meg a látogató. Az egész épület korszerű műemléki elvek alapján végzett rekonstrukciója és berendezése nagy tetszéssel találkozott a szakemberek és a múzeumlátogatók körében egyaránt. A kiállítást Dávid Ferenc tervezte, a múzeum munkatársai együttesen valósították meg. Fél év alatt közel 30 000 látogatója volt a zsinagógának, híre egész Európában gyorsan elterjedt, visszhangja mindenhol igen kedvező volt.

A Bécsi utca 5. szám alatti *Pékmúzeum* teljessé vált a századforduló körüli kétszoba-konyha berendezésével. Az eredeti bútorzat gondos restaurálás és konzerválás után került vissza a lakásba. Az iparos-gazdapolgár életforma jellegzetes típusa ismerhető meg ebben a múzeumi részlegünkben. Szakmai jó híre után látogatottsága is emelkedik, több mint öt ezren tekintették meg az év során. (Itt említem meg, hogy a külvárosi séták száma évek óta visszaesett abszolút mértékben is, nem szólva az általános idegenforgalmi növekedéshez viszonyított lemaradásról. A jubileumi évben már több figyelmet kellene szentelni a külváros iparos és gazdapolgár negyedeinek bemutatására is).

Az év közepén kiürítettük a *Lábas-házat*, megkezdődött a statikai megerősítés, teljes felújítás, a fűtés és világítás modernizálása. Az építkezés az OMF és a Megyei Múzeumi Igazgatóság 3:1 arányú költségviselésével folyik. 1977 július végére kell elkészülnie az épületnek, hogy szeptember elején ott nyílják meg az I. Magyar Érembiennalé. Ezt a rendezési jogot Sopron városa 1976-ban kapta meg. A földszintre múzeumi műtárgymásolatok boltja és kisebb múzeumi kiadványok (levelezőlapok, katalógusok, évkönyvek, stb.) boltja kerül a Múzeumok Központi Igazgatóságának támogatásával.

A *fertőszéplaki parasztházak* kisajátítása 1976-ban befejeződött. Az öt ház közül egynek a helyreállítása is

megtörtént, a többi épület tervezése pedig folyik. A helyreállítást az OMF Soproni Építésvezetősége végzi Ágostházy László tervei alapján. A majdani kiállítás, lakásberendezés szükséges kiegészítését néprajzi gyűjtéssel végezzük.

2. A múzeum munkatársainak több tudományos és népszerűsítő dolgozata készült el, illetve jelent meg:

Régészet: *Gömöri János*: A nyugat-magyarországi vaskohászat Árpád-kori előzményei (Doktori értekezés); *3000 év a Borostyánkő út mentén* c. új állandó kiállítás forgatókönyve Patek Erzsébet, Jerem Erzsébet, Póczy Klára, Szőnyi Eszter, Tomka Péter, Gömöri János régészek kollektív munkájaként készült el.

91 Néprajz: *Domonkos Ottó*: A magyarországi festőcéhek II. Arrabona. *Domonkos Ottó*: A kisipar kutatása. *Kücsán József*: Népi építkezés Észak-Tolnában és Fejér megye déli részén. (Szakdolgozat a debreceni egyetemen.)

Helytörténet: *Környei Attila*: Zsitvay Lajos frontnaplója. Arrabona.

Művészettörténet: *Askercz Éva*: Polgári otthonok a 17–18. századi Sopronban. Arrabona.

3. A *közművelődés* terén tovább fejlesztettük az általános iskolákkal meglévő tíz éves kapcsolatunkat. Elkészült és minden soproni és járásbeli történelem szakos számára igen fontos segítséget nyújt a helytörténeti téma- és irodalmi ajánlás. Az általános iskolások 5–8. osztálya számára készült tanmenetek alapján Környei Attila állította össze az anyagot. Minden soproni általános iskola szemléltető anyagot kapott a város és környékének történetére vonatkozóan. A 24 x 30 centiméteres fotókból 42 darab alkot egy-egy sorozatot, megfelelő szöveggel ellátva. Ezzel nemcsak a helytörténet bekapcsolását kívántuk elősegíteni a történelem tanításába, hanem az általános tananyag könnyebb megértését, szemléltetését is előmozdíthatjuk. Mindezek együttesen a város 700 éves jubileumára rendezett helytörténeti vetélkedő felkészülését is szolgálták. Az iskolákban lezajlott selejtezők után december 30-án a múzeumban került sor a döntőre. A tanulók jó, alapos felkészülésről tettek tanúságot, amit szaktanáraik és Roskó Mária szakfelügyelő szervező, oktató munkája támogatott.

4. *Különkiállításaink* sorát *Sterbenz Károly grafikáinak* bemutatásával kezdtük, a művész 75. születésnapjára (vö. SSz. 1975, 264). A kiállítás anyagát az év során még Kapuvárott, Veszprémben és Pápán mutattuk be. *Berzsenyi Dániel és Sopron emlékkiállításunkat* (SSz. 1977. 2. sz.) a Berzsenyi Gimnáziummal közösen rendeztük meg, a költő születésének 200. évfordulója tiszteletére. A nyári idegenforgalomnak szánt csemege volt „*Az evőeszközök története, 16–19. század*” című bemutató, amelyet az Iparművészeti Múzeum kölcsönzött számunkra. A Múzeumi Hónapban megemlékezést tartottunk Csatkai Endre emléktáblájánál, majd születésének 80. évfordulójára „*Csatkai Endre autográf-gyűjteménye*” címen rendeztünk különkiállítást. A 19–20. század neves írói, költői, művészei, zeneszerzői, tudósai kézírásaiból láthattunk itt szép válogatást. A gyűjtemény évek óta a múzeum tulajdonában van. A Múzeumi Hónap másik eseménye volt a 17–19. századból származó színpad- és díszlettervek Festőteremben megrendezett kiállítása, „*Barokk, klasszicista és romantikus díszlettervek Magyarországon*” című katalógus is megjelent erre az alkalomra a Magyar Színházi Intézet kiadásában. A rendkívül gazdag nyugat-magyarországi anyagban a soproni jezsuiták díszletkönyve mellett osztrák és olasz tervezők hatalmas anyaga került a látogatók elé. Az első ilyen kiállítást a Színházi Intézet, a Szépművészeti Múzeum, az Országos Széchényi Könyvtár és az Országos Levéltár anyagából Belitska-Scholtz Hedvig és Berczeli A. Károlyné rendezte, soproni bemutatója után állítják ki Budapesten. A Városi Színházban lévő színháztörténeti állandó kiállításunkat alkalmi kamara kiállítással bővítettük *Vörösmarty: Salamon király* című drámájának előadása alkalmával. A műre vonatkozó dokumentumok a

színház társalgójában kerültek bemutatásra.

Látogatottságunk tovább növekedett. Az 1975. évi 225 000 fővel szemben 294 000-re emelkedett. Minden körülmény mellett szól, hogy Sopron város kiemelt szerepének megfelelően a soproni múzeumot is kiemelten kell kezelni. Idegenforgalma, műemlékeinek országos jelentősége, a nemzeti történelem egyes kérdéseinek csak Sopronban lehetséges múzeumi-műemléki bemutatása egyúttal több és magas színvonalú megoldást követel a múzeumtól is. Ehhez jelentősebb személyi és anyagi támogatásra volna szükség.

1977. XXXI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC

92 **SOPRONI KÖNYVESPOLC**

1977. XXXI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Aujezky László–Schilling Ferenc–Somogyi Sándor (szerk.): A Fertő-táj bioszférája. Budapest, 1975, 574 lap

Aujezky László–Schilling Ferenc–Somogyi Sándor (szerk.): A Fertő-táj bioszférája. Budapest, 1975, 574 lap

(A Fertő-táj Monográfiáját előkészítő adatgyűjtemény 3. k.)

A kötet az alábbi fejezeteket tartalmazza: A táj flórája és vegetációja (Csapody István); Hidrobiológia–Zoológia (Andrikovics Sándor, Berczik Árpád); Összefoglaló értékelés (Hortobágyi Tibor).

A Fertő-táj növényvilágát a tájmonográfia számára nélkülözhetetlen részletességgel és alaposággal ismereti a tanulmány 417 oldal terjedelemben, amelyhez egy rajzmelléklet és a vonatkozó irodalmat tartalmazó jegyzék tartozik. A kutatás rövid történetéből megtudjuk, hogy a táj növényvilága mily nagy vonzerőt gyakorolt a botanikusokra. Clusius első fertői tartózkodása (1573-1578) óta igen sokat foglalkoztak a Fertő flórájával. Az újabkori magyar kutatók közül Varga Lajos, Gáyer Gyula, Gombocz Endre, Jávorka Sándor, Kárpáti Zoltán, Soó Rezső munkásságát emelhetjük ki, de ide kell sorolnunk Csapody Istvánt, Tóth Lászlót és Kárpáti Istvánt is, akik számos növény előfordulási helyét fedezték fel a Fertő táj térségében.

A Fertő tó, mint Európa ötödik legnagyobb tava, szorosan összetartozó természeti egység, még akkor is, ha az államhatár földrajzilag két részre osztja. Részletekre történő tagolása csupán az áttekintést és a tárgyalás megkönnyítését szolgálja. A Fertő tó és környéke az alábbi tíz tájrészre osztható: 1. Tómeder; 2. Pándorfi síkság; 3. Fertőzúg; 4. Észak-Hanság; 5. Dél-Hanság; 6. Fertő-part Fertődtől–Fertőrákosig; 7. Fertő melléki dombsor; 8. Fertőmeggyes–ruszti dombsor; 9. Fertő-part Ruszttól Nezsiderig; 10. Lajta hegység. E felosztás szerint a Fertő tó egész medencéje keleti és déli partvidékével, továbbá a Hansággal, a magyar flóratartomány alföldi flóravidékének kisalföldi flórajárásához tartozik, sőt ide vonható a tó nyugati partjának kis része is. A nyugati parton a sík területet hirtelen a Fertőrákostól Ruszting húzódombsor váltja fel. A magyar flóratartományt a lajtai flórajárás követi, amely a Lajta folyóig, illetve a keletalpesi

flóraidék hazánkba is benyúló flórajárásának határáig tart.

A Fertő virágtalan flórajáról viszonylag keveset, s főként régebbi kutatások alapján tudunk. E téren H. Wenzl nevét említhetjük, akinek bakteorológiai közleményei alapvetőek. Az algológiai adatközlések már gazdagabbak. A kékoszatok fertőmelléki előfordulásáról G. Wendelberger emlékezik meg. Legtöbbet talán a sárgamoszatok kovamoszatairól tudunk. Az első idevágó publikáció már 1860-ban jelent meg. 1912-ben Pantocsek tett kísérletet a Fertő kovamoszatainak monografikus feldolgozására, majd 1941-ben F. Legler, 1959-ben pedig F. Hustedt végzett rendszeres tanulmányokat a burgenlandi szikes pocsolyák kovamoszataival kapcsolatban. A zöldmoszatok tömeges előfordulásáról a Fertőzúg területén G. Wendelberger számolt be. A csillármoszatok lelőhelyeit magyar részről Filarszky, majd Tóth László ismertette. A mohákra vonatkozó fertői értesüléseink elsősorban Boros Ádám, Zólyomi Bálint és mások, osztrák részről J. B. Förster és G. Wendelberger adatközlései révén ismertek. A tanulmány itt 99 mohafaj nevét és előfordulási helyét ismerteti. Gombákról a fertői irodalom úgyszólván nem tesz említést, annak ellenére, hogy a tó közelebbi és távolabbi környékének mikro-, farontó, és nagygomba flórája nem jelentéktelen. A harasztok mintegy 12 ezer fajából mindössze néhány zsurló és páfrány féle fordul elő a Fertő-táj térségében. A virágos növények közül a nyitvatermők törzséből csak a toboztermők családjához tartozó néhány fenyőféle előfordulása is ismeretes, a zárvatermők törzséből 1492 növény nevét és lelőhelyét tartalmazza a tanulmány. Ez utóbbi törzshöz tartozik egyebek között az erdei lombos fáink, mezőgazdasági és vízi növényeink nagy része.

A Fertőnek és környékének növénytársulástani kutatása mind magyar, mind osztrák oldalon a két világháború közötti időszakban indult meg. Az egyes tájrészek kutatottsága nem azonos mértékű. Jól ismerjük pl. a Hanság, Szárhalmi erdő, a Lajta hegység, a Fertőzúg és a Pándorfi fensík növényzetét, kevésbé a magyar Fertő-partét és csak az utóbbi években kezdünk foglalkozni a vízi vegetációval. Újabban az Ilmici Biológiai Kutatóintézet végez kiterjedt vizsgálatokat, amelyhez hasonlóan kívánatos volna a Fertő magyar partján is vegetáció vizsgálatokat folytatni a rét és legelőgazdálkodás érdekében.

Az egyes növénytársulások feldolgozottsága tekintetében is ugyanolyan eltérő viszonyokat találunk, mint azt a tájrészletek kutatottságánál láttuk. Igen alaposan feltártak a szikes növénytársulások és az erdők, kevésbé a láprétek és kaszálók, még kevésbé ismertek a gyomnövénytársulások megjelenési formái, amelyekről nagyon hézagos ismereteink vannak.

A tájrészletek társulástani jellemzése tekintetében a Fertő sajátosan sekélyvízű szikes tó, s a benne megjelenő növénytársulás kimondottan halofil jellegű. A nyílt víz hinártársulásához csatlakoznak a nádasok, amelyek közül leggyakoribb a rencés típus. Ez, a Fertő déli részén végzett vegetációtérképezés tanúságai szerint, a nádas állománynak mintegy 90%-át teszi ki. Ehhez csatlakozik a nyílt víz felé az elegyetlen nádas és gyékényes. A Hanság a Fertő medencéjéhez közvetlenül csatlakozó tájrészlet, egykor mocsaras, zsombékos láp, ma már legnagyobbreszt kultúrtáj. Két része közül a déli még ma is őriz néhány ősbibb foltot (pl. Csikos éger, Király tó, Boldogasszony éger). Az északi fele a letűnt láp vegetációjának csak degradált maradványa. A jelenlegi vegetációs viszonyok rögzítése, s az utolsó évtizedek alatt bekövetkezett változások bemutatása, további kutatási cél lehet. A Hanság monográfiájára vállalkozó munkaközösség keretében bizonyára ez is megvalósul. A mai Hanság erdeinek nagy része mesterséges telepítés, amelynek összetételét a termőhelyi viszonyokon belül a fafajpolitikai célkitűzések határozzák meg.

A magyar Fertő-part nádas állományai a parton kifelé haladva átmenetet képeznek a következő zónához, a magassásos társulásokhoz. Ez a magyar oldalon Fertőrákostól Fertődig található. A parttól még jobban

eltávolodva a magassásos társulásokat az üde láprétek követik. A láprétek és kiszáradó rétek mellett ennek a tájnak jellemző vegetációfoltjai a mozaikszerűen jelentkező szikések. Noha ezek a szikések igen kiterjedtek, magyar részről sem a két háború közötti időben, sem a felszabadulást követően nem részesültek kellő figyelemben és csupán az osztrák oldalon, elsősorban a Fertőzúgban végzett vizsgálatok alapján ismerjük összetételüket. A Fertőzúg (Seewinkel) egyike a vegetációs szempontból legalaposabban feldolgozott fertői tájrészleteknek. Feldolgozása főleg Wendelberger érdeme. Közlése alapján tudjuk meg, hogy 12 olyan irán-turáni kalofita növény él e területen, amelyek elterjedésük abszolút határát itt érik el. A Fertőzúg területén figyelemre méltó kiterjedésű homokos területek is vannak. Ezekben a *Cynodon dactylon* gyp az uralkodó.

A Pándorfi plató erdeinek mintaszerű feldolgozása is G. Wendelbergertől származik. A jobb termőhelyek gyertyános-kocsánytalan tölgyesek, a szegényebb, szárazabb maradványerdők molyhostölgyesek-cseresek, illetve karsztbokorerdők, ritkán törpemanulások. Itt a sztyepp, a fátlan puszták és az erdősztyepp problémáival is foglalkoztak. Magyar vonatkozásban azonban ez nem jelent újat, hiszen ez a pannonflóra fejlődéstörténetével kapcsolatban régen megtörtént. A Szárhalmi erdő lajtamészköre települt sajátos társulásai közül különösen a lejtősztyepprétek, a karsztbokorerdők és a Kis-tóalmi lápmedence reliktum növényzete jelentős. Ezek mellett ősi csereseket is találunk a molyhostölgyesekhez és karsztbokorerdőkhez csatlakozva. E társulások florisztikai összetételét már Wallner és Gombocz óta alaposan ismerjük. Az újabb kutatások Soó, Kárpáti és Csapody nevéhez fűződnek. Vegetációtérképét és teljes cönológiai feldolgozását is Csapody István készítette. Teljesen azonos összetételű 94-es vegetációjú a Fertőmeggyesnél a Szárhalmi erdőhöz kapcsolódó Ruszti dombsor. Florisztikai adatai Pill és Traxler, cönológiai viszonyai E. Hübl révén ismertek. A *Laitaicum* flórajárás névadó hegysége a Lajta hegység, bár közvetlenül nem érinti a Fertőt, mégis a Fertő-táj szerves része. A Szárhalmi erdőhöz viszonyítva jelentősebb szerepet játszanak itt a mészkerülő erdők is, továbbá az azónális tölgy-körös-szil ligetek. Erdein kívül rétjei, gyepjei is érdekesek, de ezekről korszerű feldolgozás nem áll rendelkezésünkre.

A fentiekből megállapíthatjuk, hogy amíg florisztikai tekintetben a Fertő-táj megismeréséhez alig van hozzátennivalónk, társulástani vonatkozásban még sok kutatómunkára van szükség.

A Fertő-táj hidrobiológiáját 13 oldalas tanulmány ismerteti. Összeállítását megnehezítette egyrészt az a körülmény, hogy kevés a megjelent tudományos információ, másrészt gondot okozott a meglévő adatok elbírálása. Növelte a nehézséget, hogy a déli, magyarországi tórész az északi, osztrák résztől lényeges vonásokban különbözik. A magyar Fertő limnológiai sajátosságainak összefoglalása a figyelembe vehető publikációk adatai és a saját kutatási ismeretek alapján készült.

A Fertő, Varga Lajos szerint, tótipust is képvisel. Főbb jellemvonásai: nagy vízfelület mellett kis mélység, a víztömeg nagy szezonális ingadozása, igen intenzív szélhatás, a víz és iszap hőmérséklete nagy mértékben reagál a léghőmérsékletre, a víz kémiai összetétele térben és időben rendkívül változó, az iszap döntő mértékben befolyásolja a tó anyagforgalmát, élővilága változatos. A jellemzésből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy az emberi beavatkozás a tó életébe csak az egésznek, a holocönoidnak szorosan egybekapcsolódó folyamatait figyelembe véve lehetséges.

Rendszeres limnológiai kutatások hiányában, ma szinte kevesebbet tudunk a Fertő limnológiájáról, mint 40 évvel ezelőtt (mégis vö. Pannonhalmi Miklós: SSz. 1975, 170–175). Különösen fontos volna az évszakos, napszakos vízkémiai vizsgálatok bevezetése. A Fertő jól elkülönülő élőhely típusai mind a litorális zónába tartoznak, amelyre jellemző, hogy a fényviszonyok a zöld növények asszimilációját mindenütt lehetővé

teszik. Élőhely típusok: a nyílt víz, üledék, száras növényekkel benőtt területek.

A Fertő magyar területének legnagyobb részét a több km széles sávban húzódó nádasok borítják. A nádas és a nyílt víz között átmeneti élőhelytípust képviselnek a Fertő hatalmas hinárállományai. Két nagy csoportba sorolhatók, az ún. nyílt vízi hinárok és a nádasok tisztásain elterülő izolált hinárosok.

A Fertő-táj egyéb vizeinek limnológiai kutatása terén még úgyszólván semmi sem történt. A Nagy- és Kistómalom, a Hermesztó, valamint a Fertő-táj patakjainak vizsgálata sok új eredményt ígér.

A zoológiai adatgyűjtemény a nagymúltú és ma is intenzív faunisztikai kutatások szakirodalomban fellelhető eredményeire támaszkodik. Az adatok igen szétszórtnak, legtöbbször nem is csak a Fertő-tájról szóló közleményekben találhatóak. Az adatgyűjteményben kizárólag megbízható lelőhelyi adatokkal rendelkező fajok szerepelnek. A rendszertani felosztásban lényegtelen módosításokkal Dudich E.–Loksa I. „Állatrendszertan” című munkája volt a vezérfonal. A Fertő-táj állattani adatgyűjteménye nem tartalmazza a körszajúakat, halak és madarak családját. A tanulmány 102 oldal terjedelmű. A Fertő-táj állatföldrajzi tekintetben területileg a Pannónikum faunakörzetének két faunajárásából, a Kisalföldből és a Bécsi medencéből részesedik. Az Alpok alja közelsége kis mértékben érezteti hatását. Az erős kultúrhatások következtében a fauna jórészt másodlagos.

A Fertő és környékének egysejtű faunájáról közlemény nem jelent meg. A Fertő-táj féregfaunája a kerekesebb férgek és a parazita férgek kivételével nagyon hiányosan ismert. A Fertő puhatestű faunája szegény. A 70 ezer fajból a Fertő nádasából és hinárosaiból 12, a Hanságról 43 faj került elő. Daday munkássága révén tudjuk, hogy mindössze 17 faj képviseli a rákok 25 ezret számláló faját. Az alsórendű rovarokat Stach J. 1929-ben megjelent munkája ismerteti, amelyben mindössze 3, a Fertő környékén gyűjtött fajt találhatunk. A kérészek 4, a szitakötők 23 fajjal szerepelnek 95a Fertő állatvilágában. Aradi M. P. és Pungor Gy. munkái alapján az egyenes szárnyúak rendjébe tartozó fajok közül 43-ról tudunk. A bogarak népes rendjét 211 faj képviseli a Fertőn. A kétszárnyúak fajgazdag rendjéből csak a lószunyogok, szúnyogfélek, árvaszunyogok, bögyölők, gyümölcslegyek és a talpaslegyek családjáról vannak adataink. 37 faj létezéséről tudunk. A hártýásszárnyúak közül az utonállódarazsak, dárdahordozó fürkészarazsak, fürkészarazsak és a méhalkatúak fordulnak elő a Fertőn. Fajuk száma 320. Szabó I. kutatásai nyomán 6 bolhafaj ismert, a tegzeseket pedig mindössze 2 faj képviseli. A lepkék rendjéhez tartozó fajokat Abafi-Aigner, Grassler és Kovács gyűjtései és a magyarországi gyűjtések publikált adatai alapján ismerjük. Fajuk 774-re tehető. A Fertő-táj faunájából a poloskák főleg Horváth G. munkái alapján eléggé ismertek. A fent említett szerző a Fertő közvetlen környékéről 366 fajt sorol fel. A pókszabásúak faunája hiányosan ismert. Az irodalom által említett fajok száma mindössze 14. A mohaállatokat 3 faj képviseli. A Fertő-táj gerinces állatvilágának összegyűjtéséhez a legnagyobb segítséget Sey O. munkája adta. Az ismertetés nem tartalmazza a körszajúakat, halakat és madarakat. A felsorolásból megállapíthatjuk, hogy a Fertő-táj magyar faunája 2167 fajból áll. A tanulmányból kitűnik, hogy egyes területeken mennyire hézagosa ismereteink, s mennyi feladat megoldása vár a jelen és jövő kutatóira.

Zádor Alfréd

Lapszártakor fájdalommal jelentjük, hogy szerkeztő bizottságunk két tagja:

Dr. Vendel Miklós
1977. február 7-én,

Dr. Gyulay Zoltán
1977. február 9-én elhunyt

Az elhunytakról a következő számunkban emlékezünk meg

1977. XXXI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / MUNKATÁRSAINK

MUNKATÁRSAINK

Dr. Kubinszky Mihály egyetemi tanár, Sopron, EFE;

Dr. Horváth Zoltán levéltári ig., Sopron, Városi Tanács;

Raszler Mihály, az MSZMP Sopron Városi Pártbizottságának első titkára;

Dr. Staud Géza tud. kutató, 1132 Budapest, Visegrádi u. 50/a–b;

Szita Szabolcs, Politikai főisk. hallgató, 1146 Budapest, Ajtósi Dürer sor 21;

Nagy Endre ny. gimn. tanár, Sopron, Lackner Kristóf u. 3;

Dr. Merényi László történész, 1087 Budapest, Luther u. 4–6, B ép. III/16;

Dr. Fogarassy László könyvtáros, 811 00 Bratislava-Petrzalka, Iskerniková ul. 17;

Dr. Tompos Ernő építészmérnök, Sopron, Tácsics u. 23;

Dr. Gunda Mihály egyetemi tanár, Sopron, EFE;

Dr. Mollay Károly egy. docens, 1364 Budapest, Pesti B. u. 1, ELTE Német Tanszék;

Zádor Alfréd ny. főmérnök, Sopron, Szt. György u. 12.

1977. XXXI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRONI SZEMLE

96 SOPRONI SZEMLE

Ödenburger Rundschau
Lokalhistorische Quartalschrift
Redaktion: Karl Mollay

Inhaltsverzeichnis:

K., M.: Oskar Winkler 70jährig
Horváth, Zoltán: Ernsts Tompos 70jährig
Raszler, Michael: Ödenburgs Wirtschaftsleben im Jubiläumsjahr 1977
Staud, Geysa: Theatervorstellungen in Ödenburger Schulen (1615–1776)

Aktuelle Fragen der Ödenburger Geschichtsforschung

Szita, Szabolcs: Anfänge des Sportlebens in Ödenburg nach dem Zweiten Weltkrieg

Kleine Mitteilungen

Tatay, Jenő: Ein Schulmeister des Ödenburger Komitates in der Zeit des ungarischen Freiheitskrieges

Katona, Emmerich: Der Kelch von Pusztacsalád

Merényi, Ladislaus: Das politische Leben Ödenburgs im Juni–Dezember 1917

Nagy, Andreas: Ödenburger Mittelschüler als Soldaten des Ersten Weltkrieges

Tompos, Ernst: Siegel des Ödenburger Schmiedmeisters Michael Schleiffengrad

Fried, Stefan: Klassizistische Dichtung Ödenburger Studenten (1792–1804)

Fogarassy, Ladislaus: Quellen zur Geschichte der österreichisch-ungarischen Grenzfrage II.

Kulturelles Leben in Ödenburg

Gunda, Michael: Über die Tätigkeit der Ödenburger Zweigstelle des Verbandes technisch-wissenschaftlicher Vereine im Jahre 1975

Domonkos, Ottó: Bericht über die Tätigkeit des Ödenburger Museums im Jahre 1976

Bücherschau

Zádor, Alfred: Aujeszky, Ladislaus–Schilling, Franz–Somogyi, Alexander (Hg.): Die Biosphäre des Neusiedlersee-Gebietes. Budapest, 1975 (ung.)

Traueranzeige

Unsere Mitarbeiter

Végjegyzet

1 (Megjegyzés - Popup)

Payr Sándor: A soproni evangélikus egyházközség története. Sopron, 1917, 247–248; Kovács József László: Lackner Kristóf és kora (1571–1631). Sopron, 1972, 140 p.

2 (Megjegyzés - Popup)

Cura Regia seu Consultatio Paterna... Cassoviae, 1616, 169 p.

3 (Megjegyzés - Popup)

Electio Trigoniana Delegatorum nunciorum orationibus clara. Francoforti, 1617, 103 p.

4 (Megjegyzés - Popup)

Actus Oeconomicus.... Francoforti, 1619, 70 p.

5 (Megjegyzés - Popup)

Payr i. m. 247–248.

6 (Megjegyzés - Popup)

Donorum Dei bonorum et perfectorum Sacer Septenarius. Das ist: Die Siebenfältigen guten und vollkommenen Gaben Gottes.... Hall in Sachsen, 1676, 30 p.

7 (Megjegyzés - Popup)

Pukánszky Béla: A magyarországi német irodalom története. Budapest, 1926, 343.

8 (Megjegyzés - Popup)

Schwartz von Megyes, Robert: Die Geschichte des Kollegs der Gesellschaft Jesu in der königlichen Freistadt Sopron, 1636–1773. Veszprém, 5–7.

9 (Megjegyzés - Popup)

Schwartz i. m. 75–76.

10 (Megjegyzés - Popup)

Az előadásokról évről-évre beszámol a jezsuiták soproni házi krónikája (Historia domus), amely a rendház és a kollégium minden eseményét évenként összefoglalja: Historia Collegii Soproniensis S. J. 1636–1773. Kézirat. 1–3. köt. ÖNB. Handschriftensammlung. Cod. 140002–4. Az iskoladramák adatai az évi beszámoló „Schola”, ritkábban a „Convictus”, a „Sodalitas” és „Festivitates” fejezetekben találhatók. Megőrizték a darabok címét a Provincia valamennyi rendházának Historia domusai alapján a római Generalitas részére készült évi összefoglaló jelentések, a Litterae annuae is, amelyeknek egy példányát a bécsi Nationalbibliothek kéziratárában, egy másik példányát pedig a római jezsuita levéltárban őrzik. Egy harmadik példány néhány kötete Pannonhalmán található. Sopronban tanult többek között a Batthyány

család több tagja (Horváth Mária: SSz. 1968, 160–164).

11 (Megjegyzés - Popup)

Timár Kálmán: Heigl Ambrus, a jezsuita dráma művelője. Egyetemes Philologiai Közlöny, 1929, 236.

12 (Megjegyzés - Popup)

Merényi Lajos: Herceg Esterházy Pál nádor. Budapest, 1895.

13 (Megjegyzés - Popup)

Christiana Fortitudo Sev S. Pancratius Martyr.... Honori excellentissimi Domini Comitis Pavli Esterhazi de Galanta.... Dum Annuos Studiorum labores condignis iterum praemiis Sopronijs coronaret. Ab Illustrissima. Perillustri, Nobili et Ingenua Episcopalis ibidem Gymnasij Juventute In Scenam datus, Anno 1681, Viennae Austriae. [4]p.

14 (Megjegyzés - Popup)

Angyal Endre: Sopron barokk színháztörténetéből. SSz. 1939, 144–153.

15 (Megjegyzés - Popup)

Serena Domus Estorasiae Fulcra in Paulo Estoras et Serena Coniuge ad lumen verae fidei per D. Adalbertum traductus. Ab Illustrissima.... Episcopali Gymnasii Soproniensis Juventute In Scenam data Anno 1062 Julio die 31. Musicam composuit Franciscus Rumpelnig, Capellae Celsissimae Magister. Viennae Austriae. [4] p.

16 (Megjegyzés - Popup)

Pukánszky i. m. 338.

17 (Megjegyzés - Popup)

Praemium fidei et amoris in Insigni Heroe Michaelae Esterházy Theatralibus ludis exhibitum. – Das ist: Belohnung der Treu und Liebe in der Person des grossen Helden Michaelis Esterházy in öffentlichen Schau-Spill vorgestellt. A Ill. Perill. Praenob. Nob. ac Ingen. Soproniensis S. J. Gymnasii Juventute. Sopronij 1735. 24 p.

18 (Megjegyzés - Popup)

Jagello ex magno Lithuaniae duce rex Poloniae electus. Das ist: Jagello aus einem Grossfürsten von Lithauen erwählter König in Polen. Ab ill. perill. praenob. nob. ac ing. Soproniensis Soc. Jesu in scenam datus anno 1738. Sopronii, 1738. 16 p.

19 (Megjegyzés - Popup)

Pukánszky i. m. 339.

20 (Megjegyzés - Popup)

Vö. Gulyás Pál: Francia iskolai drámák hazánkban. Erdélyi Múzeum, 1910, 123–125; Baranyai Zoltán: A francia nyelv és műveltség Magyarországon. XVIII. század. Budapest, 1920, 68–79; Vértés, Madeleine: Les représentations théâtrales en langue française sur la Scène Hongroise. Kolozsvár, 1943, 20–30.

21 (Megjegyzés - Popup)

Fetes célébrées á Tyrnau.... Tyrnau, 1765. 64 p. Ez a kötet két darabot tartalmaz: Le Plaisir c. allegorikus játékot és Le Mariage du roi des Romains Joseph II avec Josephhe Duchesse de Bavière c. pásztorjátékot.

22 (Megjegyzés - Popup)

Benjamin ou reconnaissance de Joseph, tragédie chrétienne en trois actes et en vers. Représentée par la Jeune Noblesse de la maison des pensionnaires á Edenbourg en Hongrie dont la direction est confiée aux pères de la Compagnie de Jésus. L'An 1768, A Edenbourg 1768, 52 p.

23 (Megjegyzés - Popup)

Pierre-Joseph Arthuys (Issoudun, 1682. XII. 18 – Paris, 1721. X. 11) francia író és jezsuita. „Lettre critique sur la nouvelle tragédie d'Oedipe” című írásával részt vett a Voltaire tragédiája körül támadt vitában. Egyetlen ismert iskoladrámája: Benjamin ou reconnaissance de Joseph.

24 (Megjegyzés - Popup)

Benjamin ou reconnaissance de Joseph, tragédie chrétienne en vers qui peut se représenter par tous les collèges, communautés et maisons bourgeois. Paris, 1749. Éd. Caillau, 52 p.

25 (Megjegyzés - Popup)

Esopé au Collège drame comique en cinq actes. Représenté par la Jeune Noblesse de la Maison des Pensionnaires á Edenbourg en Hongrie dont la direction est confiée aux pères de la Compagnie de Jésus. L'An 1772, A Edenbourg chez Joseph Siess, 75 p.

26 (Megjegyzés - Popup)

Sosipartre ou le Triomphe de l'Amour filial. Tragédie en cinq actes. Représentée par la Jeune Noblesse de la Maison des Pensionnaires á Edenbourg en Hongrie. Edenbourg [1773], chez Joseph Siess Imprimeur [2], 75 p.

27 (Megjegyzés - Popup)

Le Couronnement du jeune David, pastorale en quatre actes, Représentée par la Jeune Noblesse de la Maison des Pensionnaires á Edeenbourg en Hongrie. L'An 1776. A Edenbourg chez Joseph Siess Imprimeur, [2], 32 p.

28 (Megjegyzés - Popup)

Fuhrich, Fritz: Theatergeschichte Oberösterreichs im 18. Jahrhundert. Wien, 1968. 135. p. és 22. kép.

29 (Megjegyzés - Popup)

Lejeau, Jeanne: Le décor de théâtre dans les collèges des Jésuites. Revue d'Histoire du Théâtre (Paris), 1964. 305–315. p.

30 (Megjegyzés - Popup)

Kindermann, Heinz: Theatergeschichte Europas. III. köt. Wien, 1960, 455–457.

31 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 468–470.

32 (Megjegyzés - Popup)

Csatkai Endre: Soproni iskolai színjátékok a 17–18. században. A Színpad (Budapest), 1936, 265–270.

33 (Megjegyzés - Popup)

Torelli, Jacopo: Venus jalouse. Paris, 1652. (Francesco Saccati Vettere gelosa c. operájához készült díszletek, amelyek eredetileg az 1643-ban, a velencei Teatro Novissimoban tartott ősbemutatóhoz készültek.)

34 (Megjegyzés - Popup)

A pusztítás részletes adatait, a rongálódás és a helyreállítás mértékét közli: Magyar Sopron. Sopron, 1947, 53–55. Szerk. Szőke László.

35 (Megjegyzés - Popup)

Főként az egykorú középiskolai évkönyvek panaszolják korábban jól felszerelt szertáraik pusztulását. (Széchenyi István Gimnázium, Állami Leánygimnázium, Fáy András Kereskedelmi Középiskola, stb.)

36 (Megjegyzés - Popup)

1956-ban felszámolták, amikor a Szőnyeggyár megkezdte a mai Hőerőmű építését. Csonka Győző közlése.

37 (Megjegyzés - Popup)

Az egyéb idegenforgalmi célokra is használható aránylag ép létesítményekről lásd Hárs József: A soproni idegenforgalom fejlődése 1945-től napjainkig. SSz. 1968, 4.

38 (Megjegyzés - Popup)

Schottán Rezső közlése.

39 (Megjegyzés - Popup)

A tetemes károkat elemzi Schneider Lipót: Sopron fürdőviszonyai. SSz. 1966, 56–61.

40 (Megjegyzés - Popup)

Közülük mártírhalált halt Ferenczy János, Jankovich Pál, Molnár János, Schlár Ede és Wetzer András. Emlékük megörökítésére 1950-ben táblát állítottak a „Természetbarát forrás”-nál (SSz. 1959, 327, 329), 1959. III. 22-én, a Tanácsköztársaság kikiáltásának 40. évfordulója alkalmából pedig a Széchenyi téren (SSz. 1960, 146.)

41 (Megjegyzés - Popup)

Az 1936-os berlini nyári olimpián a 100 m-es férfi gyorsúszás első helyezettje volt. Havas László: A magyar sport aranykönyve. Bp., 1969, 23.

42 (Megjegyzés - Popup)

Halála körülményeivel foglalkozik Vad Dezső: Az első tizenegyes. Magyarország, 1975. február 9, 28. A soproni sportbarátok 1945. július 11-én, az „Új Sopron” c. napilapban kérik a Kisuszoda mellett, az Ikva árterében ideiglenesen eltemetett olimpiai bajnok exhumálását és méltó helyre való eltemetését. Csík Ferenc végül is Keszthelyen, a Szt. Miklós temetőben talált nyughelyet. Vajkai Aurél: Balaton. Bp., é. n. 177.

43 (Megjegyzés - Popup)

Az egyesület történetével foglalkozik Hárs József: A soproni munkás turisták története. SSz. 1966, 1–14.

44 (Megjegyzés - Popup)

Lásd Szita Szabolcs: Az ifjúság mozgalom kibontakozása Sopronban a felszabadulás után (1945–48). SSz. 1975, 11.

45 (Megjegyzés - Popup)

Az első két év alapján az újjáalakult egyesületek tisztikarának teljes névsorát közli ifj. Fábján Lajos. Magyar Sopron, i. m. 56–60.

46 (Megjegyzés - Popup)

Új Sopron (a továbbiakban ÚS.) 1945. V. 1. Valamennyi sporttudósítás ifj. Fábján Lajos tollából.

47 (Megjegyzés - Popup)

A mérkőzés részletes lefolyásáról ÚS. 1945. V. 4. A SOTEX Sport- és Kultúregyesületet 1930-ban alapították.

48 (Megjegyzés - Popup)

A Vasárugyári „Vasas” Sportkör alapítási éve: 1942.

49 (Megjegyzés - Popup)

A második féldőben helyén Mátrai védett.

50 (Megjegyzés - Popup)

Említést érdemel, hogy a Népsport első száma 1945. április 24-én jelent meg Budapesten. (Tartalmát

részletesen ismerteti Magyarország, 1975. február 9.) Sopron rossz összeköttetésére jellemző, hogy az első példányok egyike csak a megjelenés után két héttel jut el ide a fővárosból. ÚS. 1945. V. 9.

51 (Megjegyzés - Popup)

Az SVSE alapítási éve: 1921.

52 (Megjegyzés - Popup)

A SFAC 1900-ban alakult meg.

53 (Megjegyzés - Popup)

Környei Attila: A soproni sport 25 éve. (Kiállítás a Liszt Ferenc Múzeumban). SSz. 1970, 381.

54 (Megjegyzés - Popup)

L. Kraszko cikke. ÚS. 1945. V. 20.

55 (Megjegyzés - Popup)

Mindnyájan voltunk egyszer az Akadémián... Sopron 1919–1969. Az Erdészeti és Faipari Egyetem jubileumi évkönyve. Sopron, 1970, 97, Ugyanott az egyetem sportéletéről 1945-ben, 214.

56 (Megjegyzés - Popup)

Közöttük, ill. magyar csapatokkal is a következő hónapokban számos mérkőzés zajlik: V. 31-én szovjet tiszti csapat – SOTEX tisztviselők Old boy mérkőzés; utána SOTEX–szovjet helyőrség válogatott 10:5 (2:1), VI. 17-én szovjet hadikórház–Vasárugyár vegyes a líceumi pályán 4:1; VI. 20-án ugyancsak a líceumi pályán SFAC–Gospitalj 5:1 (2:0); VI. 22-én SFAC–szovjet hadifogolytábor válogatott, stb.

57 (Megjegyzés - Popup)

Tulok István és Sift Antal közlése.

58 (Megjegyzés - Popup)

Az SVSE-nek a soproni GySEV-állomástól mintegy 150 méterre elterülő sporttelepe összes épületeivel, köztük az egyesületi irattárként is használatos klubhelyiséggel, teljesen elpusztult a bombázások során. Részletes leírást ad a háború előtti szakosztályokról, azok működéséről az SVSE 1945. VIII. 7-i levele a Soproni Nemzeti Bizottsághoz a 20.165/1945. sz. BM. I. rendelet kapcsán (GySmL: 2. SNB iratai 1945). A labdarúgóélet megindulásának kutatásához Kiss Alajos, az SVSE volt labdarúgója nyújtott értékes segítséget.

59 (Megjegyzés - Popup)

ÚS. 1945. V. 15. Utána Ifjúsági Vegyes–Vasárugyár Vegyes 3:0 (0:0).

60 (Megjegyzés - Popup)

ÚS. 1945. V. 19.

61 (Megjegyzés - Popup)

ÚS. 1945. V. 18.

62 (Megjegyzés - Popup)

Eredmény 7:6 volt, 2:3 arányú félidő után.

63 (Megjegyzés - Popup)

ÚS. 1945. V. 29. A mérkőzés után baráti találkozó, műsorral egybekötött tánc is volt.

64 (Megjegyzés - Popup)

ÚS. 1945. VI. 14.

65 (Megjegyzés - Popup)

ÚS. 1945. VI. 20.

66 (Megjegyzés - Popup)

ÚS. 1945. VI. 20, 21.

67 (Megjegyzés - Popup)

Például Iszkandarow Iván a rosztovi Dinamóból, Zacharow Alekszander a leningrádi Dinamóból, Zeitzow Vasul a moszkvai Milotor csapatából, Murajow Fedor a rosztovi Lokomotívól. Ugyancsak ebben a csapatban kergette a labdát két erdélyi magyar labdarúgó (Sift Antal Sepsiszentgyörgy SE, Sift Ödön Sepsiszentgyörgy Textil SE), később a soproni labdarúgás ismert játékosai lettek. ÚS. 1945. VI. 20.

68 (Megjegyzés - Popup)

A MADISZ vezetősége megkísérli a Sportuszoda megszerzését is. Szita: SSz. 1975, 11,14.

69 (Megjegyzés - Popup)

ÚS. 1945. VII. 3. A pálya az OTI épületével szemben volt.

70 (Megjegyzés - Popup)

1945 nyarának végére már asztalitenisz és ökölvívó szakosztályt is létrehozna. Télre a leventevagyomból megmentett 60 pár sílécce a síspont megindítását is tervbe vették. Számos jó elképzelésük megvalósulását, ill. továbbfejlesztését azonban a szűkös anyagi körülmények megakadályozták (Dr. Ostoros György, Zethner György volt MADISZ-vezetők közlései alapján).

71 (Megjegyzés - Popup)

Később csatlakozott a Szombathelyi FC is. ÚS. 1945. VII. 13.

72 (Megjegyzés - Popup)

A mérkőzések helyárai: ülőhely 15 P, állóhely 10 P-be került. A korabeli állapotokra jellemző, hogy a bajnokság sikeres lebonyolítása érdekében az SVSE és a SFAC madzagadományokat kér; a sportbarátoktól még 1 métert is szívesen fogad. Cél: az Anger réten hálók készítése a pálya kapuira ÚS. 1945. VIII. 3.

73 (Megjegyzés - Popup)

ÚS. 1945. VII. 19.

74 (Megjegyzés - Popup)

ÚS. 1945. VII. 24.

75 (Megjegyzés - Popup)

A soproni sportélet kibontakozásának további lendületét szemléletesen mutatja, hogy a városban 1947-ben már 15 sportegyesület működik, 58 szakosztállyal (Magyar Sopron i. m. 56–60). 1947 februárjában az irányítás tökéletesítése végett ún. Ötös Sporttanácsot is létrehoztak (GySmL: 2. Polgármester 3. 134/1947. I. sz.).

76 (Megjegyzés - Popup)

Vö. Réthly Endre: Az 1831–1832. évi kolerajárvány Sopronban. SSz. 1974, 289–300.

77 (Megjegyzés - Popup)

Vö. Thier László: Adatok az 1849. június 13-iki csornai ütközet történetéhez. Sopron, 1938.

78 (Megjegyzés - Popup)

Vö. még Jászai József: Rábatamási község múltja és jelene. Sopron, 1942, 41.

79 (Megjegyzés - Popup)

Berecz Dezső: Kortörténeti tanulságok százegynéhány éves apai intelmekből (Berecz József tanító levelei Sopronban tanuló fiához, Ábelhez, 1860–1868). SSz. 1973, 307–320; Régi levelek kortörténeti tanulságai (Berecz József tanító levelei fiához, Ábelhez, 1868–1894). SSz. 1975, 252–258.

80 (Megjegyzés - Popup)

Csatkai Endre: Sopron vármegye műemlékei II. rész. Sopron, 1935, 56–58.

81 (Megjegyzés - Popup)

Nagy Iván: Magyarország nemesi családjai. Pest, 1857–1868, 4. köt. 101: „A család ősi címere: a pajzs, kék mezejében egy koronán hátulsó lábaikon szemközt álló két oroslán, első jobb lábaikban kivont kardot tartva. A pajzs fölötti sisak koronáján egy lábában golyót tartó daru áll. Foszladék jobbról arany-kék, balról ezüst-vörös.”

82 (Megjegyzés - Popup)

Katona Imre: Egy habán tál Veszprém megyei vonatkozásai. A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei

4. köt. Veszprém, 1965, 113–114.

83 (Megjegyzés - Popup)

Csatkai Endre-Dercsényi Dezső (szerk.): Sopron és környékének műemlékei Budapest, 1953. 500. Vö. még i. m.² 581.

84 (Megjegyzés - Popup)

Farkas Sándor: Csepreg története, Bp., 1887, 300.

85 (Megjegyzés - Popup)

OL. Kam. lt. U. et. C. 37/56 Pusztacsalád, 1608.

86 (Megjegyzés - Popup)

Soós Imre: Ősi sopronmegyei nemzetségek. Sopron, 1940, 231–33.

87 (Megjegyzés - Popup)

Budapesti Egy. Kvt. Kézirattára. Hevenessy, Tom. 56, pag. 359 (Csapod 1699. évi canonica visitatio-ja)

88 (Megjegyzés - Popup)

Soós i. m.

89 (Megjegyzés - Popup)

Budapesti Egy. Kvt. Kézirattára. Hevenessy, Tom. 56, pag. 359 (Csapod 1699. évi canonica visitatio-ja)

90 (Megjegyzés - Popup)

Evang. Egyháztört. Adattár, VI, 11, 68; VII, 40.

91 (Megjegyzés - Popup)

Lásd Csapod 1779., 1832. és 1912. évi püspöklátogatási jegyzőkönyveit a csapodi plébánián, ill. az 1779–80. évit az OL. Eszterházy cs. lt. Egyházlátogatási okmányok között.

92 (Megjegyzés - Popup)

Szabó Dezső: A hg. Festetics-család története, 57. 1.

93 (Megjegyzés - Popup)

A táblázatot a Thaly-család (ságfay Sándor-család) genealógiái alapján állítottuk össze.

94 (Megjegyzés - Popup)

Szabó i. h.

95 (Megjegyzés - Popup)

OL. Családi levéltárak. Thaly család lt.

96 (Megjegyzés - Popup)

A táblázat a Thaly-család levéltári adatai alapján készült.

97 (Megjegyzés - Popup)

Katona i. h. 114–115.

98 (Megjegyzés - Popup)

OL. Post advocat. 45/56.

99 (Megjegyzés - Popup)

OL. Gersei Pethő lt. Acta Peczovitzana, 1700, 124–135 számozott oldal.

100 (Megjegyzés - Popup)

OL. Gersei Pethő cs. lt. Acta Peczovitzana, 1725 (Pusztacsalád): Sándor László (ságfai) 100 forintig való obligatioja Festetics Magdától.

101 (Megjegyzés - Popup)

A táblázatot a Thaly-család adatai felhasználásával készítettük.

102 (Megjegyzés - Popup)

A ságfai Sándor család címeréről lásd Katona i. h. 116–120.

103 (Megjegyzés - Popup)

Noha a ságfai Sándorok címeralakja a fiait vérével etető pelikán volt, a Pusztacsaládon is rezideáló Sándor László címerét nem a pelikán, hanem 3 liliom alkotta.

104 (Megjegyzés - Popup)

Varga Gyula szíves szóbeli közlése.

105 (Megjegyzés - Popup)

Komáromy András: A gróf Festetics-család hitbizományai. Tört. Tár, 1906, 563–582 (Tolnai Festetics Kristóf végrendelete, 1765. szept. 20” ...Mert Saaghy falunak is két részét magam örökíttem meg, úgy nem különben Családot, sopronyi belső házaknak is csaknem nagyobb részét én építtem”).

106 (Megjegyzés - Popup)

Varga Gyula szíves szóbeli közlése.

107 (Megjegyzés - Popup)

Nagy i. m. 14. köt. 56–58.

108 (Megjegyzés - Popup)

Nagy i. m. 14. köt. 32.

109 (Megjegyzés - Popup)

Az 1917. évi tavaszi soproni megnyilvánulásokról és a februári forradalom itteni hatásáról tőlem vö. SSz. 1976, 46–55.

110 (Megjegyzés - Popup)

Párttörténeti Intézet Archivuma: Tanácsköztársasági táviratok, Sopron megye.

111 (Megjegyzés - Popup)

Hadtörténelmi Intézet Levéltára: I. Világháborús gyűjtemény 1914–1918 (a továbbiakban: *HIL*) 4447. doboz 1917–5190. Sz.

112 (Megjegyzés - Popup)

Simon Géza: A sopronmegyei gazdamozgalmak elmúlt két évtizede. Vö. Sopron és Sopronvármegye ismertetője 1914–1934. Összeáll. Horváth László–Madarász Gyula–Zsadányi Oszkár. 1935, 64.

113 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Napló (a továbbiakban: *SN*) 1917. aug. 2.

114 (Megjegyzés - Popup)

HIL 4447. doboz 1917–3005. sz.

115 (Megjegyzés - Popup)

HIL 4447. doboz 1917–3669. sz.

116 (Megjegyzés - Popup)

SN 1917. jún. 12.

117 (Megjegyzés - Popup)

Országos Levéltár: K. 149. Belügyminisztérium Rezervált Anyaga 1917–2–6904. sz.

118 (Megjegyzés - Popup)

1917–1919. A forradalmi évek tűzében. Szerk. Dávid Lajos. Győr, 1970, 178. A szivarkapapírgyár a mai Ady Endre úti egyetemi kollégiumok helyén állt.

119 (Megjegyzés - Popup)

HIL 4615. doboz B. I. 2/1. sz.

120 (Megjegyzés - Popup)

SN 1917. nov. 16.

121 (Megjegyzés - Popup)

HIL 4467. doboz 1951 (HFB 1917, 1910) HFB 1917. sz.

122 (Megjegyzés - Popup)

SN 1917. jún. 12, nov. 16.

123 (Megjegyzés - Popup)

Sopronvármegye (a továbbiakban: SV) 1917. jún. 14.

124 (Megjegyzés - Popup)

Népszava (a továbbiakban: N) 1917. jún. 17. A Koronaszálló a Szt. György u. 3. szám alatt volt.

125 (Megjegyzés - Popup)

SV 1917. jún. 13.

126 (Megjegyzés - Popup)

SN 1917. jún. 17.

127 (Megjegyzés - Popup)

SV 1917. jún. 17.

128 (Megjegyzés - Popup)

Károlyi Mihály: Egy egész világ ellen. München, 1923, 196–198.

129 (Megjegyzés - Popup)

Magyarország (a Károlyi-párt országos napilapja; a továbbiakban: MO) 1917. júl. 8.

130 (Megjegyzés - Popup)

SN 1917. júl. 1.

131 (Megjegyzés - Popup)

SN 1917. júl. 5.

132 (Megjegyzés - Popup)

SV 1917. aug. 26. A Népakarat főszerkesztője Zsombor Géza lett.

133 (Megjegyzés - Popup)

SN 1917. jún. 17.

134 (Megjegyzés - Popup)

SV 1917. júl. 5.

135 (Megjegyzés - Popup)

SN 1917. jún. 14.

136 (Megjegyzés - Popup)

SN 1917. júl. 20.

137 (Megjegyzés - Popup)

MO 1917. aug. 15.

138 (Megjegyzés - Popup)

SV 1917. jún. 26.

139 (Megjegyzés - Popup)

MO 1917. júl. 10.

140 (Megjegyzés - Popup)

SN 1917. júl. 15.

141 (Megjegyzés - Popup)

Népakarat (hetilap; a továbbiakban: NA) 1917. aug. 12.

142 (Megjegyzés - Popup)

SV 1917. aug. 3.

143 (Megjegyzés - Popup)

Károlyi i. m. 245–248.

144 (Megjegyzés - Popup)

SV 1917. jún. 26.

145 (Megjegyzés - Popup)

MO 1917. júl. 10.

146 (Megjegyzés - Popup)

NA 1917. aug. 12, 19; okt. 14, stb.

147 (Megjegyzés - Popup)

Simkovits Gyula: A Nagy Októberi Szocialista Forradalom hatása Sopronban. SSz. 1967, 293–294.

148 (Megjegyzés - Popup)

N 1917. okt. 23; SV okt. 23; SN okt. 23.

149 (Megjegyzés - Popup)

SN 1917. nov. 14.

150 (Megjegyzés - Popup)

SV 1917. nov. 3.

151 (Megjegyzés - Popup)

N 1917. júl. 20.

152 (Megjegyzés - Popup)

HIL 4447. doboz 1917–5190. sz.

153 (Megjegyzés - Popup)

SN 1917. aug. 24.

154 (Megjegyzés - Popup)

SN 1917. nov. 22.

155 (Megjegyzés - Popup)

SN 1917. júl. 19.

156 (Megjegyzés - Popup)

HIL 4447. doboz 1917–3005. sz. és 1917–3669. sz.

157 (Megjegyzés - Popup)

SV 1917. júl. 19, 20; SN 1917. júl. 19, 20.

158 (Megjegyzés - Popup)

SN 1917. júl. 27, 31.

159 (Megjegyzés - Popup)

SV 1917. nov. 4.

160 (Megjegyzés - Popup)

SV 1917. nov. 9.

161 (Megjegyzés - Popup)

SN 1917. okt. 10.

162 (Megjegyzés - Popup)

SN 1917. aug. 22.

163 (Megjegyzés - Popup)

Gyóni Géza 1912 őszi tevékenységére vö. tőlem: „Háborúellenes mozgalom Győr-Sopron megyében 1912 őszén. SSz. 1961, 359–365. Vö. még SV 1917. júl. 26; SN 1917. júl. 20.

164 (Megjegyzés - Popup)

SV 1917. dec. 11.

165 (Megjegyzés - Popup)

HIL 4447. doboz 1917–4716. sz.

166 (Megjegyzés - Popup)

SV 1917. okt. 17. A tudósítás nem közölte a tiszttel nevét.

167 (Megjegyzés - Popup)

1917–1919. A forradalmi évek tűzében... 19–20. 1.

168 (Megjegyzés - Popup)

NA 1917. nov. 11; SN 1917. nov. 10; 1917–1919. A forradalmi évek tűzében... 19–20.

169 (Megjegyzés - Popup)

HIL 4451. doboz 1242. sz.; 4452. doboz 1242. sz.; SV 1917. nov. 24; SN 1917. nov. 24; SN 1917. dec. 1, nov. 22.

170 (Megjegyzés - Popup)

1917–1919. A forradalmi évek tűzében... 21; SV 1917. nov. 30; MO 1917. dec. 25. A lap nem közölte,

mely vármegyék közgyűlése tárgyalta az indítványt, de kiemelte, hogy a visszhang kedvező volt.

171 (Megjegyzés - Popup)

Az 1917. évi események folytatását már megírtam „Háborúellenes mozgalom Sopron megyében 1918 január és október között” című tanulmányomban: SSz. 1969, 15–25.

172 (Megjegyzés - Popup)

Házi Jenő: Sopron szab. kir. város története. I. rész 4. k. Sopron, 1925, 84.

173 (Megjegyzés - Popup)

Házi i. m. I. rész. 3. k., 277.

174 (Megjegyzés - Popup)

Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. Budapest, 1897–1913, II, 721; vö. még Schmeller-Kitt, Adelheid: Die Kunstdenkmäler des politischen Bezirkes Oberwart. Wien, 1974, 421.

175 (Megjegyzés - Popup)

Házi i. m. I. rész 4. k., 85.

176 (Megjegyzés - Popup)

Tompos, Ernő: Österreichische Siegel im Ödenburger Archiv. „Adler” (Zeitschrift für Genealogie und Heraldik) 10 (XXIV) 1974, Heft 2, 34.

177 (Megjegyzés - Popup)

Házi Jenő: Sopron középkori egyháztörténete. Sopron, 1939, 293.

178 (Megjegyzés - Popup)

Házi i. m. II. rész 1. k., 87.

179 (Megjegyzés - Popup)

Radocsay Dénes: Az utolsó budai miniatorok. Vö. Galavics Géza (szerk.): Magyarországi reneszánsz és barokk. Művészettörténeti tanulmányok. Bp., 1975, 150 (10. kép).

180 (Megjegyzés - Popup)

Horváth Károly: A klasszikából a romantikába. Bp., 1968, 29.

181 (Megjegyzés - Popup)

Sallay Géza: Döbrentei Gábor élete és működése, Máramarossziget, 1912; Jancsó Elemér: Döbrentei Gábor élete és munkássága. Kolozsvár, 1944; Kovács Sándor: A soproni ev. lyceumi Magyar Társaság

története. 1790–1890. Sopron, 1890; Bodolay Géza: Irodalmi diáktársaságok 1785– 1848. Bp., 1965.

182 (Megjegyzés - Popup)

Bírálata Horváth Károly i. m.-ről: Irodalomtörténeti Közlemények, 1970, 385.

183 (Megjegyzés - Popup)

A szerzők azonosítása Bodolay i. m. alapján végezhető el.

184 (Megjegyzés - Popup)

Julow Viktor: Csokonai. Bp., 1975, 206.

185 (Megjegyzés - Popup)

I. h.

186 (Megjegyzés - Popup)

Pap Ferenc: Kis János és Batsányi. Egyetemes Philológiai Közlöny 1892, 651–658; Gálos Rezső: Kis János és a német költészet, Uo. 1911, 449–460; Uő: Kis János és Eschenburg, Uo. 1914, 401–402; Horváth János: Berzsenyi és íróbarátai. Bp., 1960, 254, 259.

187 (Megjegyzés - Popup)

Missuray Krúg Lajos is említi (A nyugatmagyarországi felkelés. Sopron, 1938⁴, 244). Helyesen: „lopás miatt”.

188 (Megjegyzés - Popup)

A jelentésből következtetni lehet, hogy a kismartoni Friedrich-féle felkelőparancsnokságról van szó és valószínűleg a lajtaszentmiklósi híd megtámadásáról. Az „irreguláris felkelők” alatt nyilván a Budaházy-csoport Lajtáig portyázott felderítőit lehet gyanítani. (Egy osztaguk Szikra-Sieggraben községben állomásozott.)

189 (Megjegyzés - Popup)

C-vonal alatt a békeszerződésben megállapított határvonal, C-Zóna alatt pedig a trianoni terület értendő.

190 (Megjegyzés - Popup)

Helyesen: szövetségi tábornoki misszió.

191 (Megjegyzés - Popup)

Lelőhely: Magyar Országos Levéltár, Miniszterelnökségi iratok K 26 1387/1921 sz. csomó.

192 (Megjegyzés - Popup)

Hadtörténelmi Intézet Levéltára, Vezérkari Főnökség iratai, 47 dobozban található másolat. A fejlécen: Másolat. 4. sz. melléklet.” A szöveg végén: „A másolat hitelül: Álgya fhgy. (s. k. aláírás) Budapest, 1921.

október hó 20-án.

193 (Megjegyzés - Popup)

MOL ME K 26/1387/1921.

194 (Megjegyzés - Popup)

A zárójelben levő szó az általam kijegyzetelt példányból hiányzik. Az 1879: XC. törvénycikk az akkor érvényes büntetőtörvénykönyv.

195 (Megjegyzés - Popup)

Zavaros fogalmazású mondat. Nyilvánvalóan a Párizsban székelő Nagykövetek Tanácsáról van szó.

196 (Megjegyzés - Popup)

Csak a nem történelmi szakértők felvilágosítására: a burgenlandi községi képviselőtestületeknek a független Lajtabánsághoz csatlakozó határozatait minősíti népszavazásnak.

197 (Megjegyzés - Popup)

Tévedés. Muraköz horvát, a vendek Mura és Rába közt laknak.

198 (Megjegyzés - Popup)

Szikra (Sieggraben)–Köpcsény vonaláról van szó.

199 (Megjegyzés - Popup)

Prónay Pál naplója III. kötet 207–211. (Kézirat a budapesti Párttörténeti Intézet Archivumában). 1921. nov. 3-án a Honvédelmi Minisztérium VI. csoport főnöke Hughes-táviratban értesítette Ranzenberger Jenő őrnagyot Sopronban, hogy különböző hírek szerint Nyugat-Magyarországon akció készül a felkelők ellen. A lakosság a felkelőkkel szemben nagyon felizgult hangulatban van és mint a nemesvölgyi eset mutatja, attól sem riadna vissza, hogy a felkelők ellen fegyvert fogjon (MOL ME K 26 1387/H–1921.). Ezzel kapcsolatban annyit derítettem ki, hogy okt. 28-án Nemesvölgynél Héjjas-felkelők elleni járőrharcban két osztrák csendőr esett el.

200 (Megjegyzés - Popup)

Otto Guglia: Das Werden des Burgenlandes. Eisenstadt 1961, 87–88.

201 (Megjegyzés - Popup)

Lelőhely: MOL, leveldi Kozma Miklós iratai, 1. csomó, 125–126.

202 (Megjegyzés - Popup)

III. Lajos, az utolsó bajor király Sárvárott halt meg, ahol birtoka volt a Wittelsbach-családnak.

203 (Megjegyzés - Popup)

Eredetiben betűszerint „elitől”.

204 (Megjegyzés - Popup)

Hadtörténelmi Intézet Levéltára, Szombathelyi körletparancsnokság iratai. Fejléc, dátum és aláírás nélküli sokszorosított jelentés (1921. évi iratanyag közt, 2. dobozban.)